JUNIMEA
IAȘI-ROMÂNIA

ei 6,75

Dimitar Solev

CIRCUITUL UMBREI

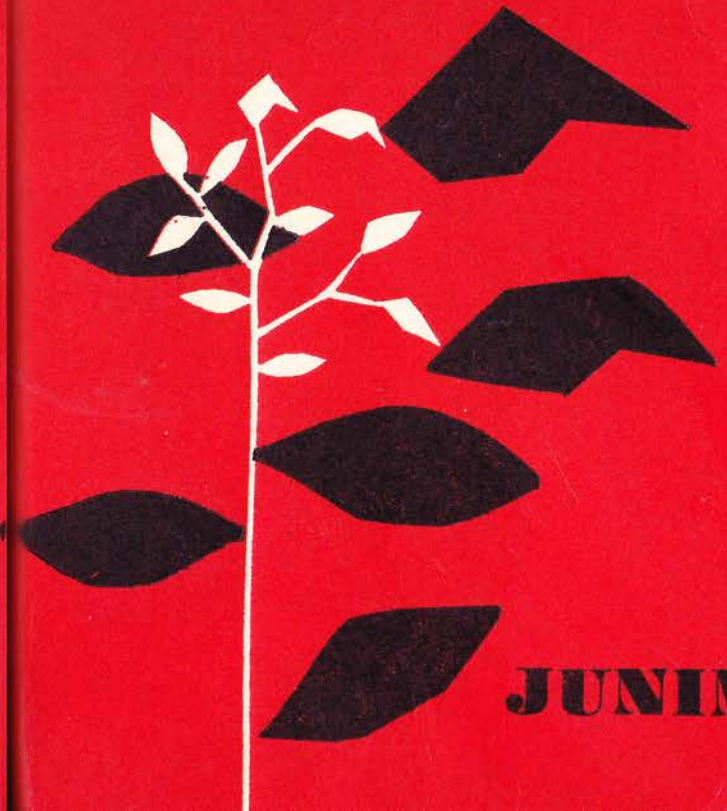

JUNIMEA

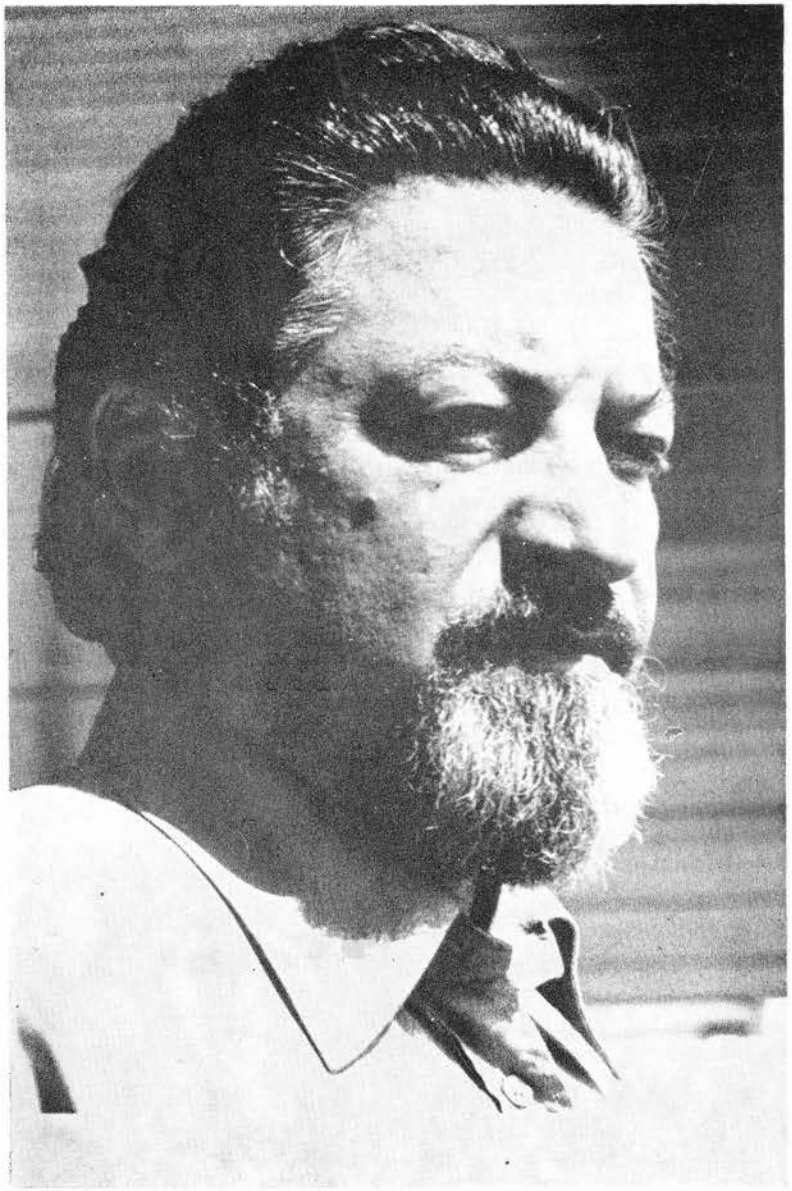

DIMITĂR SOLEV

CIRCUITUL UMBREI

povestiri

Traducere și prefață de Ștefan N. Popa

Postfață de Petar T. Boškovski

JUNIMEA • IAȘI • 1981

Coperta : MIHAI BUJDEI

În loc de prefață

Pe scriitorul Dimitar Solev nu-l cunoscusem personal cînd mi s-a propus, de către Uniunea Scriitorilor din Macedonia, să-i tălmăcesc un volum de povestiri. Îi citisem însă cîteva nuvele, aflat la Ohridul ospitalier, care primește în fiecare vară, pe malul vestitului „lac al zeilor", sute de oaspeți de pe toate meridianele. În vara aceea, am fost anunțat de gazde că voi fi prezentat lui Solev, la Skopje. După ce a șerpuit vreme de cîteva ore pe serpentinele munților, mașina revistei „Kulturen Život" m-a lăsat pe strada „Maxim Gorki", la sediul Uniunii.

Președintele scriitorilor macedoneni, scriitorul Dimitar Solev, m-a primit, înconjurat de colaboratorii săi, simplu, fără etichetă europeană, „la o mastică", pentru a lămuri unele neclarități și corespondențe lexicale din textele la care mă apucasem să lucrez cu nerăbdare.

— Credeți că o să le placă prietenilor români povestirile lui Solev ? — mă întrebă unul dintre scriitorii prezenți la întîlnire.

Am privit spre Solev. Rîdea reținut, în barba lui de apostol, și, drept răspuns la uitătura mea derutată, a dat pahărelul cu mastică peste cap, după obiceiul slavilor. Apoi a adăugat liniștit :

— Poate nu-ți place mastica noastră, e o băutură națională. Vrei o votcă sau un viniac ?

— Sînt convins că proza lui Solev o să placă mult cititorilor români — m-am întors eu spre scriitorul ce continua să aștepte răspunsul meu, aplecat asupra mesei. E o proză a mediului urban, ca și a cadrului balcanic. Cît privește tehnica narativă, aici Solev este el însuși — un model unic.

* * *

Dimitar Solev s-a născut la 24 mai 1930, în orașul Skopje, capitala Republicii Socialiste Macedonia din R.S.F. Iugoslavia. După școala elementară absolvită la Peci, unde începe și gimnaziul, își continuă, după război, studiile la Skopje și obține licența în filosofie. Lucrează o vreme ca ziarist la „Novo Makedonija" (Macedonia Nouă). Odată cu apariția periodicului de literatură, artă și cultură „Razgledi" (Colocvii), este redactor și, ulterior, redactor șef. Cîțiva ani a fost director al televiziunii din Macedonia, apoi director al Bibliotecii naționale și universitare „Clement Ohridski" din Skopje. În prezent, este președinte al Uniunii scriitorilor din Macedonia.

Dimitar Solev scrie proză, critică literară și eseuri, scenarii pentru televiziune, traduce din literatura universală.

Principalele sale volume cuprind povestiri, romane și eseuri : „Zăpezi topite" — povestiri (1956), „Pe arșiță" — roman (1957), „În aval și în amonte" — povestiri (1960), „Scurta primăvară a lui Mono Samonikov" — roman (1964), „Iarna libertății" — povestiri (1968), „Qvo vadis, scriitorilor" — eseuri literare (1971), „Melci" — povestiri (1975).

* * *

În critica literară iugoslavă, Dimitar Solev este asemănat, uneori, cu Ivo Andrici, marele prozator laureat al Premiului Nobel. Comparația poate fi acceptată parțial. Ca și la Andrici, în proza lui Solev totul se învolburează, totul se schimbă la sfîrșit ; pasiunile cele mai puternice și acțiunile tragice își găsesc împăcarea în vremurile ce vor veni. Amintirea sau rememorarea este aproape mereu elegiacă, iar în țesătura de meditație și narațiune epică apar, din cînd în cînd, aprecieri referitoare la spațiul și timpul vieții contemporane.

Proza lui Solev este o căutare a esenței prin viață. Metafora fulgeră des, aproape în fiecare frază, de parcă ar lumina imaginile ce și le creează cititorul în timpul lecturii. Povestirile sînt cînd confesiune, cînd monolog interior, cînd dialog spontan, real, între personaje. Paginile sînt pline de viață autentică. Sînt evocate vremuri abia trecute, de care ne despart puține decenii, timpuri trăite de autor, cunoscute și de noi, diferă însă locurile, unghiurile de vedere fiind uneori asemănătoare (atmosfera din „Ședința" ne amintește, pe undeva, și de întrunirile U.T.M.-ului

de la noi prin deceniul al V-lea). Un ciclu de povestiri are personaje comune : Igor, Niko, Ațo Pați, Veti. Acestea formează un fel de amintiri repovestite prietenilor și tineretului de azi, care rămîne nepăsător la „minunile" de atunci și la lozincile ce înfierbîntau cîndva toată lumea.

Solev refăce, așadar, epoci în scară personală, interferînd osmotic rigoarea construcției în planuri de detaliu, articulate cu o logică a cursivității ce respectă structura fenomenului social. Amănunte, ce țineau de logicul unei perioade, apar acum ridicole, chiar și pentru cei ce au trăit acele vremuri : un tînăr este acuzat în ședința organizației că-i citește pe Tolstoi și pe Balzac, scriitori ce nu aparțin regimului de democrație populară, o elevă nu poate fi primită ca membră a organizației fiindcă mama ei poartă inele și cercei. În acele vremuri, oamenii nu aveau curaj, nici măcar în clipa morții, să ceară a fi îngropați după datina locului. Scriitorul parcă se miră singur : „Tot ce ne părea acum ridicol, atunci ne părea normal". Totuși, în căutările memoriei sînt aflate principii de viață de tipul : „Oferă mai mult decît primești", pe care autorul nu le mai găsește în vremea noastră. Voio Pați este un fel de „antierou", călăuzit întreaga viață de credința „rotunjirii continue a obrajilor dolofani, neîncrezător în progresul uman, un achizitor care scoate bani și din piatră seacă : „Vezi, toți ăștia pe care noi îi considerăm niște degenerați au ajuns nespus de bine. Mai bine decît oricare dintre noi". Și la ce concluzie ajunge Solev în fața acestui dezarmant exemplu ? „În urma noastră vor veni alte generații. Se cuvine să le dezamăgim în idealurile lor ?" — se întreabă Solev și toți cei din generația lui, iar întrebarea, adresată cititorilor de acum și de peste veacuri, este un răspuns retoric. Împlinirea umană se face, așadar, și prin sentimentul eșecului.

Meditația asupra vieții umane evită planul abstract, căutîndu-și punctul de sprijin în formule concrete, consistente, terestre, întrucît Solev detestă ceea ce nu poate fi dovedit, ideea, lipsită de echivalente materiale sau neancorată solid într-o activitate, într-o practică socială.

Marile virtuți ale lui Solev sînt însă mînuirea abilă a metaforei și acuitatea viziunii organice. Metaforele se nasc unele din altele, textul căpătînd, în totalitatea lui, o libertate proprie și o ironie în subsidiar. Comparațiile sînt plastice, dovedind un spirit de observație lucid : „Literele se strecurau în caietele de notițe ca niște furnici risipite" ; cineva se umflă de băutură „ca

un ulcior ăburit cu frunze de viță pictate pe gît"; nevestele din vremea de azi ce-și așteaptă soții de la chef apar în viziunea lui Solev „ca niște vrăjitoare pe mătură", în comparație cu „soțiile de altădată, care îi așteptau în prag să le tragă ciubotele".

Dimitar Solev se dovedește un scriitor urban prin excelență, nu numai prin aria tematică, ci și prin tehnica expresiei, folosind limbajul sintagmelor plastice, pe care le manipulează în specificitatea lor coerentă, accesibilă, transformîndu-le în suport ideatic și revelație imagistică. Comunicarea este activă, bazată pe reciprocitate și egalitate, modalitățile expresive sînt autohtone, bine cunoscute: se creează astfel un cadru balcanic, familiar nouă în parte, și unul local, obișnuit cititorului iugoslav. Creștetul unui personaj este turtit ca un fes albanez; băncile de la crîșmă sînt îngălbenite de acreala băuturilor, ca un vagon balcanic de clasa a III-a; mama lui Igor este legată organic de „Singerul" la care a cusut o viață; vecinii îl ocolesc pe un semen de-al lor, ca pe un cimitir turcesc; straiele copiilor aflați la scăldat arată pe mal ca niște steguleți în zi de iarmaroc; ulițele orașului miros a castane coapte; oamenii sparg semințe pe stradă, mănîncă năut prăjit și covrigi calzi; pe pervazele ferestrelor de la club stau înșirate borcane cu murături, sticle borțoase cu mastică și sifoane; în fața crîșmei, pe trotuar, sînt întipărite picături de seu de la grătarul unde se frig mici și pîrgoale; naratorul, ca și eroii săi, visează adesea la papara de acasă, pregătită din pîine uscată, un crop de lapte, brînză și ardei iuți „de le simți arsura la rădăcina limbii"; băutura preferată este mastica sau rachiul deasupra căruia joacă flăcări nevăzute — sînt doar cîteva exemple din detaliile ce formează cadrul balcanic la Solev.

Spuneam că autorul volumului „Circuitul umbrei" este urban prin excelență. În fiecare povestire este schițat un spațiu anume, diferit de cel stereotip. Orașul Skopje, cu mahalalele sale, apa Vardarului — rîul ce străbate capitala Macedonici —, Vodna — înălțimea din apropiere — formează tușele peisajului citadin. Este spațiul aglomerat, un rău necesar, la care autorul și eroii săi nu pot renunța, ca la o a doua natură: „De aici, din depărtare și de sus, orașul semăna cu un mușuroi tixit, mișunînd în fum, deasupra căruia îngălbenea ziua pe sfîrșite. Orice om nu putea decît să se mire cum de putea trăi în el, de nu era nevoit să se întoarcă spre a grăbi pe arterele lui umflate de circulație"; „Soarele care reapare neașteptat la sfîrșitul zilei incendiază,

înroșește, înfierbîntă orașul, aruncă ultimele sulițe în coroanele copacilor". Comparațiile au un suport material urban: „Ca apa unui rîu care spală minereu de crom", imaginea orașului este în permanent cenușie, indiferent de epoca în care este plasată acțiunea: „Jos, într-un văl subțire de negură, ca un praf care se împrăștie și dispare, se odihnea orașul, mort, cărunt". Unele ironii sînt obsesii cotidiene din viața urbană: „Papucii (de la Policlinică), fiind prea mari, o parte i-ar putea subînchiria" sau „doctorul are nevasta medic, cumnatul tot medic, cel de al doilea are un frate la liceu, însă speră ca și acesta să aibă chemarea umană de a da la medicină". Pagini întregi sînt tipice pentru copilăria urbană: jucăriile copiilor sînt aceleași ca în toate orașele postbelice din Balcani: arșice, bile de argilă arsă, cercuri de la butoaie, mingi din ciorapi de mătase. Imaginile astfel create ne dezvăluie mai curînd universul intim al autorului, atitudinea lui față de realitate, asemeni unor confesiuni. Apar reflecții de nuanță filosofică: „Omul este acțiune, în primul rînd acțiune, deoarece el gîndește și creează într-o ambianță colectivă și numai colectivă". Melcii striviți pe șosea de roțile camioanelor sînt asemănați cu sufletele oamenilor stîlcite de asprimea civilizației. Meditînd asupra vieții și morții, Solev constată: „Ciudați mai sîntem noi, oamenii: toată viața ne îndepărtăm de mamele noastre, iar cu cît ne apropiem mai mult de moarte, cu atît mai des ne fluturăm pe buze numele lor"... „O fi cumva din cauza neputinței în fața morții, ce ne transformă din nou în niște copii?"

Alteori povestirea este o încercare de a circumscrie o premisă teoretică, o luare de atitudine față de cele narate, în raport cu cititorul. „În casele Comitetului se mutaseră zeci de familii privilegiate" — constată parcă în fugă naratorul. Povestirea „Chalazion" apare, din acest unghi, ca o ironie amară la adresa colegilor medici, dezumanizați în ochii povestitorului, fiindcă pentru ei „omul este cazul „cutare" sau „cutare" (sub denumirea latină, în mod obligatoriu); „Liniștea morților este grija celor vii"; „Moartea se împacă cu crucea, nu cu steaua în cinci colțuri". Prin cuvintele povestitorului dezamăgit, Solev invocă profesorii și propagandiștii care-l învățaseră în tinerețe o anumită teorie, ce nu mai corespunde acum cu realitatea. Este o atitudine, subtextul cere o complicitate la această dezamăgire, din partea cititorilor. În jocul lor ce sugerează realul, personajele reflectă

raporturile dintre ideal și act politic, dintre rigiditatea realității și rațiunea teoriei utopice.

Ceea ce interesează mai mult la Solev este evoluția formelor de expresie. Selectarea povestirilor din prezentul volum este cronologică, „Gardul" fiind una dintre primele narațiuni. Azi, cînd gîndirea, limbajul, impun precizia, lapidarul, rapiditatea, autorul volumului de față apelează la formulări cît mai concrete, cu efect plastic: „Orașul se lățise, ca o picătură de cerneală pe o foaie de sugativă"; „Pe întinderea cimitirului răscolit de cîrtița durerii, bătrînele se aplecară în fața mormintelor ca niște lalele negre"; un erou din povestirile acestui volum se simte singur „ca un ac fără ață, ca un ciorap rupt și desperecheat". Tehnica narativă vizează anecdoticul cu ironii ce amintesc de umorul negru: „O să murim, babo, numai de ne-ar da dumnezeu sănătate", cuprinzînd aspecte de structură. O iubire nerealizată, la un adolescent timid, este împlinită de autor prin mijloace onirice. Povestirea este marcată grafic prin cursiv. Textul, luat în întregime, este o poveste de dragoste descrisă de la A la Zet. Naratorul refface întreaga idilă ciobită, asemeni restauratorului în cazul unui vas-relicvă recondiționat arheologic. Pasta albă care unește cioburile reale este visul protagonistului, un fel de refulare onirică a dorinței neîmplinite. Doi copii își joacă, cu cîteva momente înainte de catastrofa unui bombardament, pantomima propriei lor morți, un fel de prevestire, un fel de blestem ce urmează să se împlinească, dar pe care autorul are oroare să-l descrie. De fapt, aceasta este o condiție pe care Solev ar pune-o, parcă, cititorului de la prima pagină. Se creează un cadru obsesiv, ce transformă treptat datele într-un cod înțeles de autor și de cititor. „Războiul, da, războiul știm ce este, și eu, scriitor, și tu, cititorule, n-are rost să-i descriem orgiile, e de-ajuns să-l fixez în cadru pentru a-i justifica prezența — pare a ne spune în subtext autorul. Tehnica narativă de acest gen este specifică unui șir de povestiri intitulate „Pantomimă", din care am selectat și noi una în volumul de față.

Sensibilă față de evenimentele realității din Macedonia, evoluînd paralel și în strînsă condiționare cauzală cu faptul de existență, atingînd în momentele de tensiune socială propriile sale puncte de împlinire, arta prozei lui Dimitar Solev se constituie ca un martor activ în evoluția istorică a poporului macedonean.

•
• •

Nu ne-am propus să vă prezentăm în rîndurile de față un tablou complet al artei narative a lui Solev. Rîndurile noastre constituie doar fugare reflecții din travaliul tălmăcirii. Cui nu i s-a întîmplat, uneori, să ia o hotărîre, pornind de la un simplu detaliu? Rupeți prietenia cu un vechi coleg, rezolvați dilema de pe vremuri sau alegeți o anume potecă după ce ați stat în cumpănă ore în șir, și asta cu ajutorul unui, aparent nesemnificativ, detaliu. Acesta s-ar putea numi, cu alte cuvinte, picătura care umple paharul de impresii și sentimente, sau nodul din plasa destinului. Ei bine, Dimitar Solev este scriitorul care insistă, scurtîndu-și amintirile, tocmai asupra acestor detalii-picătură.

Citind „Circuitul umbrei", lăsați-vă furați de atmosferă, meditați asupra unor probleme incidental atinse. Chiar cînd ele par imprevizibil rezolvate. Este ceea ce-l face pe Dimitar Solev unul dintre cei mai citiți prozatori macedoneni contemporani din Iugoslavia vecină și prietenă.

ȘTEFAN N. POPA

GARDUL

Gardul nu era o oprelişte de netrecut. Dacă ar fi fost cineva să-i stea capra, ar fi putut şi el să tragă o ocheadă dincolo, măcar pentru o clipă, cît i-ar fi rezistat nasul sprijinit de marginea tare şi aspră. Însă gardul era înalt, iar el îşi fixa cîte un ochi în crăpătura dintre două scînduri. Era făcut din scînduri, între ele rămăseseră nişte crăpături înguste, însă cea prin care se uita el acum avea şi o gaură, probabil de la un dop scos, aşa că putea cuprinde cu privirea o parte din curtea de dincolo. Astfel privea fără grijă. Dacă s-ar fi urcat pînă sus, s-ar fi putut înţepa în sîrma ghimpată, sau poate că l-ar fi zărit cîinele ăla uriaş, l-ar fi zărit şi ar fi lătrat la el furios, sau, cine ştie, ar fi putut chiar să sară la el.

Gaura de la dopul scos nu era întreagă — îi lipsea o parte, ce se prelungea cu crăpătura de la scîndura vecină. Asta îi lărgea şi mai mult privirea spre curtea de dincolo. În plus, peste crăpătură se întindea o pînză de păianjen, ce-şi trăda prezenţa doar prin aceea că se lipea de faţă, fiindcă nu se vedea decît dacă soarele ar fi străbătut prin firele ei transparente. El o simţea pe faţă, însă asta nu-l deranja, la fel cum nu-l deranja nici soarele amiezei, care-i ardea gîtul şi umerii. Undeva, departe, cîntecul greierului, iar din gard străbătea năduşala amiezii, însă el nu simţea că fruntea şi obrajii, întreg trupul lipit de scîndurile înfierbîntate erau năduşite, poate că şi din ele se degaja febra fierbinte.

Gaura şi crăpătura împrejmuirii deschideau de partea cealaltă o curte plină de verdeaţă. Iarba acoperea totul,

pînă mai sus de genunchi. Era crescută în paraginâ, avea frunzuliţe cu linii albe, şi încă ceva, era tunsă în formă de cuburi mari cît nişte cufere.

El privise şi altă dată, aşa, prin crăpătură, însă nu le văzuse atît de aproape, iar în curtea aceea aflase ceva mai interesant. În verdeaţa ierbii, observase ceva roşu, şi recunoscu o minge mare la fel ca aceea din vitrina de pe strada principală. Dacă atunci mama nu l-ar fi luat cu vorba, nu l-ar fi putut desprinde de vitrină, unde îşi închipuia ce frumos ar fi fost să se fi jucat cu o minge aşa de mare. Acum o vedea din nou şi-i părea rău că e în iarbă şi că nimeni nu se joacă cu ea. Însă el ştia că mingea aceea roşie din iarbă era a băiatului în bluză de marinar din capătul celălalt al curţii, unde se zărea o potecă. Ştia de undeva că poteca e din beton, din acelaşi beton ca şi străduţa din faţa casei, însă asta nu se putea vedea din cauza ierbii înalte, la fel cum nu se putea vedea nici prin poarta de la stradă, care se deschidea rar. Îşi aminti însă că odată zărise ieşind un om în uniformă de ofiţer, cu şapca lăsată mult pe ochi. Nici picioarele băiatului nu se vedeau din iarba dintre gard şi potecă, însă ştia că se plimbă cu trotineta, fiindcă îl vedea cum ţine în mîini amîndouă coarnele. El ştia că se numeşte trotinetă, pentru că la grădiniţă, în parc, se dăduse cu una, însă aceea avea roţi obişnuite, de lemn, care scîrţîiau, pe cînd trotineta băiatului acesta, în bluză de marinar, avea roţi cu cauciucuri. De aceea nici nu se auzea cînd se dădea pe poteca din curte, de parcă nu scotea nici un sunet.

Băiatul în bluză de marinar se plimba pe poteca de beton din faţa casei pînă în fundul curţii, unde se zărea un bazin cu apă ; se plimba fără nici un fel de bucurie, de parcă ar fi executat un ordin. Doar din cînd în cînd, chema cîinele şi de undeva, dintre plantele înalte, apărea un ogar mare, galben-închis, care, cu lătratul lui răguşit, risipea liniştea mării de verdeaţă şi a copacilor stufoşi. El nu ştia cum îl cheamă pe băiatul acela, la fel cum nimeni de pe stradă nu-i ştia numele, fiindcă băiatul nu ieşea niciodată singur şi întotdeauna se juca în curte, dincolo de gard. El nu pricepea cum cineva se putea juca singur, însă simţea că şi cu el s-ar petrece ceva deosebit dacă s-ar afla într-o asemenea curte între jucăriile cu

care poţi să te distrezi singur. Nimeni dintre băieţii de pe stradă nu intrase în curtea năpădită de verdeaţă, cu toate acestea toţi ştiau ce se află în ea. Înainte de a se uita pentru prima dată prin crăpăturile gardului, el ştia din povestirile altora ce anume o să vadă, dar asta nu-l împiedicase să se uite de mai multe ori prin gaură, ca printr-un binoclu, la iarmaroc. Nimeni dintre copiii din cartier nu avea asemenea jucării şi nici în curte nu era bazin cu apă, cu peştişori în el. Unii spuneau că peştişorii ar fi aurii, însă el nu-i credea. Nu era convins că există peşti de aur, fiindcă nici nu-şi putea închipui cum ar arăta astfel de peştişori.

Privi spre locul viran din verdeaţă, unde trebuia să fie bazinul, dar de unde privea nu se vedea apa. Băiatul în bluză de marinar părăsi tortineta, care se prăbuşi cu zgomot pe beton, apoi fugi, împreună cu cîinele, prin iarba ce-i ajungea pînă la genunchi. Gîndi că aleargă după mingea cea roşie, aproape de el, şi-i păru rău că n-o mai vede, însă deodată, din spatele casei, se auzi o chemare : „Micio, Micio", şi în curte apăru o fată într-o rochie simplă, cu o basma albă pe cap. Ea (era, probabil, servitoarea, fiindcă el ştia că în casa din spatele gardului trăieşte o servitoare) strigă la băiat să fie atent, să nu se joace în iarbă, că s-ar putea să se înţepe. Ea ţinea ceva în mînă. Cînd băiatul în bluză de marinar ieşi pe potecă, servitoarea îi împinse cu forţa în mînă ceea ce-i adusese şi, ulterior, el deduse că era vorba de mîncare. Băiatul nu vru să ia, încercînd să fugă împreună cu cîinele, însă servitoarea, aplecată asupra lui, îi şopti în grabă cîteva vorbe, apoi se întoarse în direcţia casei, de parcă ar fi vrut să cheme pe cineva ; băiatul în bluză de marinar luă în mînă ceea ce i se adusese, apoi, cu cîinele, alergară înspre bazin. Servitoarea dispăru din curte, băiatul începu să presară ceva în apa bazinului, apoi chemă cîinele şi aruncă departe, în faţa lui, pîine albă sau, poate, nu numai pîine. Pe potecă, zăcea trîntită trotineta cu roţi de cauciuc, din iarbă se rostogoli pe lîngă ea o minge mare, roşie, cîinele alergă după o nouă bucată aruncată, iarba era înaltă, te ademenea s-o calci în picioare, băiatul stătea lîngă bazin şi fărîmiţa bucăţi de pîine albă pentru peştişorii aurii, curtea era înecată în verdeaţă. Cînd îşi des-

prinse, pentru o clipă, fața de scîndura gardului, simți cum ochii i se micșorează, deodată, din pricina luminii soarelui, care făcea să vibreze întinderea deasupra împrejmuirii galbene, ca rășina, a gardului. Era atît de năduşit, că simțea picături de sudoare pe gene, pe față i se lipiseră fire de păianjen. Cu o mișcare a palmei, înlătură sudoarea și păianjenul de pe față. Gaura prin care privise puțin mai înainte stătea lîngă crăpătura dintre scînduri, la numai două palme de el, însă acum nu se mai putea vedea nimic prin ea. Soarele îi ajunsese deasupra capului și îl orbea. În fața lui, se înălța gardul cu sîrmă ghimpată, și i se păru că trecu multă vreme pînă cînd privirea lui se înălță spre vîrful scîndurilor aspre.

Deodată auzi, în spatele său niște strigăte, printre care se distingea și numele lui. Nu răspunse, era încă orbit de lumina strălucitoare a soarelui și plin de năduşeală. Strigătele răzbătuseră clar, din față, recunoscu glasul surorii sale mai mari. Îl chema să adune roșii din grădină și, înainte de a-și întoarce capul spre ea, el știa că o va vedea în brațe cu frățiorul lor cel mic. Ochii încă îi mijeau de sclipirea soarelui, și știa că doar printr-o puternică scuturare a corpului ar fi putut scăpa de neplăcutul sentiment că e cuprins de năduşeală. Lăsînd în spatele lui gardul înalt, se întoarse și o porni pe soarele de foc al amiezii în urma surorii lui, care îl ducea în brațe pe frățiorul lor mai mic. Era desculț.

PE ÎNSERAT, FĂRĂ NIMENI

Cînd intrară în cameră, el simți cum îi învăluie dinăuntru un aer stătut și se gîndi să deschidă fereastra, îndată ce-și va scoate pantofii, însă Mile îi spuse :

— Aș vrea să mănînc ceva.

— Bine, și ce-ai vrea să mănînci ?

Băiețelul nu știa ce-ar putea să ceară de mîncare ; o porni prin odaie cu pantofii plini de praf, apucă de dulap cu mîinile murdare, pipăi rafturile și nu se hotărî Era obosit.

— Du-te și te spală pe mîini, spuse el.

— Sînt curate, răspunse Mile.

— Nu, nu sînt curate, du-te și te spală.

— Le-am spălat puțin mai înainte, se împotrivi Mile:

— Du-te și te spală, insistă el. Își scoase haina și se lungi pe divanul de lemn, iar cînd auzi cum începe să curgă apa de la robinet, spuse :

— Vrei pîine cu magiun ?

— Nu, se auzi glasul lui Mile din bucătărie. Nu vreau magiun.

— Atunci cu brînză, spuse el și se ridică.

— Nu vreau brînză, veni brusc răspunsul lui Mile. M-am săturat de atîta brînză.

Privi la băiețel cum își șterge mîinile cu cîrpa curată, lăsînd urme negre de la degetele nespălate, și se gîndi să-i spună să se spele mai bine, să nu mai murdărească cîrpa, însă adăugă :

— Vrei să-ți ung grăsime pe pîine ?

— Bine, se învoi Mile, cu sare măruntă.

Începu să caute pe poliță, amintindu-și unde țineau oala cu grăsime, apoi îi unse un colț de pîine, presărindu-l cu sare măruntă. Mile aștepta cu mîinile întinse.

— Încotro ? — spuse el, punînd la loc oala pe poliță.

— Vreau să ies pînă afară — spuse Mile.

— Ce să cauți afară? — îl întrebă el.

— Uite-așa, să mă joc puțin — veni răspunsul.

— E tîrziu. Și-apoi, nici nu ți-ai învățat pentru mîine.

— Bine — căzu de acord Mile.

— Trebuie să mă asculți. Tata o să se supere cînd o să se întoarcă, dacă n-ai să știi lecția.

— Știu — recunoscu Mile și închise ușa.

Auzi pașii băiatului traversînd grăbiți curtea, ca să iasă mai repede afară, și se simți deodată neplăcut de singur și dureros de gol. Nu știa ce să mai facă cu mîinile, de ce să se apuce, așa că începu să șteargă cuțitul uns cu grăsime, apoi trecu în cealaltă odaie.

Fereastra era deschisă, se putea vedea o parte din stradă, cu salcîmii înfloriți, iar în spate, o casă cu geamurile închise, incendiată de soarele amurgului. Cerul era palid-senin și, dacă n-ar fi fost ferestrele înroșite de la casa vecină, nu s-ar fi observat că e încă soare, la sfîrșitul zilei. Din depărtare, pe ulița acoperită de frunze, venea larma copiilor, iar o mamă în papuci stătea cu mîinile în șolduri, în fața trunchiurilor de salcîmi albi, și-și striga copilul, să intre în casă.

Închise o parte a ferestrei și se așeză pe scaunul de lîngă masă. În fața lui, se afla o carte deschisă, la care se uită, deși știa că n-are să citească nici un rînd, stătea doar așa, cu privirea în carte, dar nu-și ridica ochii de pe ea, paginile albe, (așa îi apăreau, albe), și avea sentimentul că e bine, totuși, că are o carte deschisă în care poate să se holbeze, conștient că se înșală, că se uită în gol.

Gîndurile îi rătăceau într-un peisaj oarecare, la care nici nu visa, imaginea acelui peisaj nu-i putea deveni clară cu nici un chip. Și fiindcă privea în gol la paginile deschise, era ca în fața unui peisaj nemărginit. Frunzele, pămîntul, cerul și florile își pierduseră culoarea, de parcă privise mult timp în soare — arătau ca apa unui rîu

care spală mereu de crom. Departe, undeva, simțea zgomotul străzii, larma copiilor, vîntul în frunziș și pașii trecătorilor pe trotuar. Apoi auzi cum scîrțîie poarta și, după pașii grăbiți de pe asfalt, bănui că este Mile.

— Mai dă-mi o felie — spuse, intrînd în goană. Dădu din nou jos oala de pe poliță și, în timp ce ungea pîinea, auzea cum băiatul respira obosit. Îi trecu prin gînd să-i spună că n-ar trebui să se mai joace.

— Nu mai alerga atîta — sparse el tăcerea. Ai să transpiri și ai să răcești.

— Știu — îl aprobă Mile.

— A înnoptat, ar fi bine să te potolești, să intri în casă.

— Bine — înghiți Mile, în așteptarea feliei. Îi dădu felia de pîine, iar cînd văzu că, în aceeași clipă, o pornește din nou spre ieșire, se gîndi să țipe la el, să-l oprească înăuntru, însă ceva îl împiedică să-și audă clar glasul în odaia cu fereastra închisă. Cînd tropotul pașilor se pierdu, simți, deodată, liniștea singurătății, și din nou nu-și putu da seama ce se întîmplă cu el în odaia aceea tăcută, în timp ce prin fereastra celeilalte odăi pătrundea un freamăt surd, atît de surd, a ceva ce, totuși, există. Există, în acea înserare a cărei aripă întrista frunzele ce șopteau cu buchetele albe de salcîm. Cunoștea această înserare azurie și-și dorea întotdeauna ca, la răsăritul soarelui, să simtă răcoare pe pleoape. Acum însă își aminti cum astăzi, la prînz, cînd ieșise dezbrăcat din umbra căruței, soarele strălucea așa de tare, de parcă ar fi vrut să arate și paiele din chirpicii ce se mîncau cu vremea în zidurile caselor de la marginea drumului colbuit. Strînse ochii și simți cum îi ard pleoapele de lumina aceea puternică care-l făcuse să se dezbrace. Ar fi dorit să treacă măcar vreun nor, însă soarele strălucea peste tot, nu găseai nici un petic de umbră să te poți ascunde ; ajungînd acolo, pe pămîntul acela răvășit, observă bucăți de lemn, putregaiuri și cioburi, și atunci își dori să nu mai fie ziuă, să nu mai fie soare, ca să nu vadă totul cu atîta cruzime. Însă seara, care înviorează pleoapele și freamătă trist în buchetele albe de salcîm, veni mult mai tîrziu.

Cartea stătea în continuare deschisă pe masă. Reveni în odaie, știa că n-o să se mai așeze la masă, așa că în-

chise cartea și o mută în alt loc. Apoi, cînd rămase singur și cu mîinile goale, prinse să observe cum se lasă noaptea. Cerul albăstriu, se întuneca ușor, din buchetele de salcîm alb rămaseră numai niște umbre ciufulite, care se legănau sub vîntul serii. Se opri în fața ferestrei, așteptînd să se rostogolească vreo stea, însă pînă la el nu ajunse decît larma copiilor și pașii acelor trecători de pe stradă ce amintesc de serile tîrzii, primăvara. Simți în lăuntrul său ceva ca niște foșnete, prezente, dar undeva, departe ; prezente — fiindcă dureau, departe — fiindcă nu erau acum în el. Privi spre cerul de un albastru sumbru, să vadă ce stea se va stinge în seara asta. Însă nici una nu se rostogoli pe cer, deși aștepță îndelung în fața ferestrei deschise. Mai apoi simți cum în odaia de dincolo se aprinde lampa, iar pașii lui Mile îi reaminti în liniște că e de acum noapte.

— Ai stat cam mult — începu el, îndată ce deschise ușa dintre cele două odăi. E destul de tîrziu. Ar fi trebuit să fii în pat. Ai mult de învățat ?

— Nu, numai să-mi scriu tema.

— Vrei să mănînci ceva ? — întrebă el.

— Nu, nu sînt flămînd — răspunse Mile.

— Astăzi te-ai jucat prea mult. E tîrziu. De cînd trebuia să fii în pat ? Este lapte. Vrei să ți-l încălzesc ?

— Nu, mi-e somn.

— Spală-te pe mîini.

— Sînt curate — protestă Mile.

— Nu, nu sînt curate — se împotrivi el — du-te și te spală.

— Tot mă culc, de ce să le mai spăl ? — spuse Mile.

— Ce dacă, treci și te spală — spuse el și, în timp ce auzea cum curge apa, i se făcu milă că l-a trimis să se mai spele o dată pe mîini.

— Ar trebui să-ți pregătești ghiozdanul pentru mîine.

— Am să mi-l pregătesc mîine.

— S-ar putea ca mîine să nu te poți scula la timp. N-are cine să te trezească.

— Am să mă trezesc singur — răspunse Mile.

— Bine — se învoi el. Hai și te culcă.

— Nu-i făcut patul.

— Singur nu poți să ți-l faci ? întrebă el.

— Nu pot.

Îi făcu patul și-l înveli.

— Acum dormi. Ca să te poți trezi mîine singur.

— Știu — spuse Mile.

— Vezi că n-are cine să te trezească.

— Bine — spuse Mile.

Văzînd că băiatul a închis ochii, îi mîngîie ușor părul cu palma, stinse lampa și, în liniștea care se revărsă în odaie odată cu întunericul, prin fereastra deschisă, ajunseră pînă la el, șoapte de afară.

Pe stradă dispăruse orice urmă de pași, iar pe cer nu se rostogolise nici o stea. Pe neașteptate, simți cum i se umezesc fierbinte ochii.

PANTOMIMA I

— Ieri a fost mai tîrziu — spuse el.

— Știu — spuse ea. Și ieri și alaltăieri.

— Ieri sirenele au sunat mai tîrziu — continuă el.

— Mama chiar se culcase — adăugă ea. Iar pe mine mă învelise în pat, cînd a început alarma.

— Da — spuse el. — Sirenele dau alarma.

Stăteau amîndoi pe pămînt, în fața adăpostului. În spatele lor, se căsca, săpată în panta unei stînci mari, gaura semiîntunecată — intrarea în adăpost. Prin ea străbătea o rumoare înăbușită, difuză, nedeslușită, ce nu aducea a glasuri de oameni. Stăteau chirciți, cu bărbiile pe genunchi. Pămîntul era acoperit cu o iarbă rară, abia încolțită.

— Acum or să vină — spuse ea.

— Nu — o contrazise el. E încă prea devreme. Încă nu se aude nimic.

— Ți-e frică ? întrebă ea.

— Nu știu — răspunse el. — Numai că zumzăie prea tare.

— Mamei îi e frică — spuse ea. Mie îmi place să le privesc cum strălucesc pe cer, ca niște peștișori cînd ies din apă, la soare.

— Știu — o aprobă el. — Fac așa înainte de a intra în picaj.

— Da, așa spunea și unchiul. Și-mi place să văd norișorii albi care înflorese în jurul lor.

— Da — acceptă el. Îs de la tunuri, de la cele care trag în avioane.

Tăcură. Sirenele se opriră din fluierat, coborîndu-și glasurile. Părea că, odată cu ele, se intra într-un fel de taină, iar zumzetul avioanelor nu se putea desprinde de obișnuința de a începe odată cu sirenele, năucindu-te datorită așteptării. Era un început de primăvară. Era liniște. Jos, într-un văl subțire de negură — ca un praf care se împrăștie, apoi dispare —, se odihnea orașul, complet mort, încărunțit. Șirurile de copaci înfrunziseră fără număr, de-a lungul caselor. Între gară și depou, peste praful depus pe șine, aluneca ușor o locomotivă ; asta se putea ghici doar după fumul pe care-l scotea, fără nici un zgomot. Cerul era palid, rece și nesfîrșit ca o bucată de gheață în soarele de primăvară. În spatele celor doi, continua să răzbată rumoarea înăbușită, venită parcă de pe lumea cealaltă.

— Ar trebui să intrăm — spuse ea.

— De ce ? — întrebă el. Doar n-au venit avioanele.

— Știu — spuse ea. Dar o să ne certe mama.

— Ce dacă ! — se încăpățînă el. E prea devreme.

— Pămîntul e jilav — încercă ea să-l convingă. Are iarbă, însă pămîntul e încă jilav, și o să se supere mama.

— Bine — o aprobă el. Atunci intră tu.

— Haide și tu.

— Nu. Nu vreau să intru.

— De ce ? — se miră ea.

— Așa. De aici mă uit la căsuța noastră.

— O vezi ? Unde o vezi ? — se înalță ea pe vîrfuri.

— E ascunsă în spatele unui copac. Eu însă o văd.

— Eu n-o văd — se necăji ea. Uite, nici jos, în fața celuilalt adăpost, nu sînt oameni. Haide, să nu se supere mama.

— Bine — spuse el. —Tu intră, eu am să rămîn.

— De ce ? Haide să intrăm amîndoi !

— Nu — continuă el. Eu am să mă duc pînă la copacul ăla. Acolo am o pasăre.

— O pasăre ! — se miră ea. Ce fel de pasăre ?

— O pasăre. Am doborît-o azi-dimineață cu praștia.

— Nu se poate să mergi tocmai acum. E departe și or să vină avioanele.

— Mă duc s-o văd — se hotărî el. Poate că e încă vie.

— Înțelege că nu se poate acum — se rugă ea. — O să se supere mama.

— Eu, totuși, am să mă duc.

Cînd, mai apoi, se ridică de pe pămîntul umed presărat cu iarbă rară, abia încolțită, se înălță și ea. El n-o observă îndată, însă cum o zări că s-a ridicat drept în picioare, se aplecă pe vine — din adăpost puteau fi observați. Merseră așa pînă trecură de raza adăpostului, apoi o rupseră la fugă. Era un suiș, și pămîntul era moale, rămîneau urme adînci după pașii lor. Nu mai era de mult zăpadă, deși primăvara abia începuse. Străbătură în goană suișul și, în liniștea din jur, își ascultară respirația. Copacul nu era departe, însă pămîntul muiat le îndesiră pașii. Din toate părțile, se întindea liniștea stîncii, cu mulțimea ascunsă în măruntaiele ei, sirenele își retrăseseră țiuitul din crengile golașe ale pomilor, pe care începeau să plesnească mugurii. Păsările nu se auzeau, nu le venise vremea. Ajunseră la copac în liniște.

— O să ne certe — spuse ea printre gîfîieli, iar el observă cum obrajii i se aprinseseră de o rumeneală fierbinte. O pleată îi atîrna peste piept, cealaltă se odihnea aruncată pe umăr.

Sus, în copac, atîrna o colivie. Ca s-o dea jos de pe creangă, trebuia să se cațăre. Era făcută din sîrme ruginite, nu semăna a colivie de păsări.

— Unde ți-e pasărea? — întrebă ea.

— Înăuntru — răspunse el, alunecînd pe tulpină.

— Știu. Însă n-o văd.

— Am închis-o. Azi-dimineață, cînd am prins-o, am vîrît-o în colivie.

— Însă acum nu mai e — spuse ea.

— Nu — răspunse el. Într-adevăr, părea că pasărea nu mai este sau nu se putea vedea. Lăsă colivia pe pămînt și vîrî mîna în ea. Pasărea nu se afla pe stinghia care se legăna și unde s-ar fi așteptat să fie. Era ghemuită în spatele cutiuței cu apă ori se culcase.

— E o vrabie — exclamă ea.

— Nu, nu e vrabie.

— Atunci ce-i? Seamănă cu o vrabie.

— Nu e vrabie. Cînta pînă n-am lovit-o cu praștia.

— Atunci de ce nu cîntă și-acum? — întrebă ea.

— Nu știu. I-o fi foame.

— Doar în colivie are grăunțe — constată ea.

— Poate că... — își dădu el cu părerea — Poate... nu cîntă fiindcă-i închisă.

— Am mai auzit asta. Am auzit că sînt păsări care nu cîntă în colivie.

— Azi-dimineață cînta — spuse el. — Am auzit-o eu cum cînta, înainte de-a o nimeri.

— Dar văd că nici nu mișcă. Sigur, e încă speriată.

Deschise din nou ușița coliviei și băgă mîna înăuntru. Pasărea nu se zbătu, îi dădu voie s-o prindă. Cînd o așeză pe palmă, se supuse tăcută.

— Ia uită-te. Pare moartă.

— Nu — răspunse el. — Nu e moartă. Nu poate fi moartă. Cînd am prins-o, dimineață, era vie, și mai înainte cîntase. Nu poate fi moartă. Pasărea stătea culcată, fără să miște, în palma lui. Nu i se simțea căldura, iar capul îi era moale, aplecat. Cioculețul era rece și aspru, iar penele codiței — răsfirate.

— Nu — spuse el. — Nu e moartă, nu poate fi moartă.

— Dar privește! — țipă ea. — Ochii îi sînt închiși. Închiși, iar pleoapele vinete!

— Nu — spuse el — nu e moartă...

— E moartă! — continuă ea să strige. — Nu vezi că e țeapănă?

— Azi-dimineață nu era așa. Cînd am prins-o, era vie, iar mai înainte cîntase. N-am lovit-o prea tare cu piatra, a încercat chiar să-și ia zborul după ce s-a prăbușit pe pămînt.

— Unde ai lovit-o? — întrebă ea.

— Uite aici — arătă el. Atingînd cu degetul locul lovit, penele începură să-i cadă. Era sub aripă și începuse să se învinețească.

— E moartă — spuse ea. — Piatra a ucis-o, și colivia.

— Nu cred — o contrazise el. — Cînd am pus-o în colivie, nu era moartă.

— Însă acum e moartă. Și trebuie îngropată.

— De ce s-o îngropăm? — se miră el.

— Așa. Fiindcă toți morții se îngroapă.

— Da, dar e o pasăre.

— Ce dacă ? Mai întii, ai să-i închizi ochii. Așa am văzut că se face, cînd a murit mătușa.

— Tu nu vezi că are ochii deja închiși ?

— Ce dacă ? Totuși, trebuie să-i închizi. Morții dorm, de aia trebuie să le închizi ochii. Pe urmă o s-o îngropăm.

— Și cum vrei s-o îngropăm ? — întrebă el. — N-avem cu ce.

— Și ce ? Caută o cutiuță, iar eu am să-i sap groapa. Morții sînt îngropați în sicriu, deci mai întîi se face sicriul. Cînd a murit mătușa, i-au adus un sicriu argintiu. Era tare frumos, însă tata spunea că în război oamenii sînt îngropați fără sicriu.

— La păsări nu se poate cu sicriu — spuse el.

— Știu — i-o tăie ea. — Păsările se pot îngropa și într-o cutie. Dar culc-o pe spate.

— De ce pe spate ? — se miră el.

— Așa. Toți morții stau culcați pe spate și privesc în sus. Poate pentru că urmează să fie îngropați sub pămînt.

— Eu n-am văzut niciodată vreun mort în sicriu.

— În timpul ăsta, toți plîng. Cînd mătușa ședea în sicriu, toți boceau în jurul ei.

— Da, însă păsările nu trebuie culcate o înfruntă el.

— Trebuie să stea pe spate. Altfel e ca și cum n-ar fi moartă. Iar mîinile trebuie încrucișate pe piept. Asta n-are importanță, fiindcă păsările n-au mîini.

— Acum e pe spate — constată el.

— Bine — se învoi ea. — Haide s-o îngropăm.

Ea așeză cutia în groapa pe care o săpaseră, apoi începu să arunce pămînt deasupra. El o privea de sus cum, așezată în genunchi, acoperea cutia cu pămîntul adus în palme. Codițele îi cădeau pe piept, iar privirea îi era îndreptată în jos.

— Acuma e bine. Mai trebuie o cruce — propuse ea.

— Ce fel de cruce ?

— O cruce. La fiecare mormînt, există o cruce. Cum, tu n-ai văzut pînă acum ? Dă-mi puțină ață.

El îi dădu niște ață și se uită cum înfășura două crenguțe. Gîndindu-se la ceea ce făcea ea, nici nu băgă

de seamă cum se lăsase pe pămînt. Apoi spuse :

— Dar asta e pasăre. Tot ce faci tu nu se potrivește la păsări.

— Știu — spuse ea. — Tot așa au îngropat-o și pe mătușa, însă ea era mătușă, și a avut și popă.

— Dar era om — se împotrivi el.

— Era bolnavă — nu se lăsă ea. — Și nu-mi dădea întotdeauna bomboane cînd mă duceam la ea. Avea și un cățeluș pe masă, lîngă pat, dar nu-mi dădea voie să mă ating de el. Cînd au îngropat-o, mama plîngea și-mi spunea și mie să plîng. Nu înțeleg de ce plîng oamenii cînd sînt îngropați morții ?

— De ce ? — se întrebă el. — Fiindcă niciodată n-o să se mai întoarcă.

— Eu n-am plîns. Și doar îmi spuneau că n-o să se mai întoarcă niciodată, însă eu tot nu plîngeam. Iar pe cățeluș nu l-am mai văzut ; fiindcă au îngropat-o, a dispărut de pe masa de lîngă patul ei, iar mama nu mi-a dat voie să întreb de el. Avea și fundiță la gît, însă n-am aflat niciodată din ce era făcută.

— De ce ai mutat crucea ? — întrebă el. — Întîi ai înfipt-o acolo, acum în partea cealaltă.

— Așa — spuse ea. — Crucea trebuie pusă întotdeauna deasupra capului.

— De ce ? — întrebă el.

— Nu știu. Și acum trebuie să ne rugăm.

— Să ne rugăm ? De ce ? — întrebă el.

— Așa. Ne împreunăm palmele și ne rugăm.

— Ce rost are să ne rugăm ? — se împotrivi el. — Eu nu m-am rugat niciodată.

— Deasupra morților, de fiecare dată trebuie să te rogi — îl sfătui ea. — Se împreunează palmele și se roagă. N-am auzit pentru ce se roagă, dar deasupra fiecărui mort lumea se roagă.

— Bine — căzu el de acord. — Să vedem însă pentru ce ai să te rogi ?

— Nu știu. — recunoscu ea. — Am să mă gîndesc la ceva frumos, și am să mă rog. — Se uită la ea cum împreunează mîinile și cum degetele îi prind barba aplecată. Codițele îi alunecau pe lîngă coate, iar ochii nu i se mai vedeau în spatele genelor mari și dese. Era o

pace deplină ; copacul de deasupra lor, cu crengile goale, stătea crucificat pe cerul de primăvară. Pe pămînt, în jurul lor, se odihneau bucăți de umbre de la crengi. El se uita la ea cum stă ghemuită, în fața gropii păsării ce se găsea între ei ; de sub fustița scurtă, i se vedeau genunchii goi lăsați pe pămîntul moale, capul îi era aplecat deasupra mîinilor împreunate, iar codițele îi atîrnau pe lîngă coate. O privea cum ține palmele lîngă piept, dar nu știa dacă se roagă sau nu.

Apoi se auzi un fel de zgomot, care amintea de zgomotul bombardierelor, ca într-o cutie închisă, sau de trepădatul obsedant al motorului după coborîrea dintr-un camion. Zgomotul venea din depărtare și era puternic. El ascultă cum acesta se împrăștia în aer (ca arșița ce se ridică din pămîntul încins), cum apăsa chiar și pe colțurile de iarbă, abia răsărite, și cum totul, deodată, se înclina. Nu ridică privirea spre cer, știa că e încă devreme, însă spuse :

— Vin.

— Cine vine ? — întrebă ea, ridicînd ochii spre el. „Ce albaștri sînt, ca și cerul" gîndi el.

— Vin. Avioanele.

— Pe unde sînt ? — întrebă ea.

— Încă nu se văd, dar vin.

— Am să mă uit la ele, să văd cum strălucesc pe cer.

— Cred că sînt tare multe — spuse el.

— Acum or să înceapă și tunurile. Vreau să văd norișorii albi care se desfac în jurul avioanelor, ca niște gogoși de bumbac.

Îndată se auziră strigați de cineva. Era mama, care striga și făcea din mîini în fața adăpostului, însă din chemarea ei se auzea doar ceva neclar, ce semăna mai mult a țipăt. Ei se ridicară de sub copac și goniră la vale. Pămîntul era umed, picioarele lor lipăiau moale, pantofii aruncau în urmă noroi, iar pe unde călcau, iarba rămînea culcată. Coborîră povîrnișul și atunci începu. Zumzetul puternic, care umplea cerul, se transformă într-un vacarm de avioane. Apoi se auziră bubuituri înfundate, și pe albastrul cerului înfloriră gogoșile albe de bumbac ale tunurilor. Bubuitul metalic, ce apăsa de sus, se despica într-un fel de șuierat, care devenea tot mai

strident cu cît se lăsa mai jos, deasupra lor. Gîfîind, intrară în adăpost. Era întuneric, iar oamenii gemeau. Bubuiturile și pocniturile răzbăteau înăbușit, însă pămîntul de deasupra se cutremura continuu. Deodată, de afară pătrunse un șuierat. Nu era omenesc, și se întețea cu cît înălțimea devenea mai mică. El se uită la codițele ei strîns lipite de piept și pricepu, o clipă, că șuieratul e tot mai ascuțit, metalic. Genunchii lor erau murdari de pămînt jilav. Șuieratul căzu asupra lor.

Iar el se lăsase în genunchi.

PRIMA IARNĂ DUPĂ ELIBERARE

Primele zile ale eliberării sosiră cu lapoviță. Vîntul învolbura fulgii mari de zăpadă și picăturile de ploaie ca pe niște cîrpe uriașe, aruncîndu-le pe pămînt. Pămîntul, plesnit de secetă, sărăcie și foc, sorbea lacom umezeala binefăcătoare. Drumurile bălteau.

Fără să mai aștepte zorile celei de a doua zile, Niko o porni grăbit spre oraș. Tatăl lui nu se întorsese încă din prizonierat. Tot mobilierul casei putea fi dus în brațe. Maică-sa dădea fuga în urma lui. Cînd în căruță, cînd pe jos, ajunseră la marginea orașului, de unde se auzeau împușcături : se duceau încă lupte, sau se sărbătorea victoria, cine știe ? Cînd ajunseră acasă, îi aștepta gardul dărîmat de autopropulsatele militare care trecuseră pe acolo. În curte, sub niște mormane de frunze, zăceau niște coaste de cal. Ușile stăteau căscate, ferestrele sfărîmate, pe podea mișunau șoarecii. Începuse să bată vîntul de iarnă. Așa începuse pentru Niko viața după eliberare — se culcase pe salteaua goală, înghețînd din cauza pungășiilor războiului.

Noaptea, în timp ce depărtările înghițeau bubuiturile, Niko și mama lui își ascuțiră auzul la fiecare zgomot, de parcă ar fi ascultat cum crește iarba. Așteptau pași cunoscuți sub fereastră, așteptau o chemare cunoscută la ușă, însă întunericul le înlocuiau așteptările cu presimțiri tainice. Pe podea, între picioarele patului, fosgăiau niște vietăți mici, iar cînd se crăpă de ziuă, Niko observă acolo timbrele sale risipite — căzuseră din album ca niște litere dintr-un abecedar.

Vecinii se întorceau din evacuare, unul cîte unul, din diferite direcții, cocîrjați sub povara brumei de avut pe care reușiseră s-o salveze. Istoviți de drum, semănau cu niște alergători care se apropie de finiș cu stomacurile lipite de coaste. Și în timp ce prin viesparele orașului partizanii îi lichidau pe ocupanți, oamenii cădeau epuizați pe pragurile caselor, fără urmă de zîmbet pe față.

În brutării nu se găsea pîine, la ferestre nu erau geamuri, în sobe — nici o urmă de surcea, totuși locuitorii orașului Skopjie se reîntorceau din pribegie cu sentimentul că se întorc la casele lor. Străzile erau înfundate de grămezi mustinde de frunze putrede, de un galben pămîntiu, ca niște poteci părăsite dintr-un pare ; pașii nici nu se mai auzeau în trecerea lor. La fiecare cotitură, privirea descoperea noi ruine de case.

Mama lui Igor, care observase de departe că ghivecele cu gura-leului și limba-soacrei nu mai sînt la fereastră, începu să se vaiete abia cînd își văzu mașina de cusut răsturnată. Zăcea pe podea, neprihănită ca o fecioară, iar femeia numai că nu începuse să se zgîrie cu unghiile.

Tatăl lui Igor, absent, cu toată panica nevestei, ținea cu degetele amorțite mandolina spartă, care nu mai scotea nici un sunet, de parcă n-ar mai fi avut strune. Cu mîinile ridicate deasupra capului, femeia încerca să stoarcă de la bărbatul ei un strop de compătimire pentru mașina ce continua să stea aruncată, însă tatăl lui Igor parcă nu mai avea glas. Agăță în liniște mandolina de același cui de care o atîrnase și înainte de război, o agăță de parcă acum venise din curte, apoi se urcă pe acoperiș ca să îndrepte olanele care mai rămăseseră întregi. Era nevoie să dispară mai întîi nu numai febra războiului, dar și umbra fiicei care se sinucise, ca mai apoi să atingă din nou cu degetele sale amorțite strunele acordate. Atunci s-ar auzi din nou trilul melodios și tulburător al mandolinei, ce acum părea de mult uitat.

Ca niște valuri care se ajung unul pe altul, oamenii se întorceau acasă, iar de sub frunzișul depus pe străzi apăru o apă nevăzută. Camionul lui nenea Marko, sprijinit pe niște buturugi în loc de roți, despica valurile ca un prund în albia unui riu. Apa îl spăla, valurile, ca

niște unghii, îi cojiseră vopseaua, și „Marko", din roșu, devenise ruginiu. Cu ultimele puteri, se sprijinea de grinzile puse dedesubt, în așteptarea zilei cînd va avea din nou roți.

Nenea Marko, deși continua să fie proprietarul camionului, se întoarse din Katlonov pe jos. Buzunarele îi erau golite, iar vinișoarele de pe obraji se întindeau ca niște rețele vinețiu. Nevasta lui, care mai purta cercei și inele, îl cicălea întruna să se ocupe de „Marko", însă nenea Marko nu avea în magazie piese pentru camion, astfel că, ceasuri întregi, stătea în fața mașinii, umplîndu-și buzunarele, de data asta cu proprii săi pumni. Veniseră vremuri noi și nenea Marko stătea neputincios în fața camionului.

Într-o seară, cînd pămîntul mirosea a fier încins, apăru și tatăl lui Niko, Blagoia Nikov, cu pungi albăstrii sub ochi, cu obrajii adînciți și uscați ; apăru pe neașteptate, în seara aceea, în liniște, pe nesimțite, de parcă ar fi fost tot timpul prezent aici, ascuns în ziduri ca o fantomă sumbră. Purta opinci în picioare, pălărie pe cap, iar la genunchi și la coate i se vedea pielea goală în loc de petice colorate : așa se întorceau oamenii noștri din armata regală iugoslavă, fugind dintr-un prizonierat în altul.

Mama lui Niko, în loc să-i sară în brațe, îl opri în prag cu mîinile întinse. Cu exclamații pline de bucurie că e viu și de teamă că era plin de insecte, ea scoase în curte un cazan și aruncă în el rufele acelea străine. Gol, cu barbă și în papuci, Blagoia Nikov stătea în prag ca un satir, în timp ce Spasia îi dădea din cufăr rufe curate. Niko scoase cîteva șipci din gard și aprinse focul. Toată iarna au desprins șipci din gard, altceva n-aveau ce să pună pe foc.

Mai întîi arseră șipcile de la gardul dinspre stradă, cel ce fusese dărîmat de camioanele nemților. Deși erau ușoare, putrede și ude, șipcile ardeau cu o flacără albăstruie. Apoi, una cîte una, fură scoase cele de la gardul dinspre curtea lui Igor.

Fiindcă se lăsa cu geruri tot mai mari, Niko începu să scoată scînduri din gardul mătușii Fanica. Gardul ăsta era cel mai înalt, puteai privi prin el numai în locurile

unde erau crăpăturile dintre scînduri sau unde căzuseră dopurile. Acum însă, gardul căzu ca o cortină în fața ochilor, dezvăluind curtea mătușii Fanica. Aici, cînd erau copii, în serile de primăvară, le plăceau să fure gorgoaze verzi, deși mătușa Fanica niciodată nu-i oprea să ia.

Mătușa Fanica era o femeie voinică și cam fudulă de o ureche, iar omul ei era tot timpul plecat la drum. Cînd apărea, cu ochelarii ei enormi, la fereastra de la bucătărie, părea, în prima clipă, de temut. Avea un glas puternic, din cauză că îi înțelegea slab și greu pe alții. Desprinzînd scîndurile de la gardul dinspre curtea ei, Niko se ascunse, totuși, să nu fie observat de sticlele groase de la ochelarii mătușii Fanica, însă scîrțîitul cuielor nu putu fi înăbușit, chiar dacă băiatul strînse puternic din dinți.

În iarna aceea, prima după eliberare, Niko nu avea ce încălța. Ședea la măsuța mică de lîngă sobă și își aranja în album timbrele rămase tefere. Afară zăpada se depunea mereu, nămeții acoperiseră ferestrele. Se deschiseseră și școlile, însă Niko avea doar niște galenți cu care dădea cîte o fugă pînă la Igor sau la mătușa Fanica. Strecurîndu-se prin gardul știrb, Niko plescăi din galenții care presau zăpada moale și, în bucătăria mătușii Fanica, intră numai în ciorapi — teama, rușinea și frigul le lăsă afară.

Bucătăria mătușii Fanica era întotdeauna plină de abur — pe foc bolboroseau niște ciorbe făcute din diferite rădăcini și buruieni. Mătușa Fanica își ridică ochelarii de pe nas și îl conduse în odaia vecină : încăperea cu ziduri fumurii și podea rece era plină cu cărți. Bătrîna scotoci pe polița plină de cărți, de parc-ar fi umblat în dulapul cu crătiți, și alese pentru Niko ceea ce urma ca el să citească, apoi așeză la loc, în rînd, cărțile rămase. Convingerea ei era că toate cărțile trebuie citite, așa cum le citise și ea, stînd în bucătărie, în timp ce pe foc îi fierbeau ciorbele, iar omul ei era plecat la drum.

În odaia întunecată a mătușii Fanica, erau multe cărți frumoase, printre altele și ediția completă a Societății literare sîrbe. Fără să țină seama de ordinul fascis-

tilor care adunau cărțile în curtea școlii și le dădeau foc, mătușa Fanica le ascunsese, iar acum le scotea de prin zidurile întunecate și le dădea băieților care, pînă mai ieri, îi furaseră gorgoazele din grădină. Astfel, bătrîna fu primul bibliotecar de după eliberare : ea nota într-un caiet toate cărțile pe care le dădea cu împrumut. În bucătărie, mătușa Fanica îi turnă lui Niko niște ciorbă fierbinte, apoi, cu mîinile încrucișate pe masă, se uită la el cum sorbea hulpav zeama. Multă vreme după ce-l petrecu pînă la ușă, la geamul aburit de la bucătărie se văzură ochelarii ei muți.

Strîngînd cărțile sub braț, rușinat din cauza ciorbei sorbite, a cărei căldură plăcută o simțea încă în stomac, Niko lipăi grăbit cu galenții pe zăpadă și nici nu-i trecu prin cap că mătușa Fanica nu are copii.

Da, mătușa Fanica nu avea copii, și poate tocmai de aceea ținea multe lucruri pentru ei. În lada pentru lemne și cărbuni, pe care bătrîna o umplea în fiecare dimineață în pivnița ticsită cu fel de fel de obiecte, găsi niște pantofi aruncați. Erau din aceia din timpul războiului, cu pingele de lemn și fețe de pînză, iar în loc de șireturi — sfoară obișnuită, mari pentru Niko, aduceau a prizonier de război, însă băiatul putea să meargă la școală, deși căra cu ei o porție bună de noroi.

De fapt, nu era chiar atît de important că începuse să meargă la școală, cît era că acum putea să iasă afară — nici în casă nu se petrecea ceva deosebit de important. Acasă se punea cu strîngere de inimă mobila pe foc, la școală erau călcate în picioare reguli învechite — nu se mai știa care-i tatăl, care-i fiul, cine-i învățătorul și cine-i elevul. Niko se putea întoarce acasă mai tîrziu decît taică-su, la fel cum, la ore, putea ajunge mai tîrziu decît învățătorul — străzile deveniseră prea strîmte și mișunau de oameni, de victorie : în lume se elibera în fiecare zi cîte un oraș, de la o zi la alta se aștepta ca fascismul să dispară.

În piața în care se nimerise să se strîngă gunoiul, zăpada proaspătă acoperi totul, de parcă masele frînseseră cu picioarele gîtul ocupanților. Pîlniile difuzoarelor de pe stîlpi, care transmiseseră zile la rînd procesul trădătorilor locali de la Casa ofițerilor, anunțau un șir nesfîrșit

de orașe eliberate în drum spre Berlin. În pauze răsunau cîntecele partizanilor, în piață se juca fără odihnă.

Fără a mai aștepta sunetul clopoțelului de la școală, ei, cei mai tineri beneficiari ai libertății se rostogoleau ca o avalanșă pe scări, rătăceau în puhoaie umflate pe străzi, se revărsau în golful nesățios al pieții. Amestecați definitiv, elevi și învățători, copii și părinți, tineri și bătrîni, partizani și femei frumoase se înghesuiau într-un fel de horă, unul lîngă altul, unul după altul, ca firișoarele strînse ale unei rădăcini.

Omului îi era indiferent dacă bătătorea zăpada din piață cu cizme din prizonierat, cu pingele de captură sau cu propriile sale tălpi. Brațele aveau importanță, brațele prinse în bucurie, brațele care legau jucătorii în horă. În vremea aceea se vorbea puțin, în schimb se strigau lozinci sau se cînta cîntece. Între gîtul învingătorilor și goarnele difuzoarelor nu exista nici o deosebire. Fulgii de zăpadă zburau prin aer ca pleava de grîu la vînturat.

Noaptea tîrziu, cînd fulgii jucăuși se liniștiră pe pleoapele de fontă ale felinarelor, piața se goli, eliberată de povara mulțimii.

Casa ofițerilor rămase toată noaptea luminată, candelabrele se legănau în voia curentului. Goarnele difuzoarelor așteptau cu toată forța lor de emitere ziua următoare, ca să anunțe numele tuturor celor năpăstuiți. Departe de piață, în grupe,tinerii nu se predară nopții. Beția lozincilor rostite cu putere de gîturile întărîtate ale difuzoarelor le stăruia încă în urechi, ca o boare de iarnă, ca o păpădie în vînt, ca o pană în viforniță. O porniră spre NOMS (Organizația populară a tineretului din Skopje). Situată pe strada Buniacovat, acolo se putea intra așa cum intra Igor acasă — pe fereastră. Toate încăperile NOMS-ului erau luminate, sobele încinse erau îndopate fără încetare cu picioare de la scaunele mobilierului ce aparținuse cîndva fostului regim. Președintele, în camera sa, privea din stînga, dormea pe un maldăr de coli albastre. Lîngă ușă se aliniau niște căldări cu vopsea roșie și șabloane de litere dintr-un carton gros ca o talpă. Cînd grupurile intrară în camera președintelui, acesta se ridică de la masă și scoase de sub coalele albastre niște

notițe ce cuprindeau ultimele directive și cele mai noi texte de lozinci.

Încălzit de forța lozincilor și de căldura sobelor, grupul porni într-o acțiune de noapte, în șir cîte unul. Primul ieși șeful grupului, cu notițele date de președintele NOMS-ului ; după el — cel ce purta grămada de litere din carton gros ca o talpă, asemeni unui pachet uriaș de cărți de joc ; cel de la treilea ținea într-o mînă o bidinea mare ca o barbă, iar cealaltă mînă în buzunar ; al patrulea, și ultimul căra o căldare cu vopsea roșie de ulei, care-i atîrna pînă sub genunchi. De coada lor sau a altora grupați la fel putea să se mai țină oricare alt activist al NOMS-ului, acțiunea era de masă și, ori de frică, ori din alt motiv, era tîrziu să se mai meargă acasă.

Cum ajungeau lîngă un zid, îl prețuiau pe dată : dacă era al unui nevoiaș, arăta mai puțin mînjit, în schimb dacă aparținea unui burghez, lucea de atîta unsoare. Șeful grupului se oprea și, cu lanterna, începea să lumineze prima notiță scoasă din buzunar. Cel ce ținea „pachetul uriaș cu cărți de joc" începea să buchisească cuvintele șefului,lipind în același timp șobloanele de zid. Bidineaua celui care continua să-și țină cealaltă mînă în buzunar petrecea o dată pe întreaga suprafață a șablonului. Cel care se opintea să care căldarea cu vopsea, ajutîndu-se de genunchi, se uita cum rămîne, după dezlipirea șablonului, o literă mare, grasă pe zid. Din literă picura roșu, ca dintr-o rană proaspătă. Grea și lipicioasă ca smoala pe unghii, litera ardea tencuiala ca o limbă de foc.

De obicei, Igor mînuia bidineaua, iar Niko căra căldarea. Între Igor și Niko, picura sîngele vopselei. Igor petrecea bidineaua muiată peste carton, cu ochii aproape închiși, se prefăcea că nu-l interesează literele ce apăreau dedesubt, de parcă ar fi știut pe de rost lozinca. Niko, totuși, silabisea ca pentru sine fiecare literă, înainte de a începe să picure, el nu se prefăcea că știe lozinca. Igor se uita la el peste umăr, de-ai fi zis că acuma va încerca să-i lipească gura cu bidineaua cleioasă.

Dar nici Niko, nici Igor nu reușeau să avanscze în funcție în cadrul grupului. Șeful, cel care scotea din buzunar notițele cu lozinci, li se părea că seamănă cu un

magician. Deși știau că el primea textele lozincilor de la președintele NOMS-ului, care, la rîndul său, le scotea de sub coalele albastre ce-i serveau drept pat, el era pentru băieți un ideal : omul scotea notițele albe din buzunar, iar pe ziduri apăreau lozinci roșii. Șeful grupului era enigmatic : făcea economie de cuvinte ca un adevărat magician, nu vorbea de lucruri obișnuite, silabisea doar lozincile : MOARTE FASCISMULUI, LIBERTATE POPORULUI ; TOTUL PENTRU FRONT, TOTUL PENTRU VICTORIE ; CU TOȚII LA VOT ; TRĂIASCA NOMS-UD și AFJ-UL (Asociația femeilor antifasciste) ; JOS ANALFABETISMUL ; MOARTE SPECULANȚILOR.

Cînd terminară găleților cu vopsea, se întoarseră din nou în clădirea NOMS-ului. Niko, cel mai bine din toți, prevedea cînd treaba se apropia de sfîrșit. Activiștii organizației de tineret moțăiau pe lîngă sobe, culcați cu capul pe mese, ca niște rufe puse la uscat. Șeful grupului, direct și personal, duse sculele acțiunii în camera președintelui. Sprijinindu-le în dosul ușii, avu grijă să nu-l trezească pe președintele activului politic. Apoi, deschise ușa sobei din camera unde dormeau activiștii și, în fața întregului grup, aruncă pe foc notițele cu lozinci. În cele din urmă, se trînti istovit pe primul scaun de lîngă sobă, ca într-o sală de așteptare de clasa a treia dintr-o haltă în puterea nopții.

Igor și Niko, care erau doar candidați în organizația de tineret, trebuiră să plece casă. Chircindu-și mîinile în mînecile prea scurte, străbătură fără chef distanța mică pînă la casele lor, visînd pe drum la timpul cînd, în calitate de adevărați activiști, vor putea și ei să doarmă pe mese lîngă sobele NOMS-ului. Pe străzile pustii, hoinăreau cîini înfrigurați, îi apucau de manșete, de picioare, de degete.

Așa erau vremurile acelea, se cereau fapte mari, importante, ce urmau să intre în istorie ; trebuia, deci, să se facă ceva, ca să bată măcar la ochi, dacă nu ceva măreț, nu se putea să rămîi o veșnicie doar candidat. În noaptea cînd s-au întors acasă bosumflați pe străzile pustii, Niko și Igor pricepură, în cele din urmă, că trebuie să ia singuri inițiativa în propriile mîini. Chiar în seara următoare, cînd se reîntorseseră din acțiune la

NOMS. Niko turnă într-o cutie goală de conserve puţină vopsea, iar Igor ascunse sub haină o pensulă.

Înarmaţi astfel, nu le mai fu ruşine să se întoarcă acasă. De fapt, abia acum porneau pentru prima dată într-o acţiune. Pe strada lor, locuia un negustor manufacturist. Avea o prăvălie dincolo de pod, iar acasă ţinea o cîrciumă. Copiii observaseră, încă din timpul ocupaţiei, cum negustorul căra acasă baloturi de stofă. Apoi, fiindcă fraţii lui mai mici fuseseră partizani, nimeni nu îndrăznise să se atingă de pivniţa lui. Furişîndu-se pe întuneric, Niko şi Igor se lipiră de peretele casei negustorului şi scoaseră de sub haine conserva şi pensula. Prefăcîndu-se că se joacă, fără a avea la ei notiţele preşedintelui NOMS, scriseră la răpezeală cîteva lozinci : MOARTE SPECULANŢILOR ! JOS TRĂDĂTORII ! MARFA LA VÎNZARE ! Şi fiindcă li se terminaseră şi vopseaua, aruncară cutia de conserve în curtea negustorului, şterseră pensula cu degetele îngheţate şi o porniră apoi spre casă cu sufletele uşurate.

Adormiră ca îmbăiaţi, iar a doua zi, cînd se sculară mai tîrziu ca de obicei, străzile clocoteau ca apa pe foc. Oamenii se foiau prin curţi ca păsările izgonite din coteţele lor, se adunau pe trotuar sub salcîmi, de parcă se adăposteau de ploaie şi, pe furiş, aruncau cîte o privire înspre peretele unde se întindeau răşchirate cuvintele unor lozinci scrise, parcă, cu piciorul.

Aproape de prînz, în faţa casei se opri o maşină şi cîţiva activişti începură să scoată din pivniţă baloturi de stofă. Din casa negustorului nu ieşi nimeni, nimeni nu privi pe fereastră, pînă cînd, la sfîrşit, fu urcat şi stăpînul, sus, deasupra baloturilor.

Iarna aceea, prima iarnă după eliberare, veni cu lapoviţă şi noroaie. Zăpada ţinea pămîntul într-o strînsoare îngheţată, sub care gunoiul vremurilor trecute începea să putrezească. Trebuia să vină primăvara, cu adierea ei caldă, să ia duhoarea aceea grea. Oamenii nu vroiau s-o mai respire, numai cerul era în stare s-o absoarbă.

MARINAR, ÎN PERMISIE

Uliţa pe lîngă care trecea Igor se oprea în faţa unei poiene, însă nu se termina aici. Ca un afluent istovit (uliţa nr. 222 avea numai cîteva numere), încremenea pentru o clipă, spre a-şi vedea cuprinsul, apoi se vărsa fără jenă, sau, mai bine zis, se scufunda în poiană, contopindu-şi urma scurtă şi galbenă cu limpezimea verde a acesteia. Şi, chiar dacă în continuarea ei se întindea o potecă uscată şi întortocheată, aici părea că îi este sfîrşitul.

Însă, oricine s-ar fi încăpăţînat şi n-ar fi lăsat de sub dîra aceea, asemeni luminii, ar fi văzut că uliţa nu se sfîrşea defel cu vărsarea ei în poiană, ci înainta anevoie cu unduiri neregulate la suprafaţă. Îndată ce ieşea de sub pielea verde a poienii, în cealaltă parte, uliţa îşi arăta firul galben şi continua să unduiască printre arbuştii rari. În locul unde galbenul uliţei se topea în verdele poienii, înfloriseră nişte mărăcini înalţi şi viguroşi, cu măciulii vinete. Pe aici, pe undeva, locuia Aţo Paţ.

Igor şi Aţo Paţ locuiau, deci pe aceeaşi rîpă, nu pe aceeaşi uliţă : Igor — la un capăt, era cunoscut pentru degetul de la laba piciorului, mai lung cu un cap decît celelalte degete ; Aţo Paţ — de celălalt capăt al rîpei, era renumit pentru pumnul său, ca un mai. Deşi locuiau în case apropiate, Igor şi Aţo Paţ n-aveau nimic asemănător şi nici comun, în afară de faptul că şi unul şi celălalt se aflau în fruntea copiilor dintre cele două capete ale aceleiaşi uliţi. Ca loc de joacă, se înţelege, era poiana, sărmana poiană ce cunoscuse numai eroi căzuţi.

Aţo Paţ era la patrulea băiat al unui feroviar care se întorcea în fiecare seară legănînd un felinar chior prin poiana cufundată în întuneric. Slujbaşul drumului de fier avea nişte şcrambe de pantofi, degetele negre şi o faţă brăzdată adînc de zbîrcituri. În fiecare sîmbătă seara, felinarul feroviarului se legăna stins prin poiană, săltînd dintr-o parte în alta — tatăl lui Aţo Paţ se întorcea beat de la slujbă. Doar atunci i se putea auzi glasul — de felul lui feroviarul ţinea gura închisă de parcă avea botniţă. Lovindu-se de tufe, tatăl lui Aţo Paţ îşi flutura felinarul din care nu mai ieşea nici o scînteie de lumină, suduind întruna că nu mai poate nimeri poteca la întoarcere. Toată săptămîna de muncitor feroviar îi fusese neagră — cu lopata de cărbuni în mîini, cu patru băieţi, cu o nevastă şi o casă de dus în spate, aşa că sîmbăta se îmbăta ca să-şi descreţească fruntea, însă băutura i-o făcea încărcată de cute amare. De nimic nu se temea mai mult Aţo Paţ decît de felinarul tatălui său — atunci scuipa în talpa piciorului şi o pornea grăbit spre casă. Ascunşi sub aceeaşi plapumă, cei patru fraţi închideau ochii, treji, şi, fără să mai mănînce în seara aceea, nu mai îndrăzneau să-şi deschidă gurile flămînde.

Feroviarul nu era rău ca om, rar cînd ridica mîna la femeie sau la copii. Rachiul însă îi scotea la vedere amărearea care i se aduna pe suflet, şi atunci prin casă începeau să fulgere suduielile lui negre. Cu genunchii strînşi la gură, acoperiţi pînă peste cap, copiii ascultau cum se răstea la mama lor : o învinuia că nu-i ajung banii, nu-i plăcea mîncarea făcută de ea şi-i cerea să-l spele pe picioare în lighean. Mama însă, spre surprinderea lor, accepta supusă toate învinuirile, poate fiindcă ştia prea bine că a doua zi se trezea liniştit şi blînd, ca un suflet de copil.

A doua zi, în timp ce feroviarul se mai răsucea în aşternut, revenindu-şi din mahmureală, fraţii ieşeau din casă unul cîte unul, cu cîte un codru de pîine în mînă. Fiind duminică, pe pîine, sub boiaua de ardei presărată, se întindea şi un strat subţire de untură de casă. Aşa se roteau săptămînile în cerc, ca un cal pe o arie pustie, aducînd la fiecare a şasea zi o sîmbătă cu duhoare de rachiu şi înjurături îndesate şi negre.

Fiii feroviarului erau oacheşi, cu ochii şi părul negru de parcă le intrase sub piele negreala cărbunelui şi înjurăturile tatălui lor. Născuţi unul după altul, la un an şi jumătate, erau fiecare la umărul celuilalt, ca zăplazul unui nevoiaş. Cum creştea unul, cum îi trecea hainele celui mai mic — sărmanul Aţo Paţ niciodată nu îmbrăca-se ceva nou. Îmbrăcaţi în haine cîrpite, mereu flămînzi, fraţii erau foarte legaţi între ei — cum cineva îl zădăra pe vreunul din ei, îndată apăreau ceilalţi în jurul lui, nu numai ca să-l apere, ci ca să-l şi răzbune.

Însă fraţii erau renumiţi în culegerea fructelor : începînd cu merele şi pînă tîrziu, la vremea gutuilor, toate fructele dispăreau, cu frunze cu tot. Cînd se întîmpla ca toţi patru să se urce deodată în acelaşi copac, fructele zburau pînă şi de pe cea mai înaltă crenguţă, în aceeaşi seară.

Într-adevăr, era o mare taină cum reuşeau ei să deosebească în întuneric fructele de frunze şi cum izbuteau să le adune în buzunare, în sîn sau în gură.

Cînd se juca fotbal la două porţi, fraţii erau întotdeauna în aceeaşi echipă. Însă cum toţi patru şutau bine mingea de cîrpă, ceilalţi copii din poiană se împotriveau mereu ca ei să tragă la aceeaşi poartă. Căpitanii de echipă porneau pas cu pas, unul spre altul, către mingea aşezată la centru, gîndindu-se, în primul rînd, cum să împartă între ei fraţii, fiindcă asta însemna nu numai că ar fi repartizat corect pe cei mai buni jucători, ci şi pe cei mai îndîrjiţi bătăuşi.

Fraţii erau, în general, la şcoală pe linia de plutire, rar se întîmpla ca unul dintre ei să ia o notă mai mare decît cea de trecere. Toată învăţătura lor era ce prindeau pe la ore în clasă, acasă nici vorbă să poată învăţa ; întotdeauna unul din ei se juca, şi asta era o adevărată momeală. Cum veneau de la şcoală, aruncau din prag traista cu cărţi, şi ieşeau din casă, puşi pe fapte mari, desculţi, cu o bucată de pîine în dinţi, mucoşi şi zoioşi. Mama nu-i putea aduna pe-acasă pînă nu se întorcea feroviarul de la slujbă ; temele şi le făceau în grabă, înainte de a suna clopoţelul.

Tatăl lor, deşi îşi împărţea în şase leafa subţirică, privind cum nu le ajunge întotdeauna pîinea pe care o

frămînta femeia acasă, nu l-a retras pe nici unul de la școală — poate trăgea nădejde, sărmanul, ca măcar unul din ei să nu-i mai calce pe urme. Însă cînd cel mai mare, Mitruș, ajunse cu chiu-cu vai pînă la bacalaureat, tatăl îl înghesui într-o odaie, la perete, închise ușa și vorbi cu el aproape jumătate de oră. Aceasta fu cea mai lungă cuvîntare pe care tatăl o ținuse vreunuia din copii, și de atunci Mitruș nu mai ieși în poiană să alerge după mingea de cîrpă.

Frații rămaseră, astfel, în trei, Mitruș se separă total, de parcă într-o noapte crescuse deasupra lor cu o palmă ; îi ocolea prin poiană ca pe un cimitir turcesc, nu le răspundea cînd îl momeau să joace mingea la două porți, în timpul zilei pleca undeva la muncă, iar seara, îmbrăcat curat, ieșea în afara mahalalei. Începu chiar să-și ude părul, cînd și-l pieptăna, iar cu ei vorbea doar în propoziții scurte, cu o privire arogantă de sub sprîncenele ridicate și cu un zîmbet superior atîrnat de colțul gurii.

Însă asta nu dură mult. Mitruș dispăru pe neașteptate. Într-o zi, dis-de-dimineață, cînd felinarul palid al feroviarului traversă poiana de la școala „Negoș" înspre moara „Balkan", așa cum Luceafărul străbate bolta verde în răcoarea zorilor, Mitruș își instală pe umeri un cufăr de cătană și plecă pe drumul de fier, acolo unde tatăl său de ani de zile azvîrlea cărbuni încinși. Astfel, feroviarul rămase cu o gură mai puțin la masă și, fără a mai aștepta simbăta, se întoarse în seara aceea beat, mai vorbăreț, însă nu și mai vesel.

Ciulinii viguroși, cu măciulii vinete, crescură în vara aceea, în fața casei lui Ațo Pați, ca o armată. Nici un copil, chiar cu mîinile ridicate, nu reușea să ajungă vîrfurile ciulinilor care țîșneau din pămînt ca o fîntînă arteziană din scoarța uscată.

În vara aceea, colbul frigea sub tălpi ca spuza în vatră, de acasă pînă la rîu se mergea sărind din umbră în umbră, la fel ca în timpul ploii, din piatră în piatră. Vardarul își surpase malul drept al plajei cu încă o postață de pămînt, între valuri și iarbă nu mai era nisip de anul trecut, ci numai rădăcinile tulpinilor smulse. Oricine putea să sară de pe crengi în apă, asemeni fructelor coapte

În vara aceea, la doi ani de la bombardarea „Negoșului", pe Vardar se încrucișau primele încercări de înot ale lui Ațo Pați, Igor și Niko. Ceilalți frați ai lui Ațo Pați, care se înălțaseră după plecarea celui mare, a lui Mitruș, ca niște mlădițe de alun, se aruncau în rîu, așa cum arunci primii cățel. Cu ochii puchinoși strînși, trăgeau cîte o gură bună de aer, apoi zvîcneau în apă cu desperare, și nu rămîneau nici o clipă deasupra — învățau să înoate broștească. Valurile le pocneau în urechi ca niște scatoalce, apa avea gustul cojii de salcie.

Cînd soarele începea să-și încurce razele prin crengi, tinerii începători într-ale înotului rupeau vreascuri și agățau de ele chiloții uzi, vîntul de pe rîu le zbicea pielea învinețită, fluturîndu-le victorios steguțe colorate. Sărind veseli într-un picior pe lespezile subțiri de piatră, băieții încercau să-și scoată apa din urechi. Acasă trebuiau să ajungă cu chiloții uscați, și nimeni nu trebuia să observe, pînă nu învățau toți să înoate.

Așa trecu vara aceea, cu apă în urechi și cu gust de salcie în gură. Noaptea, în locul unde urmau să apară măselele de minte, se mișcau, înghioltindu-i, firișoare de nisip.

În vremea aceea, chiar în mijlocul verii, ca în mijlocul focului, apăru pe neașteptate printre ei Mitruș. Așa cum plecase, tot așa și venise — fără să anunțe, fără a fi așteptat sau petrecut, fără îmbrățișări și strîngeri de mînă. Simplu, în zăpușeala unei dimineți, cînd s-au trezit, l-au văzut lîngă ei, de parcă nici nu fusese plecat nicăieri.

Singurul semn după care se cunoștea că lipsise era uniforma. O uniformă de marinar albă, de vară, mai albă decît frunzele țepoase și prăfuite din poiană. Pe umeri, în locul colțurilor aspre ale cufărului de soldat de la plecare, odihnea acum moale un guler sub formă de glugă, tivit cu o panglică albastră. Un șnur albastru îi apărea și pe piept, acolo unde gulerul de marinar se desparte în două. De la caschetă se bifurcau în jos două panglici ce-l gîdilau după ureche, într-un joc zglobiu.

În general, deși părea că nici nu fusese plecat, Mitruș era greu de recunoscut. Glasul îi era mai profund, pometii obrajilor — mai roșii, palmele — bătătorite.

Chiar în dimineața cînd se pomeniră cu el în casă, Mitruș meșteri, din șipca de fier cu care mama bătea asternuturile, o bară de gimnastică. Aceasta fu noutatea care ridică în picioare pe toți copiii din poiană : cu mic, cu mare se urcaseră pe gard și priveau cu gurile căscate în curtea lui Ațo Pat.

Numai în chiloți, cu trupul zvelt și ars de soare, Mitruș se prinse de bară, se învîrti în jurul ei, se ridică în mușchi, își petrecu picioarele printre mîini, apoi se atîrnă cu capul în jos. Bara tremura de parcă o lovea cineva la capete. Creștetele copiilor păreau înfipte în șipcile gardului. Apoi, cînd ateriză cu tălpile goale pe pămînt, bara de fier zbîrnîi de greutate, iar în jurul lui Mitruș se strînseră frații lui mai mici, ca să-i pipăie mușchii. Pentru copiii din poiană, cărora dintr-o dată li se tăiaseră accesul în curtea lui Ațo Pat, nu exista nici o îndoială că mușchii lui Mitruș erau tari ca fierul.

De fapt, în vara aceea Mitruș fu senzația celor din poiană ; cînd ieșea în uniforma lui albă pe iarba îngălbenită, copiii se țineau în urma lui, cu picioarele goale, ca o coadă de șarpe. Părea că prin poiană se tîrăște o ciudățenie nemaivăzută pînă atunci, care, înainte de a-și lua zborul spre înălțimi, le dă voie muritorilor s-o privească. Deși era o zăpușeală de iad, Mitruș ieșea oriunde în uniformă ; hainele care le lăsase acasă cu un an și jumătate în urmă îi erau acum scurte și nici nu se mai potriveau felului său de a fi. Tatăl lui Mitruș, care nu-și mai lua ochii de la el, văzînd că fiul lui mai mare stă pe propriile-i picioare, cît timp acesta se află în permisie, renunță să mai vină beat sîmbătă seara.

Mitruș nu ieșea fără uniformă, nici chiar la plajă. Îndată ce-și termina gimnastica de dimineață la bara din curte și se spăla gol pînă la brîu la pompa veche de fier, Mitruș își îmbrăca uniforma și stătea astfel toată ziua. Își permitea, cel mult, să-și scoată cascheta în timp ce juca „dame" sau table. Atunci, copiii din poiană puteau s-o privească și pe margini, să-i pipăie panglicile, însă numai frații își puteau permite s-o pună în cap, asta, bineînțeles, pînă cînd Mitruș nu le-o cerea înapoi. Scoasă de pe cap, cascheta nu mai era chiar așa de inaccesibilă, mirosea a transpirație iute, cunoscută tuturor.

Însă cele mai încîntătoare ocazii erau cînd se mergea la plajă, fiindcă nici o altă mahala nu-și avea marinarul ei venit în permisie, cu care să meargă toți la scăldat. Primul, desigur, pășea Mitruș, singurul încălțat din grup. Frații lui mergeau desculți, fiecare după cum reușea să se țină în pas cu el. Toți ceilalți copii din poiană, care cum puteau s-o șteargă de acasă, se țineau vîrtos după ei, trudindu-se să calce pe urmele lăsate în praf de pantofii marinarului.

Cînd Vardarul începea să se zărească printre copaci, colbul de pe drum parcă nu mai frigea tălpile așa de tare.

Într-adevăr, Mitruș nu mai părea așa de distins cînd rămînea gol, însă în jurul lui continuau să înoate nu numai copiii din poiană, ci și cei de vîrsta lui de prin alte mahalale. Cu trupul său dezvoltat în urma exercițiilor la bară, bronzat din timpul verii, cu mușchii întreținuți la armată, tuns în cap și cu o serie nouă de înjurături în vocabular, Mitruș se deosebea, totuși, de ceilalți de pe plajă. Iar pentru cei care se lăsau mai greu de convins stătea, ca un portofel cu documente, uniforma lui, strînsă frumos lîngă o tufă aleasă cu grijă. Iar lîngă ea, ca o santinelă, întotdeauna se afla un băiat din poiană, ce primise misiunea de cinste de a nu da voie nici unei muște să se apropie.

De cealaltă parte a Vardarului, lîngă drumul care ducea înspre Zlocuceane, era o stîncă care ieșea ca un canin din falca malului. De pe ea săreau cei mai buni înotători. În spate, pe pietroaiele albe, ce se înșirau de-a lungul drumului, se odihneau bicicliștii cu piepturile dezgolite, nepermițîndu-și să coboare pe pantă spre a-și răcori măcar mîinile înfierbîntate. În același timp, deasupra valurilor se înălțau capetele umede ale acelora care n-aveau curajul să se urce pe pantă, datorită clisei ce aluneca. Stînca pentru sărituri, mai mult vînătă decît galbenă, atîrna deasupra plajei ca un cerdac, parte spre drum, parte spre apă.

Cei mai curajoși se urcau tîrîș pe panta alunecoasă și se aruncau de pe stîncă, cei curajoși treceau rîul înot și ieșeau pe partea opusă a malului de piatră, cei mai

puțin curajoși se lăsau doar în voia curentului, băgînd de seamă să nu dea peste vreo stîncă sub apă, ca aceea de pe care se făceau salturi în apă. Cei care încercau pentru prima dată s-o facă pe curajoșii, așa cum încercau Ațo Pați, Igor și Niko, se scufundau unde era apa mai mică și o porneau înotînd spre mal, îndată ce simțeau sub tălpi curentul rece și iute al albiei rîului.

Mitruș n-avea însă de ales, el trebuia să fie printre cei mai curajoși : îl obligau nu numai anii petrecuți pe plajă și mulțimea de admiratori desculți ce veniseră pe urmele lui, ci mai ales uniforma de marinar care stătea împăturită lîngă o tufă ca pe cufărul unui soldat. Și Mitruș începu să sară îndată ce fu aținat de cei care se strînseră în jurul lui ca să vadă de aproape cum arată un marinar, sau chiar imediat după ce unul dintre cei aflați acolo făcu primul salt.

Nu se știe dacă Mitruș sărea pentru propria-i plăcere sau pentru a face plăcere altora. În orice caz, el se apropie ascultător de rîu și îl trecu înot cu capul în apă, apoi ieși pe malul celălalt și urcă pe brînci panta galbenă. Apoi de pe platforma îngustă a stîncii se aruncă, făcînd în cădere diferite figuri, pînă cînd atinse apa învolburată, plină de spumă. La urmă, ieși din valuri cu ochii injectați, care purtau din ce în ce tot mai puțină victorie și slavă.

Însă cu cît ieșea mai învingător, cu atît trebuia ca din nou să-și dovedească iscusința. Pe plaja care se întindea sub soare, ca un furnicar risipit, se găsea întotdeauna cîte un concurent, care dorea să-și măsoare forța, ce nu fusese încă onorată de o uniformă, cu cea a marinarului. Mitruș, că n-avea de ales, nu se putea odihni. Panta de lut, de la apă pînă la stîncă, era tot mai mult frămîntată de tălpile ude ale celor ce doreau să sară.

Astfel, în vara aceea, pe plaja orașului poiana dintre „Negoș" și Gara mică se acoperi de slavă. Capul lui Mitruș, chiar dacă era tuns, se învăluia de aburi, ca o aureolă. Frații lui Mitruș, ca și ceilalți copii din poiană, se plimbau pe drum de parc-ar fi avut covrigi fierbinți pe cap. Și nimeni nu presimți că slava vine odată cu focul care o nimicește, deși toți știau că soarele dispare în-

dată ce trece de orizont și că iarba începe să se usuce cînd ajunge să fie verde de tot.

Și ceea ce se petrecu fu chiar la prînz. Alungați de nisipul încins, înotătorii își lăsau sudoarea în rîu. În apă, capetele pluteau unul lîngă altul. La mal, pe crengile copacilor și pe tufe, spînzurau hainele zdrențuite, ca niște steaguri înfrînte din vremurile trecute. La marginea malului opus, ținîndu-se de stîncile aflate sub apă, înotătorii exersau cu picioarele craul.

Apoi, ca un lucru pierdut și îndată regăsit, fu scos din apă Mitruș. Pe loc, în timp ce-l țineau pe mîini, așa cum se țin hainele cînd treci de pe un mal pe altul, întreaga plajă află că Mitruș și-a rupt o coastă, cînd a sărit de pe stîncă, picioarele unse de lutul frămîntat de pe pantă i-au alunecat, nereușind să mai sară la adînc, ci pe stînca de sub apă. Lui Mitruș nu-i curgea sînge, era doar moale ca o cîrpă. Înotătorii îl purtau pe mîini ca pe o rufă, fără să știe că duc, de fapt, trupul neînsuflețit al lui Mitruș. În ziua aceea, nimeni nu mai cuteză să se mai urce pe stîncă. Mitruș fu dus la spital pe niște preșuri, iar frații lui îi luară uniforma acasă. Zadarnic însă, Mitruș nu putea s-o mai îmbrace.

În aceeași zi, în timp ce pielea începea să-și piardă aroma rîului, așa cum și-o pierde pepenele trezit, fu dus acasă, iar niște bătrîne din mahala, îmbrăcate în negru, traseră pe el uniforma albă de marinar.

Astfel se sfîrși permisia de marinar a lui Mitruș. Înmormîntarea lui fu ca o înfiorare în acea zi de vară. Cerul căpătă, de dimineață, un fel de paloare, ca apa Vardarului ce spală minereul de crom la General-Jostova. Umbrele caselor erau așa de scurte, că abia reușeai să-ți găsești un loc în ele. Mușchii păreau albastre în soare, ca un muc de candelă, și se lipeau de sudoare ca de panglica muscamorului ce atîrnă sub lampă.

Pe o asemenea zăpușeală, în aerul ce tremura ca o flacără incoloră, fu scos Mitruș din casă — îmbăiat, îmbrăcat, întins pe spate.

În urma lui păși tatăl, cu pantofii butucănoși și mîinile negre — beat sau nu, privirea lui apoasă se evaporă la soare ca o picătură căzută pe o piatră fierbinte. Mama

lui Mitruș, învesmîntată în negru, se micșorase deodată, semănînd cu bătrînele din mahala. Frații își tîrau tălpile prin colb, strîngînd din dinți — prafui era fierbinte ca spuza din vatră, cuprinsă de jar, iar tălpile lor se subțiaseră în apa rîului.

În urma lor, îndurerată, porni întreaga uliță, în zumzetul mușteloi atrase de sudoare, spre cimitirul de lîngă Țrnice. În poiană, rămaseră doar ciulinii, ca să împungă cerul cu vîrfurile lor, ca niște cuțite ruginite, măciulii uscate cu scăfîrlii vinete.

ȘEDINȚA

Iarna aceea începuse cu lapoviță și se termina cu ploi. În timpul ședinței, se porni o zăpadă ce se presăra din văzduh și dispărea îndată ce atingea pămîntul. Fulgii zburau de parcă-i semăna cineva de sus și, aruncați astfel, se topeau îndată, de-ai fi zis că ajungeau sub limbă.

Igor, lîngă fereastră, simțea cum cineva îl ține cu o mînă de haină și cu cealaltă îi toarnă pe după gît pumni cu zăpadă. Ca niște boabe de mazăre, zăpada se rostogolea de-a lungul șirei spinării, se îngrămădea în partea de jos și se topea acolo fără întoarcere.

Secretara organizației de tineret, tovarășa Verka, prelungea ședința fără întrerupere, ca într-o excursie de 1 Mai. În băncile cu încuietori montate de curînd se odihneau ghiozdanele de carton, în timp ce jos, sub picioarele celor aflați la ședință, aveau ore clasele mai mici.

Aflat lîngă Igor, Niko își simțea picioarele ca într-un lighean cu apă : ghetele, captură de război, i se lipeau de glezne odată cu ciorapii, în timp ce degetele îi alunecau ca într-un mîl cleios. Pornind de la picioare spre șira spinării, pînă aproape de gît, un fel de furnici acre mișunau pe el ca pe tulpina unui arțar tînăr. Secretara, tovarășa Verka, conducea ședința așa cum ai face baie unui copil — umplea oala cu apă din lighean, apoi o turna pe gît și pe glezne, ca apoi să ia din nou, cu oala, aceeași apă ce se revărsase în lighean. Iar afară zăpada se așternea și se topea întruna, ca un strat de iarbă ce se mistuie și apare din nou proaspătă.

Organizația de tineret din clasele a V-a ale g'mnaziilor reunite se afla într-o ședință ce avea următoarea ordine de zi :

1. Sarcinile actuale (material : broșura „Sarcinile care ne stau în față")
2. Primiri de noi membri
3. Diverse.

Ajunseseră la punctul al doilea, cînd fereastra se întunecase, iar fulgii de zăpadă începuseră să apese mai greu pe pleoape. Dacă de afară ai fi aruncat prin fereastră o privire în clasă, ai fi văzut în bănci un fel de păpuși de lemn rînduite la ședință, niște copii mici, chirciți în rezemători. Fereastra arăta ca o vitrină de Crăciun. De cînd prin fața ei începuseră să se strecoare primii fulgi ce se topeau pe buze, trecuse parcă aproape un veac.

La primul punct, nu fusese mai nimic deosebit. S-au citit cîteva pasaje din broșură, apoi au fost studiate. Adică aceia care nu citiseră au fost puși să le povestească. Secretara Verka, după fiecare fragment povestit, sublinia cu un creion roșu locurile importante. La fel făceau și ceilalți membri, numai că foloseau creioane obișnuite. Le veni rîndul, astfel, la toți și să citească și să povestească. De la catedră, secretara Verka îi numea pe cei ce trebuia să citească sau să discute.

Fiindcă broșura fusese terminată, se trecu la discuții (asta în momentul cînd cei de după-amiază încheiaseră ora a doua și ieșiseră în recreație). Secretara Verka dorea acum să vadă cum sînt înțelese sarcinile care ne stau în față. Ațo Pați își scoase stiloul din buzunarul aflat în dreptul inimii (stiloul nu-l avea de la librăria lui Pupko) și, cu privirea lăsată în jos, ceru cuvîntul.

— Eu, tovarăși, consider — începu Ațo Pați, învîrtindu-și stiloul între degete. — Eu, tovarăși, consider că astăzi, cînd cunoaștem sarcinile care ne stau în față, noi nu putem, tovarăși, să citim, acolo, niște scriitori ca Tolstoi sau Balzac. Iar eu, tovarăși, am văzut personal cum tovarășul Niko, iar tovarășul Niko este un tînăr cu perspective în organizația noastră, mi se pare, și cred că o să mă înțeleagă just, eu, tovarăși, l-am văzut pe tovarășul Niko cum citea astăzi scriitori din aceștia care nu apar-

țin regimului nostru de democrație populară. Eu, tovarăși, mă întreb dacă mai trebuie citiți asemenea scriitori ca Tolstoi sau Balzac? Atîta am avut de spus.

După intervenția modestă a tovarășului Ațo Pați, la discuția pe marginea primului punct de pe ordinea de zi s-a tras concluzia că tovarășul Niko nu a înțeles pe deplin sarcinile care îi stau în față, și în acest sens trebuie ajutat. Fu consemnat totul în procesul-verbal, iar tovarășul Niko primi ca sarcină să prezinte în ședința următoare un referat cu tema „Sarcinile care ne stau *astăzi* în față. Ațo Pați își înapoie stiloul în buzunarul mic din dreptul inimii, iar secretara Verka îl notă pe Niko în carnetul cu coperți roșii.

În felul acesta se trecuse la punctul al doilea — primiri de noi membri. Prin fereastra închisă, odată cu întunericul albăstrui, se strecură zarva de la sfîrșitul recreației dintre ora a treia și a patra. Fulgii de zăpadă se distingeau tot mai puțin, literele în caietele de notițe se strecurau ca niște furnici risipite. Tovarășii însărcinați cu pregătirea viitorilor candidați își încordară mai mult atenția, răsfoindu-și notițele din față : acolo se afla trecut cine este candidat, cînd și cum a primit sarcini, sau dacă a participat la vreo acțiune. Apoi secretara Verka propuse începerea discuțiilor.

— Eu consider — luă primul cuvîntul Ațo Pați —, eu consider, tovarăși, că trebuie să ne oprim în mod serios și cu răspundere la acest punct de pe ordinea de zi. În primul rînd, asupra tovarășei Veta Markova. Și să fiu concret, tovarăși, cred că ar fi bine să fim mai direcți. Tovarășul care a răspuns de pregătirea ei i-a arătat foarte frumos părțile pozitive, eu aș dori însă să mă refer la ele, adică la una dintre ele. Tovarășa Veta Markova, tovarăși, este într-adevăr o tovarășă fruntașă, învață bine, nu refuză sarcinile care i se trasează. Eu însă, tovarăși, m-aș opri la originea tovarășei. Tovarășa Veta Markova, tovarăși, are tatăl șofer, și noi, tovarăși, nu putem trece cu ușurință peste asta. Nenea Marko este, poate, un bun tovarăș, dar este bețiv : are obrajii vineți ca niște pătlăgele. Asta o știm cu toții, tovarăși. În afară de asta, mama tovarășei Veta Markova poartă inele și cercei. Ce fel de mamă și de tovarășă este ea, tovarăși? Îmi pun între-

barea așa, ca pentru mine. Eu, tovarăși, judecînd cu maturitate, consider că tovarășa Veta Markova nu e încă pregătită pentru organizația de tineret. Atît am avut de spus.

Și fiindcă Ațo Pați își puse stiloul în buzunarul mic din dreptul inimii, însă în așa fel ca să i se vadă agățătoarea aurie, secretara Verka propuse să se discute mai pe larg. Se auziră păreri și pro și contra, totuși se ajunse îndată la concluzia că tovarășa Veta Markova, datorită lipsurilor arătate, nu este încă pregătită pentru a fi primită ca membru. Totuși, tovarășii care au răspuns de ea — se refereau la Niko și la Igor — trebuie să continuie mai serios munca cu colega lor. Dealtfel, tovarășa Verka atrase atenția să se consemneze în procesul-verbal că tovarășii respectivi nu au dovedit în mod consecvent că sînt vigilenți și au permis ca problemele în legătură cu tovarășa Veta Markova să fie supuse rezolvării înainte de a fi îndeajuns de mature.

Niko și Igor se uitară unul la altul ca niște vinovați, cînd secretara Verka deschide pentru a doua oară carnetul ei cu coperți roșii. Ferestrele erau de mult înnegurate, de afară nu venea nici un zgomot — doar sub pălăriile de fontă ale becurilor de pe stradă se roteau, în formă de opturi albe, un fel de musculițe.

— În ceea ce privește pe tovarășul Dule Bonsek —, sparse din nou gheața Ațo Pați — eu sînt, tovarăși, pe deplin edificat. Tovarășul Dule Bonsek, tovarăși, după cum știm, este fiu de lăcătuș. Lăcătușii, tovarăși, îi putem considera proletari. Însă tatăl lui Dule Bonsek are atelier, ceea ce înseamnă că nu mai este proletar, ci burghez. Este proprietar, tovarăși. Iar ceea ce este și mai important e că ei acasă mănîncă fasole cu cîrnați. De asta m-am convins personal. Fasole cu cîrnați, tovarăși. Astăzi, cînd cunoaștem principalele sarcini care ne stau în față! Ce înseamnă asta, tovarăși?!

— Nimic — scăpă cineva un răspuns. — Fasole cu cîrnați.

— Nu înseamnă nimic — îl înfruntă pregătit Ațo Pați, întorcîndu-se spre el, dar adresîndu-se tuturor: — Nu înseamnă nimic? Asta înseamnă prejudecată, tovarăși. E o prejudecată burgheză. Ca să mănînci astăzi,

cînd cunoaștem sarcinile care ne stau în față, fasole cu cîrnați înseamnă — prejudecată burgheză. Pentru asta s-au luptat, oare, în trecut tovarășii noștri, mă întreb?

Nu răspunse nimeni, toți își țineau capetele plecate, rușinați că tovarășul Dule Bonsek mîncase fasole cu cîrnați.

— Este o prejudecată burgheză — continuă cu înflăcărare Ațo Pați, încurajat de faptul că nimeni nu voia să-i răspundă la întrebare. — M-am convins personal de asta, tovarăși.

— Cum așa?! — rosti deodată Igor, riscînd să se trădeze că trece cu vederea și nu sesizează deosebirea ideologică dintre fasole și cîrnați. — Cum așa, dacă îmi pot permite să întreb, cum s-a convins personal tovarășul Ațo Pați?

— Întîi și-ntîi — ridică Ațo Pați stiloul — eu nu sînt Ațo Pați, ci Aleksandr Iovanovski, în al doilea rînd, eu n-am mîncat niciodată fasole cu cîrnați, dacă la asta se referă tovarășul Igor Șumeikov. Atît am avut de spus.

Atunci interveni secretara Verka și încheie discuția privind atitudinea tovarășului Bonsek, care a încercat să-l submineze pe tovarășul Aleksandr Iovanovski, un exemplu de modestie și vigilență. Din cauza cîrnaților cu fasole Dule Bonsek fu tăiat de pe lista de candidați, în unanimitate. Chiar și Igor ridică mîna fiindcă secretara Verka îl sili să-și dea cuvîntul că acasă nu mănîncă fasole cu cîrnați.

— De unde s-avem cîrnați? — zîmbi ironic Igor, uitîndu-se cu teamă în jur și cu o figură strîmbă de mirare.

Și astfel, cu burțile lipite de spinare, trecură la ultimul punct. Diverse. Scara gimnaziului răsună de picioarele celor de după-amiază. Se auzea cum puștanii aruncau gențile pe hol, de parcă săreau niște broaște în apă. Pe pojghița de zăpadă din curtea școlii, ca pe un mil revărsat, apărură urme întortocheate, asemeni celor din pădure, cînd animalele își părăsesc culcușurile de iarnă.

— La diverse, tovarăși, spuse în introducere tovarășa secretară Verka — trebuie să dezbatem o problemă importantă și delicată. Această problemă, tovarăși, cere de la noi să fim foarte sinceri față de organizație.

Sinceri, tovarăși, pînă la cel din urmă punct negru de sub unghie.

Simțind că se apropie sfîrșitul ședinței, elevii începură să-și caute sub bănci ghiozdanele aduse de acasă încă de dimineață. Însă atunci cînd secretara Verka începu în felul acesta ultimul punct de pe ordinea de zi, își restrașeră mîinile și se concentrară să pătrundă cuvintele secretarei : bănuiau ceva. Ceva ce nu fusese pînă acum scos la iveală.

Omul de serviciu porni să stingă luminile prin clase, lăsînd pe holuri cîte un bec de veghe. Ajungînd pînă la sala unde se ținea ședința, întinse o mînă spre întrerupător, prin ușa întredeschisă, pipăind peretele, însă, cînd îi observă pe elevi în clasă, și-o retrase tresărind și închise ușa. Pașii lui se îndepărtară pe hol, semn că o pornise în altă parte.

— Este o problemă importantă și delicată — repetă secretara Verka, în timp ce în liniște continuau să se audă pașii omului de serviciu.

Ațo Pați se ridică hotărît, o porni spre ușă și apăsă cu putere pe clanță. Apoi se întoarse cu modestie la locul său, își scoase stiloul pregătit pentru noi acte de bravură. Secretara Verka îl aprobă cu o înclinare a capului și continuă, de data asta scoțîndu-și carnețelul rosu :

— O problemă importantă și delicată — sublinie tovarășa Verka. — Dumneavoastră știți, tovarăși, cît de importantă este pentru organizația noastră sinceritatea membrilor ei. Fiecare grupă de tineret este ca o familie. Acest punct de pe ordinea de zi l-am putea numi, deci, punctul sincerității. Fiecare membru ar trebui să fie sincer față de organizație, mai sincer decît în fața orișicui. De aceea, tovarăși, ar trebui ca acum să analizăm atitudinea noastră față de sinceritate. Problema se pune astfel : cine cu cine se împrietenește, de ce și cum se împrietenește ? Începem discuțiile.

Parcă se porni să plouă într-o zi însorită, cînd ursii intră în călduri. În băncile îngălbenite începu forfota. Scîrțîitul spetezelor urma după o liniște apăsătoare. În urechile înroșite se cuibări îndată o tăcere spartă. Cu toate acestea, deși înțeleseseră ce dorea tovarășa secretară Verka, punctul trei. *Diverse*, nu-i făcu să ia cuvîntul. Nu se înscrise nimeni, nici chiar tovarășul Aleksandr Iovanovski, primul condei al gimnaziului.

— Haideți, tovarăși — îi îndemnă secretara Verka, ținînd sub palma larg deschisă carnețelul roșu. — Cine se înscrie primul la cuvînt ?

— Tovarășul Aleksandr Iovanovski — interveni Igor, făcînd cu ochiul celor din jurul său.

— Eu, tovarăși, — începu Ațo Pați, fără a se întoarce spre Igor — așa cum a subliniat tovarășa secretară, la acest punct de pe ordinea de zi, din modestie, voi lua cuvîntul la urmă.

— Așa este ! — îl aprobară tovarășii deodată și amuțiră subit : rămaseră fără primul participant la discuții.

— Atunci, tovarăși, — conchise secretara Verka, aruncîndu-și privirea în carnețelul ei roșu — atunci, tovarăși, s-o luăm în ordine alfabetică. Cine începe cu „A" ? Cum, nu avem pe nimeni cu „A" ? E o lipsă, tovarăși, e o lipsă. Blajev Pețo...

Blajev Pețo, protejat de părul zburlit, se ridică din bancă de parcă s-ar fi aflat la lecție. Ochii începură să-i clipească, iar vîrfurile urechilor se înroșiseră ca niște ardei la frigare. Blajev Pețo, pe cît era de fruntaș la carte, pe atîta era de pierdut în viață.

— Eu, bolmoji Blajev Pețo — eu sînt bun cu toți.

— Dar în dragoste ? — concretiză tovarășa secretară Verka — Cum stau lucrurile în dragoste ? Ai pe cineva ?

— Păi... — strînse din umeri Blajev Pațo — n-am. Nu pot să spun că am. Vreau să fiu concret. Însă am să mă străduiesc, tovarăși, dacă trebuie.

— Tontălăule ! — îl înțepă în șoaptă Igor.

— Să te străduiești ! — îl încurajă, în același moment, Ațo Pați.

Tovarășa secretară notă un minus în carnetul roșu și aruncă o privire la următorul nume. Se uită larg și cu sensibilitate la toți, fără a fixa privirea spre cineva : cine trebuia să fie următorul ?

Unul cîte unul, după alfabet se spovediră cu toții, punînd în gînd mîna sinceră pe carnețelul roșu al tovarășei secretare. Și în timp ce în clasă răsunau oftaturi

adînci, privirile molești ale elevilor se prinseseră de bănci ca degetele de mierea cleioasă.

Punctul trei, *Diverse*, cu subtitlul *Sinceritatea*, era în toi. Doar Igor și Niko nu fuseseră pînă la capăt sinceri, așa cum în realitate ar fi trebuit să fie membrii unei organizații de tineret : recunoscură, e drept, că au sentimente de simpatie față de niște tovarășe, dar nu dezvăluiră că e vorba de una și aceeași persoană, iar, și mai puțin, că aceasta e Veta Markova. În discuții au fost obligați să fie mai concreți, însă ei s-au tot fofilat, spunînd că nu s-au hotărît pe cine simpatizează mai mult. Din această cauză fură criticați că nu sînt formați ideologic, iar tovarășa secretară le mai puse încă un minus. Nu era, deci, deloc plăcut să te afli printre cei care nu aveau prietene.

Dar ce puteau să facă ? Dacă unul ar fi recunoscut că e vorba le Veta, celălalt ar fi fost ghicit sau, poate, chiar jignit, iar ei nici nu se gîndeau să strice prietenia. Dacă ar fi recunoscut amîndoi, ar fi rîs toți de ei, sau poate că i-ar fi condamnat, nu trecuseră nici cîteva ore de cînd, în aceeași ședință, tovarășa Veta fusese caracterizată ca insuficient de matură. Tovarășa secretară Verka aprecie relațiile tovărășești dintre tineri în afara organizației ca fiind nesatisfăcătoare.

Și astfel cei doi înghițiră sinceritatea, greșind în ceea ce privește atașamentul față de organizație și fiind demascați ca atare. Din fericire, tovarășa secretară Verka nu insistă asupra lor prea mult, considerînd că nu merită prea multă atenție, iar Niko și Igor rămaseră cu sentimentul ciuntit că nu fac parte din categoria celor mai buni membri ai organizației.

De fapt, fără nici o discuție, Niko și Igor nu erau printre cei mai buni membri. Cum ar trebui să fie un membru bun al organizației de tineret le-o demonstră Ațo Pați, adică tovarășul Aleksandr Iovanovski. Acesta luă stiloul între degete ca pe un fus, respiră profund și începu :

— Tovarăși, — pronunță Ațo Pați cu atîta sinceritate în glas, că pe toți îi trecură un fel de spini prin șira spinării. — Tovarăși, sinceritatea ! Așa cum a subliniat tovarășa secretară, noi sîntem cu toții ca o familie și de aceea trebuie să fim sinceri pînă la cel mai mic punct negru de sub unghie. Și tocmai de aceea doresc să fiu sincer, tovarăși.

Toți se uitară pe furiș la acel punct negru de sub unghie, fără să aibă curajul să întindă mîna ca să-l curețe. Tovarășul Aleksandr Iovanovski continuă, luîndu-și aer în plămîni, cît avea nevoie.

— Tovarăși — repetă Ațo Pați, dezumflîndu-se apoi ca un cimpoi. — Tovarăși, iubesc și eu o tovarășă. O iubesc, tovarăși, ca să spun așa, pînă la cel din urmă punct negru de sub unghie. Sincer, tovarăși. N-am spus asta niciodată, însă iată, acum o spun. Recunoaște asta, tovarăși, cu sinceritate și mîndrie.

— Mai concret, — îl presă Igor. — Mai concret, nu așa, abstract.

Iar o tovarășă, bazîndu-se pe Igor, șopti cu interes și nesiguranță, cu un glas în care se citea și speranță și pudoare :

— Desigur, că ea se află printre noi, nu-i așa ?

Se lăsă o tăcere confuză, apăsătoare. Și în timp ce tovarășul Aleksandr Iovanovski își umplu din nou plămînii, tovarășii dădură drumul la aer prin oftaturi zgomotoase — ca niște camere de bicicletă cu ventilurile scoase.

— Da — se desprinse în cele din urmă Ațo Pați, deoarece pieptul i se umplu mai să-i plesnească obrajii.

— Este tovarășa secretară Verka·

De data asta nu plesni o cameră de bicicletă, ci o inimă de om. Inima tovarășului Aleksandr Iovanovski, în pieptul lui umflat, plesni de sinceritate. Cu propriile lor urechi, răcite dintr-o dată, auziră toți acea plesniturâ sinceră, precum îl văzură apoi pe Ațo Pați cum se golește din cauza plesniturii și se face mic, ca un balon din care a ieșit tot aerul.

Epuizat din cauza sincerității, Ațo Pați se lipi de bancă, cu pieptul dezumflat. Nu mai era plin de importanță : orice om sincer pînă la epuizare nu mai poate fi important. Acum, deodată, deveni importantă tovarășa secretară Verka, însă nu ca secretară, ci ca tovarășă. Lăsîndu-l pe Ațo Pați presat de bancă, secretara rămase cu sinceritatea tovarășului Aleksandr Iovanovski în mînă.

Ce să facă tovarășa secretară Verka, nu atît cu primul condei al gimnaziului, cît cu cel mai activ participant la ședință ?

Tuturor le era clar că urma, ca un vîrf ascuțit de ac suspendat în aer, momentul hotărîtor al ședinței. Iar tovarășa Verka, conducător cu experiență, citi și ea același lucru în ochii membrilor ei devotați, care o priveau cu respirația tăiată, într-o tăcere mormîntală. În primul moment, tovarășa secretară Verka rîse stingher, de parc-ar fi vrut să spună : ce pot să-i fac dacă mă iubește atît de mult ?

Așa că, rîzînd neajutorat, secretara Verka închise carnețelul roșu și, proptindu-se zdravăn de catedră, se uită la ei duios, cu un zîmbet moale, sleit. În timp ce continua să facă încă anumite gesturi cu semnificații tainice, fiecare își amintea cîte ceva din portretul și trecutul secretarei organizației de tineret.

După cîte își aminteau ei, tovarășa secretară nu provenea din nici una din mahalalele orașului lor, nu țineau minte să fi învățat înainte de asta împreună cu ea. Îndată după Eliberare, Verka a apărut pe neașteptate la gimnaziu, într-o jachetă englezească și, fără a purta ghiozdan de elev, s-a așezat în prima bancă. Profesorii n-o scoteau niciodată la lecție, îi cereau doar să le confirme, cu o înclinare a capului, anumite momente importante din timpul predării, așa că tovarășa Verka putea să intre și să iasă cînd poftea din oră, era deajuns doar să-i șoptească ceva profesorului între patru ochi. După cum se vede, chiar înainte de a deveni secretara organizației, tovarășa Verka nu era o elevă obișnuită, își aminteau ei.

Tovarășa secretară Verka, evident, nu fusese o elevă obișnuită, de aceea acum așteptau cu toții, cu respirația tăiată, să vadă cum o să se convingă de asta și tovarășul Aleksandr Iovanovski.

— Îmi pare rău — spuse apoi tovarășa secretară Verka, ștergîndu-și zîmbetul trecător și adresîndu-se tuturor. — Cred că ar fi trebuit să vă previn : eu voi pleca de aici. Este vorba de un tovarăș din Comitet.

Cu aceasta se încheie ședința de peste opt ore a organizației de tineret.

Luîndu-l de braț pe Ațo Pați, Niko și Igor ieșiră pe hol, unde lumina un singur bec rămas de veghe. Ațo Pați lăsase toată greutatea forței sale înfrînte pe brațele lor, neîndrăznind să ridice capul. Niko și Igor, făcîndu-și cu ochiul unul altuia peste umerii aplecați ai lui Ațo Pați, alunecau pe holul lustruit ca niște cîrje nesigure.

— Ei, — mormăi Igor — capul sus !

— Ei, — reluă Niko — ce fel de bărbat ești ?!

Însă Ațo Pați nu înălță capul, inima lui de membru al organizației de tineret plesnise din cauza sincerității.

Afară era o noapte adîncă, fulgii roiau în jurul felinarelor. Atingerea lor aducea pe buze primul sărut al apropiatei primăveri.

VARĂ NEBUNĂ

De cîte ori se trezea, primul lucru pe care-l vedea Veti era fereastra. Din întreaga lume, din întreaga zi, din întregul vis — mai întîi, fereastra : o deschizătură prin care intra în lume, o oprelişte în care i se destrăma visul. Şi zi şi noapte, fereasta Vetiei era o pată de lumină veşnică.

Dimineaţa, de cîte ori îşi deschidea genele, Veti o vedea în direcţia opusă patului, nici capul nu trebuia să şi-l mişte pe pernă. Fereastra o privea cu albul ochilor larg deschişi. Perdeaua transparentă, care adia ca o pînză de păianjen, nu reuşea să-i întunece cu nimic albul zilei. Şi primul lucru pe care şi-l dorea Veti era să meargă pînă la ea şi, acolo, ca într-o apă, să-şi clătească ochii încă somnoroşi.

Lipindu-şi perdeaua de piept, Veti se apleca şi privea în josul ferestrei — la fel cum te-ai uita la valuri cînd mergi cu vaporul. Însă pe sub fereastră nu curgea nici o apă, chiar şi jgheabul pentru apa de ploaie era uscat. Doar pămîntul de pe trotuar se bătătorea tot mai egal, înlocuind poteca de asfalt, loc de joacă pentru copii. Umbrele salcîmilor cădeau pe trotuar, în diferite momente ale zilei, ici şi colo, ca nişte bălţoace, pe care soarele le usucă, iar vîntul le lăţeşte. Pentru copiii care se jucau pe pămîntul bătătorit al trotuarului, umbrele acestea avea un singur sens : să le şoptească, în forfota jocului, cînd sînt flămînzi, cînd le e frig, cînd le e somn. Dealtfel, coroanele salcîmilor zumzăiau de jocurile lor ca ciorchinii asaltaţi de viespi.

Văzută de afară, Veti se profila la fereastră ca o fată pe care fluierat-o, de jos, băiatul ei. Acoperindu-şi umerii goi cu perdeaua mototolită într-o mînă, Veti îşi strîngea părul cu cealaltă şi, în acelaşi timp, îşi plimba privirea de-a lungul întregii uliţi. Ochii somnoroşi continuau să-i clipească des, şi din tot cadrul ferestrei se degaja dogoarea somnului ce-o părăsea treptat. În orice clipă, ca o continuare tainică a visului, chipul Vetiei era pregătit să se prefacă într-un surîs cald.

Dinspre partea stîngă a străzii, care părea că se topeşte în poalele Vodnei, putea dintr-o clipă în alta să apară Niko — cu un fluierat pe buze, cu mîna pe soneria bicicletei şi cu privirea timidă, tulburată şi, totuşi, curioasă, îndreptată spre fereastra ei. Din partea dreaptă a străzii, care se revărsa pe sub şirul de salcîmi în partea oraşului, putea să apară Igor, cu un fluierat pe buze, fără să ţină mîinile pe ghidonul bicicletei şi cu privirea deschisă, indiferentă, însă totuşi, insistent îndreptată spre fereastra ei. Ei veneau acolo cu acelaşi fluierat, iar ea le împărţea aceleaşi zîmbete — Niko şi Igor îi erau prieteni, iar Veti le era lor prietenă.

De fapt, în primul rînd Niko şi Igor erau prieteni, iar Veti li se alăturase mult mai tîrziu. Mai întîi, Igor şi Niko, cînd erau mici, se jucau sub fereastra care, pe atunci, nici nu era a ei : loveau bilele la ţichi, şutau în mingea de cîrpă, azvîrleau cu pietre, înălţau zmeie, mergeau de mînă dintr-un capăt al străzii pînă la gardul curţii ; în timp ce Veti, în vremea aceea, sărea coarda, lipea poze în caiete vechi, lega fundiţe la păpuşi şi ar fi plîns de-a binelea dacă vreun băieţel ar fi îmbrîncit-o. Pe atunci nu numai că nu erau prieteni, dar erau chiar inamici. Apoi, cînd mai crescuseră puţin şi-şi schimbaseră locul de joacă, cînd o porniseră la şcoală şi fuseseră aşezaţi în bănci fetiţe cu băieţi la un loc, toţi nu deveniseră prieteni — între ei apăruse un nou inamic şi pentru unii şi pentru alţii : ruşinea. Pe atunci evitau să se apropie, nu se jucau împreună cu nici un chip şi, în general, nici nu se salutau cînd se întîlneau prin curtea şcolii, pe strada lor sau în casa cuiva. Abia mai tîrziu, cînd intraseră la liceu şi cînd făcură cunoştinţă cu un nou joc — discuţia, abia atunci începură să se

apropie, de parcă nu fuseseră cîndva copii de joacă. Dintre toți băieții de pe stradă, mai întîi se apropie de ea Niko și Igor, însă asta nu fiindcă își petrecuseră copilăria împreună pe aceeași stradă, fiindcă Igor, între timp, se mutase cu cîteva străzi mai încolo, iar Veti ar fi putut să se împrietenească și cu băieții din alte cartiere ale orașului. Însă Veti și-i alesese pe ei, pe Niko și pe Igor, fiindcă i se păruse ceva neobișnuit să se împrietenească cu alți doi.

În primăvara în care terminaseră clasa a V-a și cînd puteau să se despartă la școli diferite, pe specialități, stăteau noaptea sub salcîmi și discutau despre planurile lor. Nu se mai considerau, desigur, copii. Niko și Igor o conduceau, de obicei, pe Veti pînă acasă și rămîneau îndelung sub fereastra ei. Mama fetei apărea de după perdea, o chema la cină, apoi, mai tîrziu, ca să treacă la culcare. Veti îi răspundea de fiecare că vine imediat, însă continua să rămînă sub salcîm și să desprindă bucățele mici din scoarța-i plesnită. Niko și Igor n-o rețineau, ci pur și simplu uitau să mai plece, se prindeau, din cînd în cînd de tulpina salcîmului și începeau noi teme de discuție — ferestrele de la case se întunecau una după alta, în coroanele salcîmilor se zburlea vîntul nopții, umerii începeau să se chircească, iar omul simțea nevoia să se îmbrățișeze singur.

Veti nu știa dac-ar dori ca unul dintre ei, Igor sau Niko, s-o îmbrățișeze ca să-i încălzească umerii, însă era convinsă de un singur lucru : că aceasta nu se putea întîmpla cu amîndoi deodată. Și poate tocmai fiindcă stătea între ei, atît de aproape și, totuși, destul de departe de amîndoi, pentru ea era cel mai interesant : dacă și-ar fi permis să se apropie mai mult de unul, pe celălalt l-ar fi pierdut inevitabil — iar acesta ar fi fost un joc care s-ar fi putut termina trist. Veti intuia că și ei amîndoi știu același lucru, de aceea se strînseseră într-un triunghi, solid la prima vedere, dar fragil ; îi menținea o înțelegere mută, dar de scurtă durată, fiecare cunoscînd regula jocului și ferindu-se s-o încalce.

Apoi, cînd trecură în clasa a VI-a de liceu, toată vara fuseseră nedespărțiți : în fiecare zi mergeau la plajă, părinții nu avuseseră cu ce să-i trimită undeva în vacanță,

așa că rămaseră liberi, de parcă erau undeva, într-o stațiune. Puteau să-și petreacă ziua întreagă pe malul Vardarului, sau la Sarai, pe Matca sau pe Vodna — li se părea că libertatea e în aceste spații mari, cu cît se îndepărtau de casă, cu atît o simțeau mai mult. Igor și Niko își luau bicicletele de la tații lor, fluierînd în duet sub fereastra Vetei, iar ea apărea de după perdea, cu zîmbetul pregătit, apoi ieșea în curte cu o trăistuță în care ținea costumul de baie și alte mărunțișuri — nimeni nu striga în urma lor la ce oră erau obligați să se întoarcă acasă ; Niko o conducea pe Veti la dus, la întoarcere o aducea Igor. Veti își balansa picioarele, le strîmba ghidonul, le acoperea soneria. Cîteodată, în afara orașului, mai cădeau de pe bicicletă, priveau la juliturile acoperite de praf, se împingeau unul pe altul rîzînd și o terminau în hohote de rîs, ca apoi din nou să se urce pe biciclete, care imprimau sinusoide pe drumul prăfuit.

Era o vară nebună, era vara anului patruzeci și șase. Pe malul Vardarului, de la Piatra Albă și pînă la Insula de lîngă aerodrom, skopienii, în pielea goală, se foiau unul lîngă altul, ca pe o bandă de muscamor. La prînz, străzile erau pustii, de ziceai că te afli pe lună, pe scoarțele copacilor țîrîiau neplăcut greierii negri, perdelele la ferestre zăceau nemișcate ca niște plase împotriva țînțarilor, numai ici-colo se auzeau aparate de radio ce scoteau neobosite sunete subțiri — acordurile unor hore populare. Orașul părea evacuat, însă asta numai pînă ajungeai la malul Vardarului.

Iar Vardarul, într-adevăr, parcă avea respirația tăiată, — malurile noi fuseseră cuprinse de albie, păreau mici deșerturi de pe care se retrăseseră apele. Oamenii mergeau tot mai la vale, pe firul apei, nădăjduind să găsească apă mai adîncă. Însă rîul nu trecea nicăieri peste cap, deși îmbulzeala de pe plajă ar fi acoperit orice creștet, locurile de plajă se puteau vedea de departe, după viesparul forfotei.

Veti, Igor și Niko mergeau mai sus, de-a lungul rîului — de la plaja sălbatică, dincolo de Borcea Petrova, înspre Piatra Albă. Acolo unde se varsă Tresca în Vardar, în cele din urmă se îngustează și începe să se adîncească, nu fiindcă apa era mai mare, ci fiindcă e curentul

mai iute. Aici veneau adesea. Își lăsau bicicletele în grădină, pe ele își așezau hainele, lăsau sub apă, între pietre, cîte un pepene și apoi pămîntul putea să se învîrtească pînă ce soarele scăpăta la vale. Curentul apei nici nu dorea altceva decît să te arunci în el, nisipul nu-și visa decît să te tăvălești pe el. Și asta pînă pe înserat, cînd rîul începea să aibă aromă de pepene tăiat.

Veti se simțea de minune între Niko și Igor. Ei aveau grijă de ea ca de o soră descoperită mai tîrziu, o înconjurau de atenție fără a cunoaște oboseala, îi ghiceau fiecare dorință, se întreceau între ei nu numai cine să i-o îndeplinească primul, ci și cine s-o ghicească înaintea celuilalt. Iar Veti nu știa cui să-i zîmbească mai întîi. Iar vara era nebună tocmai fiindcă începuse să i se simtă sfîrșitul. Plutind pe spate, oricine putea să vadă cum în coroanele copacilor, ca în părul ființei dragi, încep să apară primele frunze de toamnă. Oare era atît de frumos încît nu mai putea să dureze ? Prin trup treceau un fel de fiori, dar nu fiori de plăcere, ci aceia dinaintea ei.

Veti simțea un astfel de tremur de cîte ori rămînea singură cu unul dintre ei. Întinsă pe nisip, presimțea în privirea lui un fel de fluid neașteptat, ca un impuls de lumină. Chiar dacă privirea era moale, ea o simțea așa ca pe niște împunsături. Pielea i se făcea, nu știu cum ca de găină, ca apa sub suflarea vîntului, firele de păr i se aspreau. Vetiei i se părea atunci privirea lui ca o castană fierbinte în palmă ce-și înalță cojile plesnite în semn de apărare.

Putea fi și Niko și Igor. Veti nu știa de la care s-ar putea aștepta mai întîi la asta, însă se întîmpla cu amîndoi. Veti se simțea atunci fără vlagă, ca un melo momit să iasă din căsuță. Sărea de pe nisip și se arunca în apă, rupînd mrejele care se împleteau periculos între ei doi — fie Niko, fie Igor. Nu vroia să aleagă. Dorea să și-i păstreze pe amîndoi, măcar pentru o scurtă, dar plăcută vreme, fiindcă i se părea că, dac-ar fi ales pe vreunul din ei, ar fi pierdut acel ceva, abia perceptibil, pe care îl simțea cînd era cu amîndoi.

În acele momente, cînd se apropia de limita în care privirea, înlocuia echilibrul printr-o amețeală, Veti avea în minte doar un singur gînd : să nu fie nici unul dintre

cei doi, nici Igor, nici Niko. Ca acela ales pentru întreaga viață, de care urma să-și lege viitorul, să fie o a treia persoană, pe cît posibil necunoscută și lui Niko și lui Igor. Altminteri, dac-ar fi ales pe unul dintre ei, cum ar mai fi putut să se uite în ochii celuilalt ? Așa că Veti nici nu se gîndea, nici în închipuire n-ar fi putut suporta un moment atît de dur. De aceea fugea cînd rămînea cu unul singur și se înapoia cînd erau din nou toți trei — abia atunci putea să-și tragă sufletul liniștită și să se reîntoarcă în încîntarea minunată din acea vară nebună.

Totuși, neliniștea de care se temea neîncetat trebuia, pînă la urmă, să-și găsească temeiul. Veti, într-adevăr, știa că va veni, însă nu știa ce urme o să lase. Tot timpul cît erau împreună, mai bine zis, pe măsură ce deveneau din ce în ce mai apropiați, Veti presimțea că toată această prietenie avea să răbufnească undeva. Așa se și întîmplă : și Niko și Igor îi declarară dragoste.

Pe Veti o surprinse însă mai mult că primul fu Niko, și nu Igor, de la care se aștepta, fiind mai deschis, mai descurcăreț și cu mai mult curaj. Poate și printr-un joc al întîmplării, cînd, într-o seară, Niko o petrecu pînă la fereastră, pentru prima dată o ținu de mînă mai mult decît de obicei. La început, Veti se gîndi că îi ține mîna așa, fără acel sentiment cunoscut și care trebuia să rămînă neîmpărtășit între ei trei, însă, deodată, simți în podul palmei un fel de tremurat neobișnuit care cuprinsese brațul lui. Vru să se retragă, dar era prea tîrziu, Niko se prinsese de ea ca un înecat care cerea ajutor. Ochii îi ardeau, palmele îi erau umede, iar buzele începuseră să bordoroseasc niște cuvinte neînțelese — Veti nu putea să-l priceapă, nu dorea să-l priceapă. Dintr-o dată, atingerea lui i se păru grea, vorbele lui i se păru e-o umilesc. Nu știa cum să-l oprească, să-l dezmeticească, să nu continuie, să nu se mai înjosească. Nu știa cum să-i spună că totul era zadarnic. Abia cînd Niko, aproape cu forța, îi cuprinse fața ca să i-o sărute, — ah, și era primul sărut ! — abia atunci sărmanul Niko își reveni. Îi observă expresia chipului, care nu venise în întîmpinarea sentimentelor lui, așa că, dintr-o dată, o eliberă, se chirci în sine și abia se abținu să nu scoată un geamăt. Veti avu nevoie de o bucată bună din noapte

ca să-l convingă că între ei doi nu poate fi vorba de dragoste, că e mai bine să rămînă prieteni ca și pînă acum, și că a doua zi trebuie să se poarte în fața lui Igor ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Și multe altele, asemănătoare.

Niko abia își revenise în urma loviturii primite, consolîndu-se cu gîndul că n-o merită pe Veti, cînd Igor o dădu și el cotită. Acesta, se înțelege, nu știa nimic despre ceea ce se petrecuse între cei doi în noaptea aceea : Veti nu i-ar fi spus, ca orice femeie, iar Niko n-ar fi recunoscut un insucces, din orgoliu. Astfel că Igor se purtă de parcă el ar fi fost primul și pornea să descopere totul cu neîndeminarea celui lipsit de experiență.

Tot așa cum apuca crengile copacilor ca să le scuture de ploaie, tot așa îi luă Igor mîna. Parcă, în timp ce se întorceau de la scăldat, parcă îi îndemna la joacă : după o răpăială de ploaie din senin, se ivi soarele ; era destul de tîrziu, nimeni nu se mai aștepta să reapară. Alungați mai mult de amenințarea norilor decît de picăturile de ploaie, o porniră în goană dinspre rîu, iar în parc îi surprinse acel asfințit întîrziat, strălucitor și blînd. Igor apuca crengile și le scutura deasupra ei, iar Veti alerga țipînd, ținîndu-și fusta în goană. Apoi Igor o prinse cu o mînă pe Veti, iar cu cealaltă apleca crengile. Veti avu îndată o presimțire proastă : și jocul ăsta o să se sfîrșească trist. Singura deosebire fu că Igor nu începu ca Niko. El dorea ca prin joacă să ajungă pînă la acea atingere ce trebuia să fie nici mai mult, nici mai puțin decît decisivă. Așa nu-i mai dădu drumul de mînă, și continuă s-o poarte de la o creangă la alta, rămînînd alături de ea sub ploaie. Veti îl lăsa s-o poarte astfel, împotrivindu-se tot mai puțin și rîzînd și mai puțin, gîndindu-se tot timpul : uite sub creanga asta, aici o să înceapă. Lîngă o tulpină cu inițiale de dragoste crestate pe scoarță, Igor aștepta să curgă ultimele picături de pe creangă, apoi o întoarse spre el și așa, de sus, o privi de aproape în ochi. În privirea lui nu mai era nici o urmă din zîmbetul jocului, Veti îi simțea palmele strîngîndu-i umerii ; sus, în coroana copacului, asfințitul azvîrlise ultima suliță. Pînă

să se gîndească în ce fel ar trebui să-i zîmbească, pentru ca să priceapă că nu trebuie să facă așa ceva, Igor își și lipise buzele de ale ei. Privind pe deasupra umerilor lui la coroana copacului, Vetiei i se păru că tulpina începe să se prăvale ușor peste ei. Între timp Igor, închipuindu-și că jocul cu crengile fusese un fel de preludiu la ceea ce făcea el acum, începu să-i caute gura. „Ia uită-te la el" se mără Veti în gînd, fără să simtă nici un gust și chibzuind cum ar putea să-l desprindă de ea. Își vîrî mîinile între pieptul ei și al lui și, strîngîndu-și palmele în pumni, se desprinse de el nu fără efort.

Igor continua să rămînă cu buzele întredeschise, privind rătăcit la ea, cu părul ud pe frunte — Veti se gîndi că niciodată nu văzuse la el o expresie atît de prostească. Privindu-l încă nedezmeticită, Veti ar fi vrut să-i spună în glumă că sărutul nu i-a reușit, însă i se păru că Igor a înțeles : nu mai insistă, îi dădu chiar drumul la mînă, mergînd cot la cot, spre ieșirea din parc. Nu-și vorbeau nimic : Igor fiindcă, probabil, sperase ca primul sărut să spună tot ce trebuia, iar Veti fiindcă, de fapt, sărutul spusese tot ceea ce gîndea ea că are să-i spună.

Abia la ieșirea din parc, cînd insuccesul era evident pentru amîndoi, Veti îl luă de mînă și îl rugă să nu se supere pe ea, să nu insiste să fie mai mult de cît fuseseră, să rămînă și în continuare prieteni, și în seara aceea să meargă împreună cu Niko la cinema. Atins în orgoliul lui de bărbat, Igor nu spunea nimic, nu întorcea nici măcar capul ca s-o privească, așa că Veti trebuia să alerge în fața lui, rugîndu-l să-i ofere dacă nu un zîmbet firesc, atunci măcar un acord tacit.

Totuși, din acel sărut nereușit al lui Igor, Veti află ceva ce nu știa pînă atunci ; deși, la prima vedere, părea tare, Igor, de fapt, era foarte sensibil, aproape la fel ca Niko, numai că în felul său. Aceasta o bucură pe Veti, îi dovedea că Niko și Igor sînt buni prieteni, prieteni sinceri, oameni excepționali, de care cîndva îi va fi greu să se despartă. Veti nu știa cînd va fi asta, însă acum — fiindcă Niko și Igor, independent unul de altul, încercaseră s-o cîștige fiecare pentru sine — Veti știa că odată va ajunge și pînă acolo.

Acum din nou erau în trei, nedespărțiți ca și pînă atunci, cu deosebirea că nu-și mai permiteau acea apropiere care le arătase că nu mai sînt copii, să se joace cu așa ceva. Veti nu se mai urca pe bicicletele lor, nu le mai dădea voie să se prindă de mînă, de parcă știau la ce poate duce o asemenea atingere, evita să rămînă singură cu vreunul din ei — ca nu cumva să cadă din nou în acea bulboană periculoasă. Insă, pe lîngă toate aceste restricții preventive, Veti știa că și Niko și Igor continuau să fie îndrăgostiți de ea.

Acest cuvînt nu putea să-l pronunțe, însă în sinea ei îl frămînta în voie. Toți trei se purtau de parcă, între timp, nu se întîmplase nimic, însă fiecare simțea că ceva scorțos și străin, ca o îndoială, se așezase între ei. Acel ceva străin le aparținea, deși n-aveau curajul să-l numească, era ceva ce se simțea, dar se prefăceau că nu observă. Astfel începu un nou joc, de care toți se fereau, însă nu puteau să-l evite.

Igor și Niko continuau să vină sub fereasta Vetiei. Veti continua să le apară la fereastră îndată ce le auzea fluieratul, ca un semnal. Toți trei continuau să meargă împreună — la plajă, la plimbare, la cinema.

Totul părea normal, numai că vara aceea nebună, trecuse, vara aceea cu înserări tîrzii, cînd rîul începea să aibă aromă de pepene tăiat.

ULTIMA JERTFĂ A RĂZBOIULUI

Drumul se frînge în urma lui Ațo Iovanovski, ca o nuia pe genunchi, ca un metru de tîmplărie. Și nu numai că nu era drept, dar dacă te săltai peste gardul înalt, nu puteai să vezi nimic din ce se întîmpla afară, dincolo de poartă; gardurile curților șerpuiau pînă în centrul luminat al orașului, pînă la locul de promenadă. Ațo Iovanovski, cu umerii loviți, asemeni unor bile de billiard, străbătea întregul Buniakoveț.

La fiecare intersecție, deasupra căreia atîrna ca un colț spart cîte un felinar chior, stătea cîte o femeie. Cu ciorapii deșirați în picioare, își petrecea degetele răsfirate prin păr, privind în depărtare, doar-doar s-o vedea venind careva dintre cei plecați de-acasă. Trecuseră însă patru ani de la eliberare, și cei dispăruți în ultimul război parcă uitaseră să se mai întoarcă.

Amurgul se strecură ușor — alunecase de sub aripile stăncuțelor care păzeau streșinile plîngătoare. Gerul își cuibărea colții pe la încheieturile degetelor, iar ceața rece lipea nările trecătorilor. Iar dacă pe la vreun colț începea să miroasă a castane coapte, privirea se ridica spre acoperișurile caselor, lăsînd aroma să pătrundă cît mai profund în nări.

Trecînd pe lîngă castanele cu coaja plesnită, Ațo Iovanovski își dilată cît putu nările și-și întoarse privirea spre partea opusă a drumului: doi bătrîni rezemau gardul șerpuit, urmărindu-l cum se îndepărtează. Păreau doi îngeri păzitori sau două sperietori din grădină. Hainele atîrnau pe ei ca pe niște țipci îmbrăcate.

Îl petrecuseră cei de acasă — o pornise în viață. Între casa lor și strada care străbătea orașul, nu erau prea multe obstacole. Bătrînul feroviar se ținea bine, avea chiar și chef de glume : „Pe ori unde ar lua-o, tot o să ajungă, rotund e pămîntul“ — spuse el și, bătîndu-și baba pe spate, o conduse acasă. Iar bătrîna, strîngîndu-și privirea în basma, se liniști la gîndul că va încălzi mîncarea la acea oră tîrzie.

Și astfel, în loc să ia cu el castane coapte, Ațo Iovanovski își umplu buzunarele cu semințe coapte de bostan. Și îndată ce-și scuturâ de pe umeri privirile duioase ale bătrînilor, simți în spate, drept în ceafă, altă privire, dură, albă și rece ca o înțepătură. Fără a se întreba cine este, Ațo Iovanovski știa că o să fie urmărit tot drumul prin oraș. Nici nu încercă să se întoarcă și să-l surprindă.

O bună parte din drum putea să-l străbată ca pe o stradă în toată regula. Oare era același lucru dacă mergeai pe o stradă dreaptă sau pe zig-zagul uneia, ca un metru de tîmplărie ? Pe cea dreaptă, poți să dai și din mîini, pînă îți atingi călciiele cu degetele, pe cînd pe zig-zagul frînt îți lovești umerii de fel de fel de obstacole : pereți, copaci, oameni. Apoi truda e și mai mare cînd încerci să afli cît mai în grabă cotiturile străzii, ca să-ți piardă urma privirea aceea pătrunzătoare, ca o împunsătură.

Într-adevăr, de acasă pînă la ulița dreaptă din centru, Ațo Iovanoski a cotit-o pe mai bine de zece străduțe : toate scurte, de puteai să arunci o piatră de la un capăt la altul, însă cunoscute de el ca propriul buzunar. Ațo Iovanovski putea să le străbată și cu ochii închiși și să se întoarcă din nou de unde a plecat, chiar fără să-și numere pașii.

La ieșirea din casă, dădeai într-o poiană, pe al cărei drum mergeai ca pe albia unui rîu. Urma casa veche a lui Igor, cu ferestre joase de puteai să pășești prin ele, apoi venea casa lui Niko — fruntea fațadei, cu un ochi și un monogram, privea nedumerită opturile nesfîrșite desenate de roțile bicicletei : „Unde o fi șters-o Niko, cînd tatăl său lipsește de-acasă ?“. La fereastra Veticăi, fluturâ o perdea străvezie. Oricine și-ar fi oprit privirea

asupra ei o făcea să stea nemișcată o clipă, ca apoi să clipească din nou, asemeni unor pleoape speriate. În continuare, se ridica o casă nouă, a lui Igor, cu anul construcției imprimat sub un număr evreiesc. Înainte însă de a ajunge aici, trebuia să treci pe lîngă prima clădire a Comitetului, un fel de porumbărie galbenă, cu ferestre înalte, în spatele cărora se mutaseră zeci de familii privilegiate. Apoi se ieșea spre NOMS, de fapt spre fostul NOMS : ferestrele de la parter fuseseră spoite cu un fel de vopsea albă, mată, iar în curte stătea în ploaie o masă de ping-pong. Aproape nici un tînăr nu mai intra aici, deși la primul etaj se afla redacția revistei „Tînărul luptător“ — toți dădeau acum tîrcoale Casei Poștelor, unde duminica era dans.

De acolo, atingînd sfios mîna unei fete, puteai merge spre parc. Locul de promenadă rămîne în dreapta : noaptea, pe lîngă cupola luminată și mută sub care fierbea rumoarea celor adunați. Ziua însă puteai ieși îndată pe terenul alăturat : stînd pe tușe, ca pe pragul unei case străine, mîncai semințe și te uitai la fotbal.

Ațo Iovanovski, între timp, trecu pe la toate aceste locuri, nu numai ca să-și amintească de ele sau să le admire, ci ca să evite sau măcar să uite acea privire ca o împunsătură care nu i se mai dezlipea de ceafă. Ațo Iovanovski nu mai avea altceva în minte : nu recunoscuse pe nimeni în urma sa, nici ce intenție avea sau care era rostul acestei urmăriri. Îl obseda, pur și simplu, acea împunsătură surdă a unei prezențe inexplicabile, care nici nu-l lăsa în pace, nici nu venea mai aproape de el.

Și astfel, pe oriunde mergea, știa că poartă cu sine și acea privire, ca pe o umbră, ca pe o muscă în jurul capului. Doar dacă s-ar afla acasă sau într-un loc cu mai multă lume, așa ar fi putut să respire ușurat : se vede că n-ar fi îndrăznit să-l urmărească și atunci ?! Deși, de cîte ori se afla acasă, tremura de spaimă c-ar putea să-i bată cineva în geamul întunecat și să-i facă semn cu degetul, să iasă afară. Iar cînd se afla printre oameni, i se părea că ar putea să vină cineva pe la spate și, apucîndu-l de haină, să-l scoată de acolo.

De aceea, de cîte ori se afla afară, pe stradă, Ațo Iovanoschi dădea fuga să-și facă undeva nevoile, așa cum altădată, copil fiind, își ascundea fața în poalele bunicii, fără să știe că poponeața îi era dezvelită.

Acum, de cînd le luaseră NOMS-ul, tinerii aveau doar în două locuri unde puteau să se adune : Casa Poștelor și Hunap-ul (Asociația hotelurilor). La Casa Poștelor, cînd nu era dans, făceau repetiții diferite formații de muzică ușoară, de folclor sau alte echipe de amatori; cînd nu era nimic, pe dușumeaua mîncată de putregai tropăiau guzganii dolofani. Mare parte a timpului însă, la un loc cu cei mai în vîrstă, se petrecea la Hunap. Hunap-ul ăsta, de fapt, fusese cîndva atelierul de tîmplărie al lui Dungerski. Acum, într-adevăr, nu mai vedeai pe acolo cuie, rumeguș și scînduri, rindelele pe mese și talaș pe jos. Numai pe cele cîteva trepte ce se înălțau de pe trotuar spre ușa de la intrare, se mai simțea puțin miros de clei. Acum se instalase aici Hunap-ul; în mijlocul fostului atelier de tîmplărie, trona un biliard strîmb, cu postavul scrijelat ; la ferestre, lipite de pereți, se odihneau borcane cu murături proaspete, iar pe niște fețe de masă pămîntii strălucea mastica amestecată cu sifon.

De cîte ori intra la Hunap, Ațo Iovanovski știa că o să revadă aceleași chipuri pe care le întîlnise cîndva și la NOMS, pe unii — la ping-pong, pe alții — în jurul biliardului. Și, la fel ca prima oară, cînd și-a strîmbat gîtul urmărind mingea de tenis, apoi a pus mîna pe rachetă, așa și acum, mai întîi și-a întins gîtul peste umerii altora, apoi a pus mîna pe bastonul lung de biliard. Dar aici se ținea rînd, iar la rînd stăteau atîția : chelnerul Ațo Skoevaț, care nu se uita atîta cînd îi vine rîndul la joc, cît să vadă ce-i comandă jucătorii, și alții.

Ceea ce era bun la Ațo Skoevaț era că nu ținea cont de vîrsta mușteriilor : puteai să ai chiar 16 ani, te servea cu mastică și sifon. „Ce dacă ?", spunea Ațo Skoevaț, „ce, nu-i și el bărbat ?". Trebuia însă să-i plătești îndată băutura, nu suporta datoriile mărunte, dădea pe credit doar celor consacrați în ale paharului. Ca, de exemplu, ziaristul Vasili, un antialcoolic declasat, redactor cu problemele cultural-distractive la „Unirea"...

Vasili ținea la Hunap un fel de curs. La masa lui, se aflau întotdeauna cîțiva tineri curioși, care răsuceau în degete paharele, ca pe niște fructe fără gust. În afară de arta băutului, Vasili le mai transmitea tinerilor și un sentiment gurmand pentru cuvîntul frumos, scris și nescris, și asta cu ajutorul unui șir de anecdote din viața redacției și a ziariștilor. Tinerii cursanți îl ascultau cu gura căscată, uitînd de obiectele din fața lor, astfel că Vasili trebuia, din cînd în cînd, să ciocnească cu ei pentru ca aceștia să ajungă, în cele din urmă, la fundul paharelor.

În preajma lui Vasili, mereu la aceeași masă de lîngă tejghea, Ațo Iovanovski îi vedea cîteodată și pe Niko cu Igor. De cînd dăduseră examenul de maturitate, se răciseră într-un fel, poate și fiindcă el era la o facultate, iar ei la alta. Acum, cînd trecea pe lîngă casa lor, ori de cîte ori mergea în centru, Ațo Iovanovski nu mai simțea nevoia să fluiere sub fereasta lor sau să intre înăuntru, să-i caute. Un fel de tăiș, a cărui strălucire era mai puternică pentru Ațo Iovanovski, se așezase între ei. Însă pe Ațo nu l-ar fi durut atîta că fiecare a luat-o în altă direcție, lui îi cădea greu faptul că Niko și Igor erau împreună, iar el se separase de ei.

Și acum, dacă i-ar fi văzut lîngă Vasili sau la biliard, Ațo Iovanvski ar fi evitat să se apropie de ei, sentimentul de mîndrie știrbită i-ar fi oprit pașii. La mijlocul drumului, Ațo știa că va rămîne pe mai departe singur, însă ce conta, toți fiii bătrînului feroviar rămăseseră singuri.

Fiindcă nu intra la Hunap niciodată împreună cu ei, Ațo Iovanovski nici nu pleca odată cu cei doi, ieșea ori înaintea lor, ori după. Evita astfel ocazia de a da nas în nas cu ei, cu Niko sau cu Igor, care ce-ar fi putut, în fond, să-i spună, decît să mormăie un „salut, ce mai faci ?". Totuși, în timp ce-și aștepta rîndul la joc, Ațo se surprinse cum, fără să vrea, trăgea din cînd în cînd cu ochiul la ei : oare să nu se fi făcut încă sîngele apă ?

Deodată, în timp ce-și freca vîrful bastonului cu o bucată de cretă, aruncînd o ușoară uitătură înspre Niko și Igor, Ațo Iovanovski simți dintr-o parte privirea aceea care împungea. „Doamne, cum, și aici m-a mirosit ?"...

Acum știa că, mai devreme sau mai tîrziu, îl va aștepta să iasă afară. La împunsătura privirii se adăugă cea a pașilor, care se rostogoliră mărunți pe scări și începură să-i calce pe urme, să-i ajungă umbra. Ațo Iovanovski se întrebă pe care picior o să se oprească atunci cînd acela se va afla lîngă el.

Crengile încrucișate ale salcîmilor goi semănau o ploaie tăioasă. Tălpile intrau în pămînt, tocurile clefăiau în noroi ca niște dopuri scoase din vid. Ferestrele luminate ale Hunapului înlocuiau becurile de pe stradă. Ploaia care nimerea în snopul de lumină semăna a zăpadă. Ațo Iovanovski își aminti că așa începe orice lapoviță în care ultima zi de război se amestecă cu prima zi de libertate.

— Hei! — se transformă în glas privirea ascuțită din urma sa. Mai bine l-ar fi apucat de mînecă decît să-i spună ceva. Fără nici o explicație, Ațo Iovanovski se pomeni oprit pe piciorul stîng. Era pregătit, înainte de a se întoarce spre el, lăsă mîinile în jos, predîndu-se.

— Un moment — acum glasul era foarte clar.

— Deci, tu ești? Aleksandar Iovanovski? Ațo Iovanovski? Ațo Pați?

— Da. Da.

— Aș vrea să discut ceva cu tine.

— Poftim, dacă vreți!

— Să mergem. În ce parte locuiești?

Ațo Iovanovski ridică un brați istovit, însă pricepu îndată că nu e nevoie, celălalt îl și conducea în direcția aceea. Continuînd să nu-și ridice privirea spre el, Ațo Iovanovski nu dorea defel să-l vadă — să-i vadă fața, ochii, cum arată, în fond: dacă-i ca o împunsătură sau seamănă cu moartea? Totuși, trebuia să-l numească într-un fel, să-i dea un nume, măcar în sinea sa. Să-i spună Stolik? * Un asemenea nume nici nu există, deși ăsta, fără discuție, are o sută de fețe. Stomir? ** De unde pînă unde, ăsta și liniștea! Stoimen? *** Mai degrabă, s-ar putea să aibă o sută de nume, după cîte fețe își schimbă. Oricum, e un fel de umbră cu o sută de

* Stolik — o sută de chipuri.
** Stomir — o sută de liniști.
*** Stoimen — o sută de nume.

capete, care a reușit, pînă la urmă, să dea peste mine!

— Te-am căutat — spuse Stoimen. — Am înnebunit căutîndu-te. Uite, pingelele mi-s ferfeniță.

— Îmi pare rău — dădu din umeri Ațo. — N-am știut că mă căutați.

— Măi, măi! Știai tu! Cunoaștem noi naivitatea ta. O țigară?

— Vă mulțumesc! Nu fumez.

— Lasă c-ai să fumezi tu. O să vină și vremea aia. Și peri albi o să-ți iasă. Ce să-i faci, așa-i viața.

— Vă mulțumesc.

— Ei, lasă, nu mai mulțumi atîta. Nu te mai grăbi ca mînzul la ham. Spune-mi, Igor locuiește în casa asta?

— Da. Dar de unde știți?

— Păi, știm. N-om fi noi cu școală, dar știm. În schimb, tu știai, de exemplu, că tatăl lui Igor este dușman?

— Nu, de cînd e dușman? Știu doar atîta: cîntă la mandolină.

— La mandolină... Și mai știai, de exemplu, că a refuzat să primească cetățenia noastră?

— Da. Și ce-i cu asta?

— Ei, asta-i. Acum cîntă la mandolină, iar în timpul războiului a făcut parte din corpul de armată al generalului Vlasov. De asta ai auzit? Iar acum ne refuză cetățenia.

— Prostii. În timpul războiului, a locuit lîngă noi, doar poiana ne despărțea.

— Pentru tine — numai poiana, pentru alții — mai mult. Alta-i povestea. Încă nu poți s-o înțelegi. Spune-mi, ai fost membru la tineret?

— Am fost.

— Da, așa este. Ai fost. Iar acum ai să intri în partid.

— De unde știți? Încă n-am intrat.

— Păi, ai să intri, ai să intri. Vezi cum le știm pe toate? N-om fi noi cu școală, dar știm. Totul. Însă aici, aici locuiește Niko?

— Niko.

— Bun băiat.

— Coleg de liceu.

— Ca și Igor ?

— Da

— Tripletă nedespărțită. Of, tinerețe, plină de nebunii ! Păcat însă de tatăl lui Niko.

— De ce ? Tot timpul e pe drum.

— Știu. Om încăpățînat, cu toane. În general, o face pe îngîmfatul. Dar Niko, cum e Niko ?

— Păi cum să fie ? Băiat bun, n-ați spus-o mai înainte ?

— Lasă asta, vreau să spun : ce crede el despre tat-su ?

— Ce-ar putea să creadă ? Că îi e tată. Tot timpul e pe drum. Se văd rar.

— Știu. Dar, de exemplu, crede el, oare, că taică-su a greșit cu ceva sau că e om corect ? Își pune el întrebarea asta, de exemplu ?

— Nu înțeleg. Cum să-și pună o astfel de întrebare ?

— Păi, de exemplu, cum ți-ai răspunde tu la o asemenea întrebare, dacă ți-ai imagina că ești Niko ? Pricepi ?

— Nu. Cum aș putea eu, imaginîndu-mi că-s altul, să răspund în locul celei de a treia persoane ?

— Ei, așa e drumul către adevăr : ocolit, greu. Deci, spui că nu știi ce crede Niko despre tat-su ?

— Nu știu.

— Și nici Igor despre tat-su, care nu vrea să primească cetățenia noastră ? Nici despre el nu știi ce gîndește ?

— Nu știu.

— Bine. Atunci să te străduiești să afli. Într-o zi, două, trei. Te caut eu, n-avea nici o grijă. Ți-e neclar ceva ?

— Nu. Numai că nu pricep. Ce vreți de la mine ?

— Nimic altceva decît : ce cred Niko și Igor despre tații lor, fiecare în parte. Se poate chiar și încrucișat : ce crede, de exemplu, Igor despre tatăl lui Niko, și invers. Simplu, nu-i așa ?

— Da.

În două-trei zile. Să afli, dacă n-ai știut pînă acum. Uite, pînă atunci am să-ți dau mînă liberă, n-am să te controlez. Doar sîntem prieteni vechi, ții minte ? Ne cunoaștem cu Mitruș.

Și abia acum, cînd îi pomeni numele fratelui pierdut în uitare, Ațo Iovanovski simți nevoia să-l vadă pe acest Stolik, pe acest Stomir, pe acest Stoimen. Și, deodată, i se păru că, dacă l-ar privi în față, oricum ar fi fost ea, ar fi descoperit măcar ceva din acea umbră ce-l urmărise pînă aici. Însă, cînd se întoarse către Stoimen, nu mai era nici Stolik, nici Stoimen ; doar o înfățișare gheboșată purta în depărtare un creștet impersonal. Nici o privire, nici o împunsătură. „Ca în poveștile de groază", își zise Ațo Iovanovski : în locul unui cap, care-și înălța chipul și te condamna la moarte, balaurului îi răsărea altul — nu atît pentru a-și menține viața, cît pentru a-și arăta nemurirea.

Astfel, rămas ca după o izbitură între ochi, Ațo Iovanovski se găsea cu spatele la Hunap — lumina se încrucișa lîngă el pe pămînt, căzînd de la ferestrele înalte.

Ațo Iovanovski își aminti deodată, privind la fișiile de lumină în formă de „V", de un tranșeu deschis, care-i stăruia în cap, împingîndu-l cu forma lui țuguiată.

Locul acela era acum acoperit de iarbă, însă atunci tranșeul era plin cu apă murdară, și mîl, iar parapetele tari ca talpa. Aici, la începutul lui 1945, la o acțiune de muncă patriotică a tineretului, în timp ce astupau tranșeul, strigînd lozinci victorioase, fratele mai mic al tovarășului lor, Kis, găsi o cutiuță colorată și, crezînd că e o jucărie, nici nu apucă să clipească — fu sfîrtecat pe pămîntul fărîmițat. Aceasta fu ultima jertfă a războiului, nestersă însă din mintea oamenilor. Și ei credeau, într-adevăr, că aceasta fusese ultima victimă a războiului.

Ferindu-se să calce pe urmele încă moi ale fostului tranșeu, pe care se prelungea lumina încrucișată de la ferestrele Hunapului, Ațo Iovanovski simți cum intră din ce în ce mai mult într-un fel de beznă moale, caldă, greu de pătruns. Pe gît simțea acele ploii, asemeni unor peri de fiară. N-ar fi dorit să se gîndească la faptul că niciodată nu se știe cine e ultima jertfă a războiului, nici că drumul vieții omului poate fi ca o crenguță uscată, frîntă pe genunchi, însă, totuși, fu copleșit de acest gînd.

ÎNTÎLNIRE PE PLOAIE

Am intrat într-un restaurant, cu picături de ploaie pe gene. Ploaia mă prinsese pe la mijlocul drumului, iar eu nu mă adăpostisem pe sub streșini. Și asta nu fiindcă eram prea flămînd, ci fiindcă îmi place să hoinăresc pe ploaie. Așa că o pornisem pe trotuar, printre bălțoace, pe o ploaie ce aducea a burniță de primăvară, și apărui în restaurant ca un șoarece murat. Nu numai cu picături pe gene, dar și cu apa ce-mi curgea de pe vîrful nasului.

Restaurantul era plin, ca un paner cu struguri. Deasupra meselor se înălțau fumul de țigară, aburii din farfurii și rumoarea clienților. De pe umerii oamenilor se evapora ploaia, iar în paharele cu băutură jucau flăcări nevăzute. Cum văzui prima masă liberă, mă așezai pe scaun. Din fericire, în jur nu era nimeni cunoscut, deci nu mai trebuia să zîmbească, cu sentimentul că sînt ca în pielea goală printre oameni îmbrăcați.

Îmi ștersei, așadar, urmele ploii, de pe față și de pe păr, apoi comandai un rachiu și cerui lista de bucate. Simțeam nevoia să mă încălzesc — mă treceau fiori reci. Comandai apoi de mîncare și începui să mă uit în jur, așteptînd să vină chelnerul și sorbind cu plăcere din rachiu.

Așa cum spuneam, restaurantul era plin. Nimic nu-i mai plăcut decît să te afli singur într-un restaurant aglomerat. Stai așa, cu țigara în mînă, cu rachiul în față, și te uiți la oamenii din jur, meditînd la soarta fiecăruia. Viețile lor sînt ca ale tuturor oamenilor, ca niște palme întinse ; te uiți la cutele de pe obraji, și le înțelegi drumurile. Uite, de exemplu, cel ce se proptește

de masă, îmbrăcat într-o scurtă din piele de oaie, cu un ochi roșu sub sprînceană și cu paharul strîns în palma neagră, ăsta, în mod sigur, este unul dintre acei șoferi care și-a lăsat afară camionul din care picură ulei, și pe care, la prima curbă, îl vor opri pasageri neprevăzuți.

Și, deodată, în mulțimea din jur, observai, exact în fața mea, pe cineva care nu înceta să mă fixeze și să-mi caute privirea. Mă uitai la el, mă salută cu o înclinare a capului, ba chiar îmi și zîmbi. Îi răspunsei la salut, însă fără să-i zîmbesc, cu o nedumerire pe chip. „Cine o mai fi și ăsta ?“, nu reușeam să-mi amintesc, deși fizionomia lui îmi părea cunoscută. Părul acela ondulat mărunt, maxilarele largi și încleștate și zvîcnirea continuă a gîtului din gulerul cămășii — toate îmi erau cunoscute de undeva, însă, nu reușeam ca aceste detalii să le potrivesc cu un timp care să-mi dea sensul necesar.

Între timp, cît eu mă luptam cu memoria-mi nesigură, el se scuză față de cei cu care era la masă și se ridică vesel. Era clar, se îndrepta spre mine. Mă ridicai, continuînd să fiu nedumerit, însă de data asta bucuros că, oricum, foarte curînd voi afla cine e.

— Unde-ai fost pînă acum, măi, Blagoici, de cînd nu ne-am mai văzut ?

„Blagoici ? !“ Cine, cînd, unde și apoi cîți mă numeau și mă dezmierdau la fel ? În timp ce-l lăsai să-mi vorbească, constatai cît de greu rostește cuvintele, cu un fel de sforțare, apoi contracțiile buzelor în colțul gurii și încleștarea puternică a fălcilor. Și amintirea mi se dezgheță ușor.

În primul rînd, dau deoparte cravata vișinie ce-i atîrnă la gulerul enorm — pe vremea aceea n-o avea. Apoi, nu-i observasem cele două pale de păr de pe frunte, care se străduiau să-i acopere chelia — pe atunci n-o avea. Apoi mă făcui că nu observ două cute adîncite la colțurile gurii, în locul zîmbetului tineresc de altădată.

— Și, ce mai faci ? De cînd nu ne-am mai văzut ! repetă el. — De prin '45 sau '46 ?

„Cam pe aici ar fi“, încerc să stabilesc în minte cadrul timpului. Cercul selecției se strînge, însă eforturile mele de rememorare nu sînt suficiente, mai am nevoie de un pretext material într-unul din cuvintele lui, care

să-mi tragă de pe ochi păienjenișul uitării. Nu-mi mai rămînea altceva de făcut decît să aștept acel cuvînt salvator, așa că îl lăsai să vorbească mult.

Comandarăm cîte un rachiu, ne servirăm cu țigări unul pe altul. Pentru moment, uitai că mi-e foame. Nu mă enervai pe chelner că nu-mi adusese mîncarea cerută ; cer, în schimb, cîte o gustărică la rachiu. Simțeam cum încep să mă încălzesc.

— Îți amintești, îmi spune cu un zîmbet pe care nu pot să i-l întorc, cum am pavoazat noi piața cu verdeață ? A doua zi, urma să aibă loc un miting, și am lucrat la pavoazare toată noaptea !

— Da, îmi amintesc, îi răspund, sau poate că-mi răspund mie. Era într-o zi de primăvară, prima după eliberare, iar noi, în loc să mergem la școală, ne-am dus la Vodno. Acolo am adunat pînă seara crengi de merișor, cu mîinile goale, cîntînd întruna ; apoi le-am cărat cu căruța și, cînd le-am descărcat, era întuneric. Ceilalți tineri plecaseră, așa că noi, cei din organizația de tineret, am rămas să ornăm tribuna din piață. Locul era luminat ca ziua, iar noi am agățat sîrme cu crenguțe, printre lozinci și difuzoare, pînă în zorii zilei. Cînd, mai apoi, a început mitingul, noi eram așa de chiori de somn, că dormeam de-a-npicioarelea.

— Îți amintești cum erai gata-gata să cazi de pe scări ?

„Nu, nu-mi amintesc", îmi spun. „Sau poate că nu vreau să-mi amintesc", mă corectez eu. Însă îmi amintesc de altceva : cum printre noi se afla un tînăr care venise de la partizani, unde fusese curier : continua să poarte uniformă, cizme și o titovkă, boneta aceea cu stea roșie. În seara cu pricina, el fusese inițiatorul : ne spusese să rămînem acolo toată noaptea.

Îmi vine să mă lovesc peste frunte, cu dojană, că toate amintirile îmi zburaseră din cap. „Deci, tu ești băla !", o spun în sinea mea. „Deci tu ești, Iordan !". Zîmbetul nu-mi mai este rezervat. „Tu ești, sărmane Iordan!", îmi zic. „Oare cum am putut să te uit ?"

Pe Iordan, pe băiatul acela care venise la școală în uniformă de partizan, pe Iordan, care dormea pe masă la sediul Comitetului, pe Iordan, singurul dintre noi care

fusese pe front. Oare să fi avut atunci mai mult de cincisprezece ani ? Nu-mi explic cum de ne miram de uniforma nouă, de tocul pistolului, de cizmele prin care nu pătrundeau apa, în loc să ne mirăm de faptul că fusese partizan, că n-avea pe nimeni, că dormea la Comitet, că ieșea direct din revoluție.

La ședințele care atunci se transformau în șezători lungi, Iordan nu știa, nici nu vroia să vorbească prea mult. Și pe-atunci rostea cu greu cuvintele, se exprima simplu, pe scurt, cum s-ar spune, ca ostașii, bum-pac ! De cînd îl cunoscusem, era mereu în aceeași uniformă : un veston cu buzunare, cizme cu ținte, o titovkă cu stea. Cînd își scotea boneta, îi apărea un păr ondulat mărunt, la fel ca acela pe care-l văd și acum, numai că n-avea pe alocuri pale netezite lins.

— Îți mai amintești de ședințele organizației ? mă întrebă.

— Despre ce nu discutam noi, adăugai, despre orice, de la formațiunile istorice de clasă și pînă la... cu cine avem voie să ne împrietenim.

Rîde, rîd și eu. Tot ce ni se pare astăzi ridicol atunci ni se părea normal, frumos chiar. Acum, cui i s-ar mai părea frumos ?

— Eram ca o familie, își aminti cu părere de rău Iordan. — Știi cît ne invidiau grupurile organizației din clasele mai mari ?

Nu fuseserăm ca o familie, în acele vremuri cînd familiile erau împrăștiate, iar casele distruse, ci ca niște semințe de bostan care stau ciorchine în miezul dovleacului. Împreună eram la școală, împreună — la acțiunile de muncă patriotică, împreună — la festivități, împreună — la mitinguri. Ne cunoșteam între noi mai bine decît își cunosc părinții propriii lor copii. Nu ne despărțeam nici chiar cînd ne plimbam prin parc.

— Și cum ne-am mai împrăștiat ! Cînd, oare, ne-am despărțit ? Unde sîntem acum ? se întrebă Iordan. De fapt, el dispăruse primul — în urma muncii patriotice la calea ferată Bîrciko — Banovîci.

— De mine întrebi ? interveni el. — Păi, mai întîi, am luat-o spre școala medie tehnică din Zagreb, apoi la

Belgrad, la facultate, după care cu serviciul pe teren; acum sînt din nou la Skopje.

— De mult? mă mir eu, fiindcă pînă acum nu-l mai văzusem.

— De aproape un an, îmi explică Iordan, sorbind din păhărel. — Soția și copiii îmi sînt la țară, într-o lună de zile trebuie să-mi dea locuință. Așa prevede contractul. Dar tu?

Ne întrebăm unul pe altul despre tovarășii din grupă, ne bucurăm că, n-avem pe cine compătimi, cum s-ar spune. El e puțin cam sentimental, deși nu pare — ține maxilarele încleștate. Continuă să se conducă după vechiul principiu de viață — oferă mai mult decît ți se dă.

— Ce vremuri mai erau! spuse ca despre ceva pierdut pentru vecie. — Știi, îmi amintesc tare multe amănunte. Văd totul în fața ochilor de parcă-ar fi fost ieri. Hei, să nu îmbătrînim cumva, amintindu-ne chiar de toate!

Ezit să-i răspund afirmativ, privirea mi se oprește asupra unui individ ce stă cu cîteva mese mai încolo. Chipul lui mi se pare cunoscut de undeva, însă nu pot să-mi amintesc de unde. Se întoarce și Iordan, mirat de absența mea în discuție.

— Ce, nu-l cunoști? mă întreabă enigmatic, cu un surîs. — E Voio Pați.

Numele parcă mi-ar spune ceva, însă persoana rămîne în continuare o enigmă. Plin la față, cu obrajii dolofani și roșii, cu părul lins, roșcat — nu seamănă deloc cu vreunul dintre cei ce fusese prieten cu noi.

— Încă nu l-ai recunoscut? îmi dă pinteni Iordan. — Voio Pați, ți-am spus doar!

String din umeri: cine o mai fi fost și ăsta, Voio Pați?

— E cel pe care l-am dat afară din brigadă — îmi amintește Iordan. Și îl văd cum rîde ușor de memoria mea leneșă, cu care a început să se confrunte. Nu, zîmbetul lui nu era cu nici un chip pentru acel Voio Pați.

— Ții minte cît s-a mai rugat de noi să-l luăm la Bîrciko? Nu-ți mai amintești cum l-am scos în fața frontului, rîdea de el toată brigada și întregul șantier al tineretului cînd a început să plîngă să nu-l trimitem

acasă fără o caracterizare bună? Apoi cînd i-am afirmat de gît o pancartă și cînd l-am urcat cu toții cu fluierături, într-un vagon de marfă?

Îmi aminteam, cum puteam să nu-mi amintesc... Fusese vorba doar de un furt — însușirea nerușinată a unui bun comun, care nu-i aparținea. Un exemplu tipic de comportare mic-burgheză; scopul lui în viață era rotunjirea obrajilor dolofani. În zilele acelea ploua așa de tare, că n-aveam cum să ne apărăm. În locul unde se afla instalată tabăra, era un noroi pînă la genunchi, brigăzii i se scufundaseră instalațiile în fața corturilor, ferigile se umflau sub paturi ca gogoșile de bumbac, iar torentul, deasupra căruia construiserăm un pod, ne amenința vuind. Și în acea umezeală grea, plină de nevroză, tensiune, insomnie și țînțari, Voio Pați a spart într-o noapte intendența, ca să-și umple obrajii albi, asemeni unor desagi de țigan nomad. Epuizați, flămînzi, plini de furie, l-am ridicat cu toții din pat, ca pe un trîntor îmbuibat și, fără a mai aștepta hotărîrea comandantului, pur și simplu n-am mai vrut să-l mai ținem în mijlocul nostru.

„Asta să fie, oare, Voio Pați?" mă mirai eu. Nu știam de ce mă mir. Totuși, am murmurat:

— Cine ar fi crezut? La Bîrciko, nu arăta așa!

— Nu, scrîșni din fălci Iordan. — Acolo era mai mic decît un bob de mac, deși își arăta colții cînd i-am spus să-și cumpere singur țoale.

Avea dreptate Iordan, ăsta își schimbase doar înfățișarea, însă caracterul — defel. Cînd l-am smuls din patul lui și l-am adus în fața brigăzii, Voio Pați se lălîzea într-un fel somnoros, prostește, de parcă tot ceea ce se vorbise la comandament nu se referea la el. De parcă fusese adus în fața brigăzii ca să înalțe drapelul taberei, în calitate de fruntaș al zilei. Și mintea i-a venit de la fund la cap abia cînd a priceput că n-o să-i fie prea moale, că și-a cufurit singur caracterizarea ce urma s-o primească. Păcătosul, ce căuta, oare, printre noi?!

— Deci, ăsta e Voio Pați, conchid eu, examinîndu-i fizionomia de pretinsă superioritate cu care domina restaurantul. — Și cu ce se ocupă în prezent?

— Ai zice că-i cine știe ce director, nu-i așa ? răcni Iordan. — Aș, de unde ! Este achizitor, cumpără și vinde. Scoate bani și din piatră seacă. Cine-i ca el ! Are locuință, vilă, mașină și economii serioase. Și, după cum știi, n-a terminat nici liceul. Ei, ce zici de asta ?

— Sînt deosebit de încîntat, încerc să fiu spiritual.

Iordan strînge din umeri, reîntorcîndu-se în copilărie. Însă, degeaba, nu reușește, oricît ar încerca să fie de obiectiv, Iordan nu-și poate ascunde amărăciunea :

— Vezi, toți ăștia, pe care noi îi considerăm niște degenerați, astăzi trăiesc prea bine. Mult mai bine decît oricare dintre noi. Se poartă de parcă nimic nu li s-ar fi întîmplat, se descurcă așa cum știu și se pricep, deși nouă nu ne convine, dar ei nu recunosc.

Arunc o privire înspre masa unde șade Voio. Acesta azvîrle pe masă cîteva bancnote, dădu mîna cu tot anturajul, apoi, arogant, păși spre ieșire. Cînd trecu pe lîngă noi, ne măsură, pentru o clipă, cu coada ochiului, dar nu ne onoră cu vreo înclinare a capului, în semn de salut.

— Javră afurisită ! bombăni Iordan. — Vezi ?

Ce să văd, viața se schimbase. Nu era așa cum o dorisem noi.

N-am mai spus nimic, continuam să privesc spre stradă, unde Ațo Pață, deschizînd portiera de la mașină, își strînse poalele pardesiului și se urcă, convins că lumea observase plecarea-i triumfală.

Cînd, eu și Iordan, ieșirăm în stradă, continua să plouă cu cofa. E clar. Sîntem împrăștiați, toți din generație. Ar fi bine însă ca, din cînd în cînd, să ne găsim, ca niște oameni care au străbătut împreună viața, purtînd în sine un grăunte neîncetat de inocență. Hei, în urmă vor veni alte generații ! Se cuvine, oare, să le dezamăgim ? Să-i lăsăm în pace, așadar, pe aceștia, cu cîștigul lor, pînă s-or sufoca de agoniseală ? Pe toți ăștia, care nu cred în nimic ? Cu gușa plină, nu vor cunoaște niciodată sprinteneala pasului avîntat. Și curat.

PLAJA SĂLBATICĂ

Cînd ieșeai din casă, parcă ieșeai din pămînt.

Niko sări din doi pași treptele care te scoteau din subsol, înșfăcă bicicleta de sub streașina magaziei, o mînă la repezeală pe fișia de beton din fața casei, apoi deschise poarta care-i ajungea pînă la subțioară, și ieși afară. Pe trotuar, pe pămîntul tare și crăpat, copiii de pe stradă se jucau desculți : băieții — cu bilele iar fetele — cu coarda.

Niko prinse notițele la portbagaj, încălecă pe bicicletă și, legănîndu-se printre desenele de pe pămînt, făcute de copii, ieși pe stradă. În urma lui, rămase o dungă șerpuită, ca de frînghie. Ferindu-se de hîrtoapele de pe stradă, Niko privea în fața sa, la spărtura nesfîrșită din seninul cerului, ce se sfîșia deasupra capului lui ca de un trăsnet, între două rînduri de salcîmi tunși. Dac-ar fi întors capul, ar fi văzut cum se înalță dealul deasupra Vodnei, asemeni unei fiare necunoscute care soarbe aerul de sub șalele jilave, într-o clipă, cu o forță supraomenească.

Și, deși conducea doar cu o singură mînă, Niko nu întoarse capul. Doar cu coada ochiului, pe sub sprînceana arcuită se uită la fereastra ce se ridica la un stat de om deasupra pămîntului. „Ca vîrtejurile de apă de lîngă plaja sălbatică", gîndi el. Fereastra era întredeschisă, se zărea fluturînd o perdea străvezie, dar după asta nu se putea deduce dacă Veti e în cameră sau nu.

Niko apăsă pe sonerie, al cărei sunet parcă se lovi de bordura străzii, apoi dădu repede din picioare și se

apucă strîns de ghidon, cu amîndouă mîinile, fără a mai arunca vreo privire spre fereastră.

Pedalînd astfel, prin valurile de aer, ajunse la Igor. Se urcă pe trotuar, sprijinindu-se cu un picior de soclul, stropit cu noroi, al clădirii. Casa era evreiască, iar pe fațada joasă apărea un monogram galben — 1930 și 5691. Stînd pe bicicletă, Niko putea să se prindă cu mîna de fereastra care era cu o palmă mai joasă decît la Veti. Niko însă atinse soneria.

La ferestra deschisă, apăru Igor. Ca un cap de piton ce se ridică din fîn. Somnoros, își dădu la o parte pletele ce-i căzuseră peste ochi, în timp ce nasul strîmb îi împărțea fața prelungă în jumătăți, de fapt, inegale, — cea mai mare era brăzdată de pernă.

— Ei ! — rîse Niko. — Unde ți-e biberonul ?

Igor își șterse ochii puchinoși și se propti de fereastră.

— Îl folosesc numai la culcare — încercă să răspundă, zîmbind.

— Dormi mult și înveți puțin — spuse Niko, cu un glas profund, încercînd să-l imite pe profesorul de pe ale cărui notițe învăța.

Igor dădu din mînă, lăsînd să-i cadă moale palma pe rama ferestrei.

— Faci glume slabe — observă, el, indispus. — Habar n-ai cînd e mai dulce somnul.

— Atunci, — tărăgănă Niko, găsind o soluție — te culci tîrziu, te scoli tîrziu. Seara mergi la film și dai tîrcoale fetelor, pe la colțuri.

— Ei, asta-i ceva mai bună. Bravo ! — Niko îl privea de jos, gata să-l creadă și să-i ghicească intențiile.

— Mergem ? — întrebă el, deodată. Nu vroia să mai piardă timpul cu asta.

Igor își potrivi cureaua la mînă, se uită la ceas și căscă.

— Șapte și zece — mormăi el, cu indiferență.

— Ne-am înțeles pentru șapte — observă Niko, uitîndu-se, la rîndul său, la ceas. Lovi nervos cu piciorul în pedală, în timp ce cu mîna apăsă pe sonerie. „Ce-o fi cu el ?“ gîndi acesta.

Igor rînji de sus, fără să miște coatele de pe pervazul ferestrei.

— Ești precis ca un cronometru — căscă el și se întinse. — Conștiincios ca un cronometru. „Nu întîrzia, nu e colegial să întîrzii“. Așa scrie pe perna ta, nu-i așa ?

— Nu te mai întinde — începu să zbîrnîie Niko din sonerie. — Mai bine ai merge să te speli maică-ta pe ochi, să-ți îmbrace pantalonii și să te conducă pînă la ușă. Să-ți pună și o traistă în spate.

— Tovarășe, sînt pionier, port cu mîndrie pușca — începu Igor să scandeze.

— Nu mai ești nici pionier, ești ditamai bobocul la facultate — îl întrerupse Niko.

— În regulă — spuse, deodată, Igor, și-și luă coatele de pe fereastră. Părea că devenise serios. — Trebuie însă să halesc ceva !

— Ei ! — i-o reteză Niko. — Atunci am să te aștept în parc.

Apoi împinse cu piciorul în soclul casei și începu să învîrtă pedalele — roțile porniră să facă opturi pe plăcile trotuarului.

— Am să fiu acolo în cinci minute — strigă Igor în urma lui, iar Niko își imaginâ cum se întinde : cu brațele ridicate spre monogramul galben „1930 — 5691“ și, mai sus, spre cuibul rîndunelelor de sub streașină.

Înainte de a ocoli parcul, Niko se abătu să cumpere un pachet de țigări, apoi îndreptă bicicleta pe drumul bun, conducînd fără mîini. În dreapta, trecu pe lîngă stadionul pustiu — cîțiva pușți se aflau pe terenurile de antrenament, iar paznicul stropea iarba cu un furtun gros, ca un șarpe tropical. Apoi zbură în strînga, pe lîngă terenurile de joacă ale copiilor, cu leagănele goale, cu bărcile fragile pe lac, cu măsuțele, felurit colorate, de la micul restaurant, și locomotiva pitică de la trenul pionierilor, care sufla ca un ceainic pus pe foc. Apoi se apropie de copacii înalți, pe ambele părți : zidul verde, astfel ridicat îi amintea de drumurile din pădure. Coroanele dese se lăsau deasupra lui ca norii de ploaie, vara.

De cîte ori trecea pe aici, Niko avea sentimentul că pornea la drum lung. Cauciucurile fîșîiau sub el ; în stînga, răsunau înfundat, duminică după-amiază, sunetele

muzicii de lîngă restaurantul de vară, în dreapta, printre copaci, larma zgomotoasă de pe plajă la Vardar, în timp ce, uneori, sub salcîmi se putea auzi trenul pionierilor care pufăia la cotituri. Drumul trecea cu repeziciune pe sub tălpi, rămînea în spate, unde cămaşa se umfla ca un balon, gata să zboare, şi din nou îl simţea în respiraţie, ca o pasăre, de coada căreia s-ar fi apucat bucuros. Oraşul rămăsese departe, în urmă, larma lui îi hoinărea în picioare, şi asta-i provoca fiori în tot trupul, ca nişte furnici necunoscute. Atunci gura se făcea pungă, iar drumul ce-l furnica l-ar fi dorit transformat în strigăt. Niko fluiera aiurea, de cîte ori trecea pe aici, simţea că parcă o pornea spre necunoscut. Astfel mergea mai repede, despica aerul, pînă cînd simţea în nări, izbitor, mirosul de grajd. Atunci apuca ghidonul şi cobora digul — în dreapta lui, printre copacii rari, se vedea albia strălucitoare a Vardarului.

Niko mai merse puţin, trecu peste un pîrîiaş cu făgaşul mic, care servea drept braţ de scurgere pentru rîu, şi ieşi la loc deschis, unde se înşirau cîteva stoguri de fîn.

Aici, sub un frasin, învăţa el cu Igor. Între ei şi plajă erau numai tufe — de jur-împrejur, se zăreau, în marginea luminişului, cîteva vîlcele, stoguri de fîn şi trupurile bronzate ale celor ce se urcaseră pe malul opus.

Niko îşi sprijini bicicleta de un trunchi, scoase notiţele din portbagaj şi se aşeză pe iarbă. „Cinci minute", gîndi el, „pentru o ţigară". Era prima, acasă nu avea încă curajul să fumeze, şi i se păru neobişnuit de dulce. Simţind cum sudoarea îi apare, ca măzărichea măruntă, pe buza de jos, Niko trase adînc fumul în piept, de parc-ar fi inspirat aerul ce legăna frunzele deasupra lui.

În jur, nu era încă nimeni, de pe plajă nu se auzeau glasuri.

Doar un singur muncitor, cu grebla pe umeri, trecu printre stoguri — asta îl făcu să privească în partea opusă a luminişului cosit. Acolo învăţau de obicei, două eleve sau, poate, studente. Niko şi Igor ezitau mereu să se apropie de ele, se mulţumiseră doar să le facă din cînd în cînd cu mîna, ca nişte falşi naufragiaţi. Încă nu veniseră. O singură ciocănitoare apăru deodată, de parcă ieşise dintr-un ornic de perete, scoţieri în coaja găunoasă, apoi dispăru pe partea cealaltă a tulpinii.

Niko începuse să fumeze a doua ţigară, cînd apăru Igor. Cele cinci minute promise trecuseră demult, însă Igor nu se necăjea pentru asta, era cu un cap mai înalt decît Niko. Coborî pe pămînt, păşi pe iarbă şi lăsă să alunece nepăsător sub el bicicleta. Aceasta, cu coarnele întoarse, continuă să mai meargă puţin, apoi se lăsă pe o parte, ca o viţă care începe să se scarpine. În aceeaşi clipă, apăru şi Igor în faţa lui Niko, de parcă picase din copac. Scoase notiţele, făcute sul, din buzunarul de la spate, la trînti pe pămînt fără să le mai desfacă, şi ceru o ţigară.

Înainte de a-i întinde pachetul, Niko îl privi pe sub sprîncene : Igor încerca să-şi sufle de sub nas o picătură de sudoare.

— Uf, — gîfîi el, respirînd din greu — ce zăpuşeală : îţi iese şi pe nas.

— Nu întîrzia, nu e colegial să întîrzii — declamă Niko, temîndu-se să nu i-o ia Igor înainte.

— Brînză proaspătă, roşii, ardei iuţi. Mestecă încet, evită usturoiul.

— Usturoi înseamnă sănătate, pentru cazurile de gripă şi tensiune ridicată. Numai că duhneşti apoi ca un dihor.

— Dacă, totuşi, greşeşti şi înfuleci usturoi, spală-ţi dinţii cu pastă cu mentă sau hidrofilină.

— Ibidem, pagina 116/117. Litere cursive. Semnez.

— Semnăm amîndoi — îl corectă Igor. — I. Ş. şi N. E.

Ciocănitoare care spărsese liniştea de cealaltă parte a Vardarului apăru din nou pe tulpină. Scoţieri scoarţa, îşi băgă ciocul în galeriile cu insecte, înghiţi prada şi sări pe alt teren. Abia se apucă de ciocănit în noua porţiune de scoarţă, care se dovedea plină ca şi cea de mai înainte, că Igor ridică mîna cu ţigara aprinsă, şi ciocănitoarea porni fără ezitare să despice în zbor luminişul. Niko îi petrecu zborul, observînd dacă nu cumva se aşază pe copacul sub care încă nu apăruseră fetele.

— Hei, ce facem, începem ? — întrebă el absent, dusînd mîna după notiţe.

Igor se uită la el : la început mirat, de parcă nu s-ar fi așteptat să audă așa ceva, apoi încruntat, de parc-ar fi înțeles, însă nu vroia să-l asculte ; la urmă, cu un zîmbet șiret, aruncă spre notițe o privire plictisită, apoi, spre plajă, alta — plină de poftă.

— Haide mai întîi să ne scăldăm — spuse el rugător. Își scoase cămașa, tenișii, și rămase în chiloții de baie.

Întotdeauna avea slipul pe el. Cînd se plictiseau de învățat, puteau să sară în apă. Niko se uită la Igor, se ridică și începu și el să se dezbrace.

— Astăzi ești groaznic — mormăi el, aruncîndu-și hainele pe portbagaj, alături de notițe. — Groaznic, de dimineață, se vede că te-ai sculat cu fața la cearșaf. Doar nu te-am trezit eu.

— Haide — strigă Igor cu un glas nerăbdător și rugător. — Nu fi moale ca o răcitură.

— Și examenul ? — se revoltă în continuare Niko, de astă dată gol ; — Ne mai rămîn doar zece zile, nouă fără cea de azi.

— Niko — o schimbă Igor. — Nu mă cicăli, te rog. Fii prieten bun măcar astăzi.

Apoi îi arse un picior, din vole, și alergă spre rîu, răcnind sălbatic. Niko privi cum se dau la o parte tufele din drum și nu știa ce să facă : să se supere sau nu ; se cunoștea pe sine, dar îl cunoștea și pe Igor. Se luă pe urmele lui, ca pe ale unei sălbăticiuni — Igor avea un deget pornit în lături față de celelalte. „E sălbatic", își spuse el, simțindu-i încă lovitura șutului.

Plaja era după o cotitură. Vrînd să-și continuie cursul, rîul lovise în malul opus, care arăta acum de parcă îl retezase cineva — i se vedeau straturile de sol — nisip și piatră. Malul celălalt, înalt, însă stabil, era la nivelul ogoarelor — lujerii de porumb foșneau aspru, asemeni vîntului. Plaja, de fapt, era de partea aceasta a malului, chiar în triunghiul curburii rîului, fără nici o amenajare, doar pe nisipul și pietrișul adus de apă.

Stînd întins, Niko căzu pe gînduri, simțind cum rîul îi fură privirea. Rotindu-se pe fundul de piatră, valurile loveau în zidul, mîncat cu lăcomie, al malului opus, liniștindu-se în bulboane pierdute — de aici, începea

cursul liniștit al apei, formînd o adîncime ce putea înghiți un stat de om. Apoi, puțin mai jos de plajă, apa se urca din nou pe piatră, pe fundul scund, formînd valuri rotunde, lovindu-se de șisturile de cremene care opreau malul să nu se surpe.

Uneori, cînd aveau pe cine lăsa să le păzească hainele și cînd erau deosebit de bine dispuși, se lăsau în voia curentului, pe albia șerpuită, și înotau pînă la grădina „Opatia" — cînd pe spate, cînd pe burtă, fără a folosi colacul, care, la cea mai neîndemînatică mișcare, putea să-i lase fără slip.

Igor dispăruse. Niko mai aruncă încă o privire pe cursul apei, însă pe întinsul rîului nu apăru capul lui Igor. Oricum, de cînd se aruncase în apă, nu ieșise afară. Niko mai așteptă încă puțin, să vadă unde va apărea capul lui Igor, apoi se aruncă în rîu — apa se despică în două evantaie de spumă.

Igor și Niko făceau parte dintre aceia care considerau că scăldatul nu e scăldat dacă nu-ți scufunzi capul în apă. Dacă se întîmpla ca vreunul să nu vrea ca să-și ude părul, ceilalți îl stropeau pînă cînd părul i se lipea de scăfîrlie, așa că, pînă la urmă, se scufunda singur, fiindcă de-acum îi era indiferent. De fapt, ce fel de scăldat mai era ăla dacă îți rămînea capul deasupra apei, iar părul — uscat cu pulberea, ca un bostan cu vrejul veștejit în toiul zilei ?

Niko se scufundă sub apă și încercă, pentru un moment, să privească în jurul său, deschizînd ochii — poate că Igor, broscoiul ăsta bătrîn, apare de undeva. Apa însă, ori din cauza mișcărilor, ori că venea poate tulbure, era, cum s-ar spune, netransparentă — se observau doar un fel de umbre diforme, ale căror contururi nu puteau fi distinse. Apa izbea în orbite ca niște degete, în urechi intrau firișoare mărunte de nisip — aveai impresia că cineva le macină în fălci acolo, în adînc. Niko slobozi din gură cîțiva clăbuci și, cînd simți că începe să-i vîjîie capul, o porni în urma lor, spre suprafață.

Igor rîdea de el, în mijlocul rîului. Se urcase pe stînca de sub apă, stătea pînă la brîu în apă și-i striga nu știu ce. Niko, cu urechile pline de apă, nu înțelese nimic, însă o porni spre el voinicească, tăind valurile care

îi acopereau jumătate de față, și ajunse la stînca cleioasă și colțuroasă. Scuipă din gură oboseală și apă.

— Slab mai ești, mă ! se hlizi Igor, cu părul lipit de sprîncene.

— Nici nu m-am gîndit, — își trase Niko suflarea — nici nu m-am gîndit să mă iau la întrecere cu tine.

— Păcat — făcu Igor, pînă la buric în apă. Continua să fie deasupra lui, fiindcă Niko se chinuia să-și urce burta peste stînca aspră și lipicioasă. Încerca mai întîi să-și tragă ca lumea sufletul, și apoi să urce alături de el.

— Păcat — repetă Igor cu aceeași compasiune. Și ce m-aș fi scăldat ! Haide, moșnege, să vedem cine ajunge primul la mal.

Și, neașteptînd să vadă dacă Niko îl urmează, fără a se mai ridica de pe stîncă, se aruncă pe neașteptate — doamne ! Saltul lui fu asemeni dansului peștelui ce-și arată, în amiaza albă a soarelui, solzii argintii. Niko văzu numai o dîră de spumă ce se sparge în mișcările sălbatice ale tălpilor lui. Apa amestecă băsicuțele din val, dizolvîndu-le. „Ce-o fi cu el ?“ își spuse în sinea sa. Apoi se aruncă în valuri, împăcat cu gîndul că Igor va fi primul.

Igor nu-l aștepta la mal. Cînd Niko ajunse la copac, el își aprinsese deja o țigară. Din buna dispoziție pe care o avea în timpul scăldatului nu-i mai rămăsese aproape nimic — privea încruntat în lături. Să i se fi limpezit capul pînă într-atîta din cauza scufundărilor, sau poate că avea apă în urechi ? Niko se așeză jos și, cu mîinile încă ude, luă notițele. Credea că-i va reveni dispoziția îndată ce se vor apuca de învățat — așa cum se întîmplase de nenumăraee ori pînă atunci. Cum, însă, începu a răsfoi, căutînd pagina pînă la care ajunseseră ieri, Igor îi smulse notițele din mînă și, cu o azvîrlitură, le aruncă departe, peste umeri.

Niko se uită la el, ca prostit. Igor nici nu-l băgă în seamă.

— Astăzi nu se învață — spuse el uscat, în cele din urmă. — Nu mi-e a învăța. Cel puțin, astăzi. Nu se învață, și s-ar putea ca și mîine să n-am chef. Mi-e lehamite să învăț. Mi-e lehamite, înțelegi ? Ce te zgîiești așa la mine ?

Niko nu știa în ce fel se uită la el, știa doar că nu pricepe nimic. „Ce-o fi cu el astăzi ?“ Igor niciodată nu fusese astfel, niciodată nu spusese că n-are chef să învețe, cu atît mai mult că-i e lehamite. Niko nu-l pricepea. Și, neștiind cum îl privește, se întoarse, gîndind că astfel se va liniști. Îl auzea cum fuma nervos țigara, trăgînd des și scoțînd cu zgomot fumul prin buzele țuguiate.

— Nu mai învăț — repetă Igor după un timp, de data asta însă, liniștit. — Mîine ne mutăm. Plecăm.

— Cum, adică, vă mutați ? — scăpă nehotărît Niko, temîndu-se ca Igor să nu înnebunească din nou. — Unde plecați ?

— La naiba ! — strecură Igor printre dinți. Din nou nu se uită la Niko, azvîrli doar țigara de parcă se fripsese cu ea. — La naiba, tocmai în Albania !

— În Albania ? — repetă tulburat Niko. — De ce ?

Igor coborî capul între genunchi : începu să picure apa dulce a rîului și stropi sărați de sudoare. De la scăldat, părul de pe cap i se lăsase în jos, doar un smoc albea în creștet, de parcă se lovise cu o piatră. „De acolo or fi începînd semnele bătrîneții“ — își zise Niko.

— Taică-meu nu vrea să renunțe la cetățenie — îl auzi pe Igor. — Știi, el e rus. Iar ai voștri nu ne prea înghit.

Niko nu știa ce să-i răspundă, știa doar atît : că nu mai putea să-l privească. Ceva în afara lor, ceva ca o taină sacră, mai puternică decît unul și decît celălalt, și decît amîndoi la un loc, se așezase deodată între ei. Acum ședeau unul lîngă altul și priveau în jos, ca două poteci paralele, ce nu se pot îndepărta, dar nici nu se pot uni vreodată. Niko pricepu că n-ar fi avut nici un sens orice i-ar fi spus, orice l-ar fi întrebat, orice i-ar fi făcut. De aceea, nu se clinti, cînd Igor se sculă în picioare.

— Trebuie să plec — spuse fără să se uite la Niko. — Să ajut la împachetat.

Neîndrăznind să ridice privirea, Niko îl petrecu cu coada ochiului : cum își trecea peste cap tricoul, cum își șterge tenișii de iarbă, cum apucă bicicleta de ghidon și cum pornește cu ea fără s-o încalece.

— Igor ! — strigă el, deodată. Țipă într-adevăr, fără să știe de ce. Cum să se despartă ? Cum să-și ia rămas bun, cînd pînă acum nici nu s-au gîndit la așa ceva ?

Igor se întoarse spre el : părul continua să-i cadă în ochi.

— Notițele, Igor ! — își aminti, în cele din urmă, Niko, ridicîndu-le din iarbă. Învîrti pedala cu forță, apoi, atingînd iarba cu tălpile goale, se îndreptă spre Niko.

— Niko ! strigă el, privind înspre rîu.

— Da... — răspunse Niko, sperînd ca măcar el să spună ceea ce trebuia de spus.

— Ești sigur că noi am fost primii ?

— Sigur.

— Că am fost primii care ne-am scăldat în Vardar ?

— Sigur, Igor.

Și dispăru între copacii, de unde întotdeauna se întorceau împreună.

Deasupra lor, după un timp, se lăsă ciocănitoarea și, găsindu-și copacul, începu să lovească în coaja uscată.

Însă nimeni nu mai tulbură liniștea care plutea peste rîu.

AROMĂ DE PEPENE TĂIAT

Cu cît se apropia ceasul plecării, cu atît mai mult lui Igor i se zbîrceau palmele.

Cînd i se mai zbîrciseră palmele ? De cîte ori se scălda mai mult, cînd ieșea din apă abia la asfințitul soarelui, sau după banchetul de la terminarea liceului, cînd s-a amețit pentru prima oară cu cîteva halbe de bere. Igor avea să afle acum că palmele i se zbîrcesc și cînd omul se mută, cînd părăsește un gol neliniștit pentru altul.

Poate că palmele se zbîrceau fiindcă odăile erau goale, iar tălpile desculțe lipăiau pe podeaua prăfuită, ca sucitorul pe foaia de aluat. În cerul gurii, printre dinți, se strecurau fiori de frig, în porii mărunți ai pielii perii se ridicau ca la arici. Prin colțurile camerelor, ce răsunau ca niște bile de biliard, se ciocneau glasurile oamenilor, golurile din ele.

Familia Șumeikov era pregătită de plecare : unele lucruri fuseseră împachetate în baloturi, mobila veche fusese scoasă din casă. Acolo, în spatele casei, tatăl lui Igor, fără a lăsa mandolina din mînă, o vindea la vecini pe te miri ce — pe unele piese lua bani, pe altele le dădea de pomană. Mare necaz fusese însă cu mașina de cusut a mamei lui : n-ar fi dat-o cu nici un preț, nu vroia nici s-o vîndă, nici s-o dăruiască cuiva, în speranța că va reuși s-o ascundă pe undeva, pe sub mobilă.

— Cum s-o las ? — se apuca ea cu mîinile de cap. Îi venea rău. — Oameni buni, cum s-o dau ? Toată viața am lucrat cu ea, ea mi-a ținut casa. De trei ori am lăsat-o paragină, acum s-o las a patra oară, dumnezeu știe ce se poate alege din ea ! Cum s-o dau, cum ?

Se văicărea după „Singerul" ei ca după un copil, tatăl lui Igor o luase de mînere și o duse înapoi în casa goală : găsise o soluție : s-o lase la vecini în păstrare și, dacă o da dumnezeu sănătate și s-or reîntoarce, or să aibă din nou mașină. Mama lui Igor nici n-avea unde să se așeze ca să-și vină în fire, doar podeaua goală îi oferea scîndurile putrezite.

— Săraca de mine ! — se lovea cu palmele de poale. — Vai, biata de mine : nici tu casă la bătrînețe, nici în viață să fi văzut ceva !

Auzind-o din camera sa, Igor orbecăia pe podeaua goală, ca o hîrtie în voia curentului. Nu știa ce să facă, nu știa cum să se liniștească : să iasă afară, maică-sa s-ar fi văicărit și mai tare, iar dacă rămînea pe salteaua goală, l-ar fi împuns cugetul mai ceva decît niște sîrme ruginite. Igor nu simțea nici un fel de tristețe că părăsea casa asta de care, acum vreo șapte, opt ani, într-o primăvară, își luaseră rămas bun proprietarii ei, niște evrei, lăsînd pe fruntea fațadei dărpănate o amintire îngălbenită — anii care se scurseseră.

De fapt, ce simțea Igor ? În afară de acea zbîrcire a palmelor, nimic ca să se vadă — doar un fel de ușoară buimăceală, ca atunci cînd ți-e capul într-o zăpușeală nesfîrșită. Totuși, ca om care are un mic ceva trecut, Igor ședea pe salteaua goală și ridica de pe podea mărunțișuri care nu intraseră în bagaj : scrisori aruncate, caiete, timbre, ilustrate, jucării. Și, asemeni unor părticele risipite din cadrul lor, el încerca acum să le aranjeze în întregul de altădată, cînd ordinea lor însemna viață.

Scrisori de la Niko, de la Veti, din timpul muncii patriotice, din taberele de odihnă. Caiete scrise în sîrbă, în macedoneană. Timbre din Elveția, Olanda și Chile, poze din clasa I — în primul rînd, în picioare : învățătorul, Niko și Veti ; din anul I de liceu : cu profesoara în uniformă militară, cu Niko în pantaloni colorați, iar Veti cu rochie-sac ; o bucată de placaj lăcuit, din vremea cînd la școală tăiau figuri la traforaj : flori, păsări, frunze, nori.

Ce să facă, acum, cu aceste amintiri, cînd viața viitoare nu vroia să le mai primească ? Prinzîndu-le între

degete ca pe niște fluturi, de pe aripile cărora pulberea se scutură la o atingere ceva mai brutală, Igor le alegea cu strîngere de inimă — asta pentru mine, asta pentru nimeni. Nu putea lua cu el tot ce avea, nu putea lăsa aici tot ce-i aparținuse cîndva. Omul o pornește la drum cu puține lucruri în mînă și cu multe în cap — de aceea, uneori, e de ajuns să aibă în palmă doar o mică bucățică, a cărei prezență, într-un anumit moment, îi va readuce și ceea ce a fost iremediabil distrus.

Curentul, cu ochii închiși, tîrăște totul pe podea : o hîrtie o ridică, pe alta doar o atinge, iar pe cea de care e nevoie nu poate s-o găsească : „Așa și eu", gîndi Igor, „cu nici un chip nu pot afla un sentiment adevărat : plec din orașul ăsta, plec din țara asta, las aici străzi cunoscute și oameni apropiați, și, uite, că nici unul dintre acele sentimente din cărți sau de la lecții nu le pot afla în mine. O, profesori și învățători, o, secretari și propagandiști, unde sînt acele cuvinte mari pe care trebuie să le rostească un învățăcel mărunt ?"

„Igor, prietene", îi scria Niko în scrisori, vara, cînd nu erau împreună la munci patriotice sau pe malul rîului. „Tovarășe Igor", i se adresa Ațo Pați la ședințe și conferințe. „Dragă Igor", îl chema Veti din taberele de vară. Igor ! Igor ! Unde-ți sînt acum tovarășii dragi, cu care ți-ai potrivit pasul copilăriei trecute, cu care ai petrecut la banchetul serii de adio la liceu, cu care îți potriveai gîndurile. Ațo Pați călca ferm convins pe poteca bătătorită, înaltă, de activist, Niko rodea cu încăpățînare notițele pînă la bacalaureat, de i se umflau venele de la gît, cît pumnul, iar Veti continua să-și caute omul ideal în viață, omul cu care urma să pornească în căsnicie ca într-o caleașcă festivă.

Toți erau pe undeva, numai el pleca. Igor se întoarse în odaia goală, din care fuseseră scoase obiectele dragi și în care nu mai avea unde să-și odihnească privirea rătăcită. Nu mai era odaia lui — pereții își dezvăluiseră multe crăpături, necunoscute pînă atunci, prin colțuri spînzurau păianjeni tainici, becul fără lustră semăna cu un măr afumat. Igor se îndreptă spre fereastră, trăgînd cu urechea la pași, de parcă erau ai altcuiva.

Unde să meargă pînă va veni acel moment, cum să suporte noaptea asta? De la fereastră, crengile de salcîm, rădăcini de întuneric, îi ofereau degetele lor negre, lungi. Nu se putea ghici care-i ramură, care-i umbră — întunericul își amesteca astfel culorile scufundîndu-le în pîcla nopții. Dacă ar ieși, oare ar fi în stare să meargă la careva dintre ei — la Niko, sau la Veti, sau chiar la Ato Pat, sau se va înfunda în primul bufet, nu atît ca să-și golească buzunarele, și așa goale, cît să-și liniștească buimăceala șovăitoare.

Dincolo, în camerele celelalte, bătrînii, trîntiți pe grămezile de boarfe, începuseră să sforăie: mama — cu mîinile lîngă cap, tata — cu mandolina pe burtă. A doua zi, dis-de-dimineață, îi aștepta drumul în necunoscuți — lungiți în mijlocul odăii, reușeau, oare, să adune destulă vlagă pentru o nouă vatră ori pentru o nouă dezamăgire? Aplecat peste fereastră, în foșnetul frunzelor de salcîm, își aminti că se scăldase pentru ultima oară în Vardar. Umbrele crengilor se fugăreau pe stradă, asemeni valurilor învolburate.

Astfel, Igor nici nu simți cînd Veti se strecură pînă la el, chiar pe sub fereastră: avea o rochie largă, ca un crin înflorit, un gît mlădios, asemeni firului gingaș de floare.

— Hai! șopti Veti, înălțindu-se spre el. Trezește-te! Eu sînt, Veti. Mă vezi sau mă visezi?

— Dă-mi mîna, — i-o întinse Igor pe a lui — să văd dacă... te văd.

Veti îi întinse mîna, Igor i-o prinse strîns, spunîndu-i să sprijine piciorul pe soclu, apoi, deodată, o trase sus, spre el. Cu capul și pieptul înainte, Veti se ținu de rama ferestrei și îl privi speriată.

— Ce faci? — șopti ea, neliniștită. — Ce, așa se fură fetele? Mai ușor, că mă juleși!

Luînd-o de subsuori, Igor o smulse întreagă din cadrul ferestrei și, cu cît o ținea mai mult deasupra sa, cu atît mai apăsat i se lipeau de obraz sînii Vetiei. Cînd ajunse cu tălpile pe rama ferestrei, Veti își așeză rochia peste genunchii dezgoliți, se sprijini cu mîinile de umerii lui, apoi îl împinse ușor.

— Hei, — spuse ea — ce, n-ai ușă?

— N-am — spuse Igor, privind-o în ochii. — N-am nici ușă, n-am nimic. Dacă n-ai văzut pînă acum pe cineva fără casă, uite-mă.

— Știu — spuse Veti, evitîndu-i, pentru o clipă, privirea. — Mi-a spus Niko, de aceea am venit.

— Hai, vino — o invită Igor, întinzînd brațele spre mijlocul ei.

— Ai tăi dorm? — întrebă Veti arătînd spre ușă.

— Dorm, vino!

Veti dori să-și elibereze brațele de pe umerii lui și s-o pornească singură prin cameră, însă Igor o preveni — putea, pășind pe podeaua goală, să-i trezească, așa că îi întinse din nou mîinile, de data asta cu palmele umede, de care șoldurile ei suple, domolite și supuse se lipiră singure. Apropiindu-se de ea, cînd o strecurase pe fereastră, Igor îi simțise, pe rînd, genunchii reci, umerii fragili, sînii ce-l tulburau și răsuflarea ce-i provoca frisoane. Cînd îi dădu drumul, Veti nu-și desprinse brațele de pe umerii lui goi. Rămaseră așa o vreme, atingîndu-și trupurile cuprinse de tremur și-și traseră răsuflarea. Apoi Veti se retrase ușor și, lăsîndu-și pantofii lîngă fereastră, o porni prin odaie.

— Să aprind lampa? — o întrebă Igor, privind-o în penumbră.

— Mai bine nu — spuse Veti. — Ai ceva pe care să pot sta jos?

— Numai salteaua asta — încercă Igor să rîdă. — Totul a fost scos din casă.

Pipăind cu palmele plasa măruntă, Veti și Igor se așezară cu fața întoarsă spre fereastră. Stătură așa, liniștiți, o vreme, privind cum crengile pătrundeau prin fereastra deschisă. Vîntul șoptea ceva frunzelor, ca în noaptea de Crăciun, greierii geluiau pe scoarță, ca niște cuie, pașii răsunau sub fereastră ca în grotele carierelor de piatră.

— Îți pare rău? — întrebă, în cele din urmă, Veti. Nu se întoarse spre el, ci șopti ca pentru sine, învîrtind între degete un nasture de la rochie.

— Nu știu — răspunse Igor, privind umbrele din fereastră. — Toată ziua am stat așa, nu știu ce simt. Sînt ca o muscă fără cap. Poate o să-mi revin mai tîrziu. Știi,

încă nu pot crede că plec : pentru totdeauna. Pur și simplu, mi se pare imposibil.

— Mie îmi pare rău, Igor — îl întrerupse Veti, întorcîndu-se spre el. Dorea să-i vadă ochii, să se convingă cum se năruie orice prejudecată cînd totul se apropie de sfîrșit.

— Da — o lungi Igor, evitîndu-i privirea. Ce-ar putea să-i spună dacă începe să plîngă ? — Mă simt, într-un fel, vinovat. Știi, parcă ne-am mințit tot timpul cu ceva ce nu există în realitate. E la fel (ți-amintești, în copilărie) cum strîngeam bani într-o pușculiță, pe care, întorcînd-o, constatai că n-are fund și că, în realitate, nici nu era o pușculiță adevărată.

— Nu vorbi așa — se întunecă Veti. — E prea trist. N-aș vrea să ascult acum asemenea lucruri, nu mi-e de ajuns că pleci ?

— Într-adevăr, nu — se învioră Igor, ridicîndu-se de pe saltea de parcă s-ar fi agățat de ceva. — Să zicem că aș fi rămas, ce s-ar fi ales din ceea ce a fost ? Tot mai mult ne îndepărtăm unul de altul, ne răcim tot mai mult. S-ar putea, cu anii, să devenim atît de străini, că nici nu s-ar mai cunoaște că am avut vreodată ceva comun. Simți și tu asta ?

— Dacă simt ? Doamne, păi eu am simțit asta încă din vara aceea nebună cînd amîndoi mi-ați propus prietenie în același timp !

— Cînd ți-am propus amîndoi ? — repetă Igor. — Cum, și Niko ?

— Și Niko. În aceeași vară. Chiar înaintea ta. N-ai știut ?

Veti îl văzu pe Igor cum întoarce privirea și îl sprijini, crezînd că se răstoarnă pe spate, însă el se aplecă spre genunchi ei, izbucnind în rîs. Umerii îi tremurau ca unei femei cuprinse de spasme.

— Da — îi reproșă Veti. — Ție îți vine să rizi, dar nu mă întrebi cum m-am simțit eu atunci ?

— Cum ? — abia reuși Igor să-și tragă răsuflarea. — Hai, spune, cum ?

— Îngrozitor ! — spuse Veti și plesni din buze.

— Cum așa ? — se opri Igor din hohotit. — De ce, îngrozitor ?

— Pentru că ați fost așa de proști ca să mi-o spuneți amîndoi deodată — făcu Veti, pe nerăsuflate.

Pe neașteptate, între ei, ca atunci cînd frîngi un lujer, liniștea se dezveli pînă la măduvă.

— Dar dacă ți-ar fi propus numai unul ? — întrebă Igor după un timp, căznindu-se ca vocea să-i sune cît mai liniștit.

— Poate că aș fi acceptat — i-o tăie Veti. „Mint", spuse în sinea sa. „Oare de ce mint ?"

— Cui ?

— Unuia, se înțelege. Doar nu puteam accepta la amîndoi ?

Pe Igor din nou îl podidi rîsul și și-l înăbuși cu palma. — Doamne, ce proști am mai fost ! — spuse el chicotind.

— Proști, toți trei — începu să rîdă și Veti.

— Caraghios — conchise Igor, încetînd să mai rîdă.

— Groaznic de caraghios.

— Dar ție Niko nu ți-a spus nimic ?

— Nu, nu mi-a spus.

— Dar tu lui nu i-ai dezvăluit adevărul ?

— Nu.

— Caraghios !

— Într-adevăr, caraghios — spuse Igor, clătinînd din cap.

— Mai bine că e acum caraghios — spuse Veti, lovindu-și genunchiul cu mîna — decît să fi fost atunci trist.

— Ai dreptate — spuse Igor. Se putea termina rău.

— Ce înfierbîntați mai erați — îl completă Veti, amintindu-și. — Doamne, ce greu mai era cu voi ! Mai ales cînd cîte unul din voi rămînea singur cu mine. Mă uitam cum vă chinuiți, pur și simplu !

— Ăla nu era chin, Veti ! — spuse Igor, zîmbind. — Era un joc minunat.

— Da, ia spune-mi, Igor, ce vedeați voi frumos la mine ? — se miră, chipurile, Veti, scoțîndu-și în relief formele, măsurîndu-le, parcă, singură.

— Totul ! — îi șopti Igor, cu patosul de altădată.

— Ei, cum să nu ! — i-o întoarse Veti, supărată. — De aceea nu mi-am putut găsi încă omul vieții !

— Noi sîntem vinovați de asta — îi răspunse cu vîclenie Igor. — Eu și Niko. Toți cred că ești cu noi, și nu știu că, de fapt, ne-ai respins pe amîndoi. Ar trebui totul pus în ordine.

— Cum așa, să punem în ordine?

— Uite, eu plec. O să rămînă Niko, însă nici cu el nu trebuie să te mai vezi. În felul ăsta, or să observe toți că ești liberă. Și atunci va apărea omul vieții tale.

— Ești o comoară! — sări Veti, sărutîndu-l pe obraz. — Cum pleci, cum devii mai deștept.

— Fiecare deșteptăciune se plătește — spuse el cu modestie. — Și eu o plătesc pe-a mea.

— Cu ce-o plătești, Igor? — se miră Veti. — Nu pricep.

— Cu plecarea mea — rosti tărăgănat Igor. — Cu pierderea ta.

Oare mint? Nu mint, vorbesc. Vorbesc mult, așa cum niciodată n-am vorbit. Ar trebui să vorbesc mai puțin, atunci aș și mînți mai puțin. Veti, cel mai puțin ar trebui să mint acum, cînd minciuna mă obligă cel mai puțin. Dacă mint, Veti, înseamnă că totul pînă acum a fost minciună. Sau eu am fost pînă acum mințit, însă iată-mă. Ce caută mîna ei în mîna mea? O să se topească.

— Igor, pleci? Chiar pleci?

— Plec. Înainte de a mîji de ziuă, nu voi mai fi aici.

— Și îți pare rău?

— Începe...

— Ce, Igor?

— Începe să-mi pară rău.

— După ce?

— După orașul ăsta, după prieteni. Vorbesc ca din carte, nu-i așa?

— Cărțile sînt scrise tot de oameni, Igor.

— Iar cuvintele mari sînt rostite de gura oamenilor mari, Veti. Mă cuprind fiorii numai cînd le rostim.

— Ascultă, simți un gol cînd le rostești?

— Nu, nu simt.

— Atunci e bine, Igor. Înseamnă că le umpli.

— Eu? Cu ce le-aș putea umple?

— Cu nimic, Igor. Cu nimic altceva decît cu sentimentele tale. Îți pare rău că nu le-ai născocit tu?

— Nu, nu-mi pare rău, nu-mi pare rău deloc.

— Dar poți să le rostești, Igor?

— Tot mai mult, Veti. Iată: oraș, oameni, străzi. Știu ce cred despre fiecare cuvînt. Știu ce simt.

— Există și cuvinte nobile, Igor.

— Care sînt acelea? Nu pot să-mi dau seama.

— Copac, de exemplu. Descoperi ceva în spatele acestui cuvînt?

— Cred că descopăr: eu, Niko, Ațo Paț. Însă pe nimeni nu-l văd singur. Ce să fac, Veti?

— Nimic, Igor. Lasă să rămînă așa. Vrei să auzi, și alt cuvînt mare?

— E ciudat, vreau. Spune-mi-l, Veti.

— Vară nebună. Știi ce-i aia, Igore?

— Rîul. Parfumul de pepene tăiat. Eu, tu, Niko. Mai spune-mi un cuvînt mare, Veti.

— Iubire, Igor.

— Asta trebuie să fie ceva foarte mare, Veti.

— E cel mai nobil cuvînt, Igor.

— Nu mi-l pot imagina deloc, Veti.

— Eu mi-l imaginez neîncetat, însă nu-l poț simți cu nici un chip. E greu cu acest cuvînt, Igor.

— N-o fi ceva asemănător cuvîntului dat? Ce crezi, Veti?

— E apropiat de acesta, însă nu-i același lucru, Igor.

— Știi că-mi datorezi un cuvînt dat?

— Știu, Igor.

— Cum știi, cînd nu ți-am spus niciodată?

— Totuși, știu.

— Vrei să-mi dăruiești cuvîntul acela, Veti?

— Da, Igor.

— Va fi mai frumos decît toate vorbele de bun rămas.

— Da, Igor.

— Crede-mă, Veti.

— Te cred, Igor.

— Voi fi atunci mai aproape de cel mai nobil cuvînt?

— Vei fi, Igor. Am credința că vei fi.

— *Da, însă apoi va trebui din nou să-l caut, Veti. Unde să-l caut?*

— *Pretutindeni ai să-l cauți, Igor. Dacă te apropii acum puțin de el, poate că ai să-l găsești undeva.*

— *Voi călători mult, Veti. Voi rătăci mult. Va trebui mult să-l și caut.*

— *Oriunde te-ai afla, Igor, trebuie să-l cauți.*

— *Și dacă obosesc, Veti? Poate că voi obosi după atîta drum și rătăcire.*

— *N-ai să obosești, Igor. N-ai să obosești pînă n-ai să-l găsești.*

— *Îl cauți și tu, Veti?*

— *Îl caut, Igor. Oh, cum îl mai caut!*

— *Și speri că-l vei găsi, Veti?*

— *Chiar dacă nu călătoresc, sper, totuși, Igor.*

— *Oh, Veti, nu pricep nimic.*

— *Atunci, nu-i nimic, Igor. Ai s-o ții minte pe Veti a ta?*

— *Am s-o țin minte, Veti.*

— *Rostește: Veti!*

— *Veti. Jur, Veti.*

— *Nu, numai: Veti!*

— *Veti!*

Cînd se trezi, Igor era lac de sudoare, de parcă soarele îl prinsese cu capul pe pernă. Însă la fereastră, unde crengile atîrnau ca niște aripi strînse, se chiora numai becul galben de pe stradă. Era încă noapte, deși greierele nu mai geluia coaja ca un cui cu floarea în jos, iar pe stradă nu mai răsunau pașii ca în grota unei cariere de piatră. Igor pipăi salteaua de lîngă el, însă, în locul trupului cald al Vetei, găsi niște sîrme reci și aspre. „Deci a plecat, cînd să fi plecat, oare?“

Igor sări la fereastră și-și împinse afară jumătatea de sus a corpului. Nu simți că e gol, privi într-o parte și-n alta a străzii, sperînd să găsească în umbră urmele Vetei. Umbrele copacilor goneau pe stradă asemeni valurilor neliniștite. Abia înflorise crinul, un fir gingaș de floare. Parcă intrase în pămînt — nici rochia largă, nici gîtul firav, pur și simplu Veti nu era nicăieri.

Igor închise ochii și vîntul i se păru ca o apă.

Să ții minte noaptea asta, Igor, și această despărțire unică de Veti, și ultimul tău scăldat în Vardar. Să ții minte. Chiar dacă nu poți lua cu tine tot ce-ai avut, nu poți lăsa tot ceea ce-ai trăit. Vei porni mîine la drum, cu ceva în mînă, însă în minte cu amintiri de neuitat. Cine spune că, înainte de plecare, palmele se zbîrcesc? E de ajuns ca omul să-și unească strîns palma de palma altuia și să simtă că nu e niciodată singur.

Cînd deschise ochii, Igor se pomeni în niște hățuri de aur ce scoteau clinchete asemeni perlelor din scoică. În fața lui, chicotea Veti.

PĂPĂDIA DIN PARC

De la plecarea lui Igor din țară, Veti ieșea singură, iar Niko începuse să se frămînte, să se răsucească în el ca o coadă de șopîrlă.

Vara venise pe neașteptate, împrăștiind prin tot orașul un praf fin ca scrumul. Străzile erau pustii, salcîmii încărunțiseră, aerul avea un fel de paloare. Părea că lumea se va transforma curînd în praf, totul era uscat, fărămicios și mort.

Doar în parcul din apropierea Vardarului, canalele ce duceau spre rîu întrețineau verdeața vie. Niko venea în parc în fiecare zi. Din zori și pînă seara tîrziu, se ascundea acolo, făcînd doar o pauză la prînz, pe bicicletă ; drumul care i se rostogolea pe sub călcîie nu i se părea așa de pustiu. Notițele, făcute sul, zăceau strivite sub arcul portbagajului.

În vara aceea satanică, lui Niko îi era tare lehamite să învețe : ocolea locurile unde învățase cîndva împreună cu Igor, în schimb nu-i era pe plac nici un alt loc. Așa, cu notițele la portbagaj, pedala prin parc, lăsînd ca brazdele întărite de pe cărare să-i răsucească anvelopele bicicletei. Tot căutîndu-și un loc pentru învățat, trecuse o jumătate de zi, ceă de a doua jumătate o petrecu întins pe spate, cu un fir de iarbă între dinți, privind printre ramuri dacă pe cer nu apare vreun nor.

Se întreba unde o fi acum Igor, ce-o fi făcînd în momentul acesta Veti ? Îi părea rău că nu mersese și el să-l petreacă pe Igor, a doua zi, după ce făcuse împreună o baie în Vardar ; pentru el era prima, în timp ce Igor se scălda pentru ultima oară. A pornit-o, atunci,

spre casa lui Igor, dar acesta plecase. Deși era destul de devreme, cu toții părăsiseră casa, care acum stătea încuiată și goală. Niko se cățără pe pervazul ferestrei și privi în camera lui Igor. Încăperea era atît de goală, că i se tăie respirația, parcă se afla într-o peșteră fără fund. Numai într-un colț, zăcea pe podea o saltea despuiată, sub care rînjea o plasă ruginită. Curentul adunase bucățele mărunte de hîrtie învechită în ochiurile plasei. Niko încălecă pe bicicletă, fără să mai atingă pămîntul, și părăsi în goană casa lui Igor : de atunci, n-a mai avut curajul să mai treacă pe acolo ; ferestrele goale, în spatele cărora odăile părăsite păreau caverne cu ecou, îl priveau ca niște ochi inteligenți, plini de desperare. Fără a se ști vinovat cu ceva, Niko n-a mai putut păși pe lîngă casa aceea cu fațada șubredă, umflată de tencuiala ce stătea să cadă și pe care, alături de numărul unui an evreiesc, se afla trecut și anul său de naștere. Însă cu cît o ocolea, căindu-se că nu l-a prins pe Igor la plecare ca să-l petreacă, Niko își dădea seama că niciodată nu va mai avea de-a face de-acum nici cu casa, nici cu Igor, la fel cum se sfîrșise totul între el și Veti.

Cu fața spre cer, Niko se întreba ce-o fi făcînd, oare, Veti, pe unde o fi acum, Igor, iar norii se topeau pe bolta de vară ca niște grăunțe de grindină. O boare de vînt înfioră crengile, apoi se făcu atît de liniște — mai mult moleșeală decît liniște, mai mult neputință decît moleșeală. Doar din cînd în cînd, cîte o ciocănitoare bătea în coaja desprinsă de tulpină — surd, cu lovituri zadarnice. Firul de iarbă din gură, după ce și-a stors amăreala, a rămas ca o ață între dinți. Ce să agațe de ea : un dinte sau durerea ?

Și astfel, fără a se astîmpăra într-un loc, Niko o pornea cu bicicleta dintr-o parte în alta, ca un fluture. În fiecare loc, scotea notițele din portbagaj, se întindea cu firul de iarbă între dinți, plantînd în jurul său chiștoace de țigară, însă nicăieri nu deschisese notițele ca să-și spargă capul cu ele, capul care-i răsuna ca o cutie de rezonanță închisă. Niko începuse să se împace cu gîndul că vara asta a irosit-o, că vara asta satanică o să treacă pe lîngă el ca un vînt uscat printr-un trunchi găunos.

Cînd, pe neașteptate, a întîlnit-o pe ea.

S-a petrecut destul de simplu : ședea într-un loc, cu coatele pe genunchi, și-și mesteca firul de iarbă, ținînd notițele nedeschise în fața sa. Bicicleta stătea culcată alături, ca un căluț ascultător, coroanele copacilor fîșîneau la adierea unui vînt care jos nu se simțea. Printre tulpinile arborilor, plana puful de la sălcii. Pe cărarea ce șerpuia printre copaci, venind dinspre oraș, apăru o fată într-o rochie galbenă. Fără să-i acorde lui Niko nici o atenție, ea își ateriză fusta largă în aceeași poeniță, risipindu-și în jur o seamă de caiete.

„Ca să vezi", gîndi Niko, și a doua zi veni din nou în același loc. Fata cu rochie galbenă se așeză cu picioarele sub ea. În jurul fustei ei largi, caietele numeroase începură să-și fluture paginile — la atingerea degetelor ei sau a vîntului ce bătea dinspre rîu ? La doi pași de ea, Niko ședea, îmbrățișîndu-și genunchii, și mesteca obișnuitul fir de iarbă. A treia zi, Niko veni tot acolo : fata era în același loc, însă observase prezența lui. Îi întoarse spatele, de parcă Niko ar fi fost soarele, și începu să răsfoiască prin caiete, ridicînd, din cînd în cînd, capul spre o creangă. „Parcă ar învăța cîntînd pe cer !" se miră Niko, așezîndu-se pe notițele sale.

— Hei, strigă fata la el, chiar în ziua aceea, a treia.

— Ce n-ați găsit un alt loc pentru mestecat ?

— Nu — tresări Niko. — M-am obișnuit aici. Vă deranjez ?

— Nu-i chiar atît de plăcut — spuse fata cu ciudă în glas — ca unii să mestece, iar tu să înghiți în sec.

— Păi, atunci haide să mestecăm împreună — rise Niko.

— Am treburi mai importante de făcut — răspunse fata, întorcîndu-i spatele.

— Tăiați frunză la ciini ?

— Eu tai frunză, iar dumneata — iarbă. Și lasă-mă în pace, că am program de lucru.

— Și cînd aveți planificată pauza, după programul dumneavoastră ?

— Cînd o face plopul pere.

Și în plop, se înțelege, că n-au crescut pere, deși Niko ar fi fost în stare să vadă și o asemenea minune.

În schimb, fata a făcut o pauză și, bineînțeles, s-a apucat să culeagă flori.

— Culegeți păpădie ?

— Ciuboțica-cucului !

— Cred că vi se asortează de minune cu rochia.

— Dumneata pregătești vreun examen sau citești romane ?

— Păi, cînd am timp, citesc și romane.

— Mai bine să pregătești examene, romanele nu sînt pentru oricine.

— De ce ? Fiindcă deformează armonia personalității ?

— Pentru că examenele trebuie să le susții, iar în romane nu trebuie să crezi. Și apoi, fiindcă a trecut vremea ciuboțelelor.

— Cum, a trecut ? Noi doi abia intrăm în primăvara vieții !

— Nu știu în care primăvară intri dumneata, însă acum e vară.

— Vară ? A, da, vară.

— Și ciuboțele nu mai sînt.

— Nu mai sînt ? Ce păcat !

— Hei, mai ai vreun alt compliment pentru rochia mea ?

— De ce neapărat pentru rochie ?

— Fiindcă mai vezi încă ciuboțele.

— N-am complimente numai pentru rochia dumitale !

— Aha, mai ai și altele ? Păstrează-le pentru altă dată.

Și Niko o văzu cum, cu buchețelul de floricele galbene prins la piept, se întoarce și-l lăsă, ca pe un copil în scutece, încercînd să răsfoiască numeroasele caiete așezate pe fusta largă. „Interesantă fată", gîndi Niko, și se hotărî să-și deschidă și el notițele.

Privind mai mult la fată decît la foile pe care le răsfoia, Niko pîndea vreo ocazie ca aceasta să-și înalțe capul — nu ca să-l asculte, ci ca să se odihnească. Ceva îl scormonea, ar fi vrut să continuie discuția cu fata. Judecînd după numărul mare de caiete, era încă elevă la liceu, și se apucase de învățat mai serios decît el. „Oare va mai întoarce capul înainte de a face o pauză ?" se întrebă Niko, dînd drumul paginilor să se întoarcă

la locul lor. Acum îi era clar, Igor plecase, iar el trebuia să reia învățatul de la început. Dar dacă o să intervină ceva nou? Fata în rochie galbenă nu se mai întoarse spre el pînă cînd întrerupse învățatul la prînz și atunci își strînse caietele, mirosi buchețelul și plecă. Niko îi ieși în întîmpinare, ținînd ghidonul în mînă.

— Ce, plecați?

— După cum vedeți.

— V-aș putea ține companie?

— Cum doriți. Numai pînă la ieșirea din parc.

— Vă mulțumesc.

— Și eu vă mulțumesc.

— Pentru ce?

— Pentru că nu mai mestecați.

— Aha, pentru asta? Cum ați observat?

— Nu-i prea plăcut să simți tot timpul în ceafă o privire străină.

— Pe viitor, am să mă abțin. Veniți și mîine?

— Trebuie.

— În același loc?

— Dacă îmi promiteți că n-o să mă mai deranjați.

— Promit. Însă chiar așa de mult vă deranjez?

— Nu, numai cînd învăț. Și trebuie să învăț toată această vară blestemată.

— Bacalaureatul.

— Și ultimul an, și bacalaureatul. Cred că acum mă înțelegeți.

— Vă compătimesc. Aș putea să vă ajut cu ceva? În liceu, am fost cel mai bun la geografie.

— Țineți-vă cunoștințele pentru dumneavoastră. Sau, mai bine, pregătiți-vă examenul. Sînteți student?

— Da. În anul al doilea.

— Învățați, ca să vă păstrați bursa.

— N-am bursă.

— Atunci pentru reputația dumneavoastră.

— Cam greu. Pînă acum, am învățat împreună cu un prieten, însă acesta a plecat. Îmi vine greu să continui singur.

— Mulți au plecat. De aceea a rămas Skopje așa pustiu.

— Aș putea să învăț și eu puțin alături de dumneavoastră?

— Cu condiția să nu mă deranjați, v-am mai spus doar.

— Ce să înțeleg?

— Păi, să nu vorbiți în timp ce învăț, și să nu mă mai priviți atît.

— Cum vă privesc?

— Ca și cum ați vrea să-mi spuneți altceva decît ceea ce vorbiți.

— Eu întotdeauna spun ceea ce gîndesc.

— Cît timp învățăm, abțineți-vă. Vorbiți numai un sfert din ceea ce gîndiți.

— De ce? Vă agasează?

— Asta ia mult timp. V-am spus să mă conduceți numai pînă la ieșire. Și acum, la revedere.

— La revedere. Am să vă aștept mîine în același loc.

— Vedeți să nu vă aștept eu pe dumneavoastră!

„Ce drăcușor!" gîndi Niko, privind în urma ei. Printre frunzele scăldate în soare, fusta i se ridica ușor, ca un clopot, Mijind ochii din cauza soarelui, Niko împinse ușurel bicicleta sub el, privind cum se îndepărtează culoarea aceea galbenă, cum dispare păpădia. „Aș putea să jur că n-o să mai vină", gîndi el. „Pariez că, dacă vine și mă așez lîngă ea, o să mă privească cu dispreț, și o să se uite aspru la mine dacă o s-o conduc pînă acasă. Însă dacă am să mă port rece față de ea, a doua zi va veni sigur în același loc".

Temîndu-se să nu pară mai puțin harnic decît ea, a doua zi Niko porni spre parc, odată cu răsăritul soarelui, și se așeză la locul său — picăturile de rouă se prinseseră de iarbă ca niște melcușori. Niko luă în gură un fir de iarbă și-și deschise notițele; stătu așa pînă cînd simți razele soarelui strecurîndu-se printre tulpinile din jurul său. Tot atunci, la fel ca strălucirea soarelui de dimineață, simți și sosirea ei. Niko o lăsă să vină pînă la locul său, să-și așeze clopotul fustei pe iarbă și să-și aranjeze caietele în jur — abia apoi îi întinse mîna. Ea îi întinse un braț dezgolit pînă la mărul umărului și-i zîmbi reținut.

— Începem? — îi strigă Niko.

— Începem.

— Înainte !

Astfel au început să învețe împreună, separat unul de altul, în timp ce parcul orașului se chinuia să nu se usuce din pricina acelui vînt satanic. Niko se silea să n-o deranjeze și să se țină de învățat ; doar în pauzele scurte, pe care le potrivea cu ale ei, mai schimbau cîte o vorbă, reîntorcîndu-se la studiu îndată ce observau că se întind prea mult la vorbă. Niko încercă de cîteva ori s-o invite la plajă, însă ei îi era teamă că pierde vremea, deși de sub aceeași rochie galbenă i se zărea trupul bronzat. În fiecare dimineață, venea singură, și de fiecare dată, la prînz, Niko o conducea pînă la ieșirea din parc, discutînd și rîzînd pe drum, uitîndu-se unul la altul cu curaj, repetînd tot mai tare numele celuilalt.

Odată, în timp ce străbăteau prima parte a parcului, ascultînd țiriitul greierilor din plopi, Păpădia recunoscu pe neașteptate că va trebui să învețe și după-amiază. Simțind, deodată, cum i se usucă gîtul, la fel ca atunci cînd aflase că se numește Păpădia, Niko nu îndrăzni s-o întrebe dacă va veni în același loc, îi fu teamă că glasul îi va trăda emoția. Însă, sacrificîndu-și cu inima ușoară scăldatul în Vardar, Niko, în după-amiaza aceea, în loc să întoarcă ghidonul bicicletei spre plajă, îl îndreptă înspre poienița lor. „O fi acolo, sau nu ?", se gîndea el pe drum, în timp ce-și simțea inima pînă la pedale. Era, într-adevăr, acolo, răsărise ca o păpădie într-un lan cu orz. Niko îi făcu cu mîna, așteptă să-i vadă salutul surîzător, apoi se așeză lîngă bicicletă și rămase așa, cu pulsul zvîcnind de arșiță, pînă cînd soarele respiră ușurat în coroanele aurite ale copacilor. Cînd se apropiase de ea, Păpădia privea spre ramuri și se examina singură.

— E tare harnică eleva noastră — spuse Niko, rîzînd, și îngenunche lîngă ea.

— Nu rîde de bieții corijenți, — îl amenință Păpădia, închizîndu-și caietul — s-ar putea să ți se întîmple și ție.

— Și ce dacă, — se învoi Niko — nu mi-ar părea rău. Vara asta și așa n-o să treacă fără rost.

— Pentru mine, însă, contează.

— Hai, scoală, să ne plimbăm puțin. Ți-ai umplut de-ajuns capul cu vrute și nevrute.

— Mă doare, stă să-mi plesnească. Uf, ce crezi, oare îți poate să-ți plesnească capul de atîtea prostii ?

— Poate, dacă pînă acum a fost gol și n-a avut în el nici o prostie.

— Să știi că al meu așa a fost. Cum să mă plimb cu caietele astea ?

— Dă să le pun sub ale mele. Așa, acum sînt și ele împreună.

— Pe unde să ne plimbăm ? Soarele apune, începe să se întunece.

— În întîmpinarea soarelui, e mai frumos.

— Da, însă soarele apune în direcția opusă drumului nostru.

— Spre soare, ăsta ne e drumul !

Soarele cobora, de parcă apunea pentru ultima oară. Stîrnea o văpaie ce se întindea pînă la nori. Apoi, de pe cer începu să spuzească un scrum moale, ce se lăsa spre pămînt, colorînd bolta. În urmă, cerul curățat de pojar și cenușă, rămînea verde, ca un fruct ce dă în pîrg.

În timp ce pășea între Păpădie și bicicletă, Niko se gîndea cum ar putea să lase ghidonul și s-o prindă pe fată. Bicicleta mergea ascultătoare pe lîngă el, în timp ce Păpădia sărea neastîmpărată, furișîndu-se strengar, ori de cîte ori îi propunea să se așeze pe bancă, spre cîte o floare necunoscută sau ascunsă în smocurile de iarbă. În cele din urmă, îi veni ideea să-i propună o căpiță de fîn ce le apăruse în față, pe pajiștea cosită, ca o bătătură într-un pod de palmă. Păpădia o porni la fugă, îndată ce simți sub picioare mirosul de fîn proaspăt cosit. Niko se grăbi spre ea pînă nu i se risipea voioșia, însă, cînd o ajunse, Păpădia era bosumflată.

— Da, cum o să reușim ? Uite ce înaltă e.

Niko îi întinse bicicleta, Păpădia se urcă pe ea și îl preveni să nu se uite în sus, însă totul fu zadarnic — căpița era de necucerit pentru mîinile ei chiar și întinse. Niko îi propuse să se urce pe umerii lui : propti capul de căpiță, apoi îi simți tălpile goale pe spate și pe umeri. Încă o clipă, și Păpădia fu sus, Niko nu reuși

să-i vadă nici măcar călcîiul. Acum punea problema să se urce și el. De sus, Păpădia bătea din palme la ficcare încercare nereușită, și-și tot strîngea picioarele, să nu se agațe de ele. În sfîrșit, smulgînd fîn dintr-o parte și alta, reuși să ajungă pînă în creștetul căpiței ; se ținea cu palmele de smocurile de fîn. Trupul îi atîrna pe pantă, iar Niko știa că doar cu ajutorul mîinilor va ajunge lîngă fată. Cu picioarele strînse sub poale, Păpădia se uita la el și încetase să mai chicotească.

„Numai de nu mi-ar da brînci", își zicea Niko în sinea ea. Și, ciudat, dar Păpădia nu-l îmbrînci. Se strînse doar cît putut mai mult ca să-i facă loc : chipul nu-i mai era inundat de zîmbet, doar ochii își păstrau sclipirea. Ajunsese în vîrf, dar trupul continua să-i atîrne, iar ea nu-l ajuta cu nici un chip să se ridice. Se prefăcu mai departe că se urcă, pînă reuși să-și culce capul pe genunchii Păpădiei. Atunci, se liniști o clipă, așteptînd să-i vadă reacția, uitînd de genunchi.

— Ei, ai reușit să te urci ? — o auzi.

— M-am urcat — răspunse, așteptînd ca ea să-și tragă genunchii. Apoi, fiind convins că Păpădia n-o să-și mai tragă genunchii, Niko își întoarce fața spre ea : Păpădia apăru pe cer. Nu, el era în al nouălea cer.

— Ei, te-ai odihnit ? — îl întrebă, de sus, Păpădia.

— De ce ? — se miră Niko, nehotărît dacă să-și retragă capul sau nu.

— După urcuș.

— Și ce ?

— Eliberează-mi genunchii.

— Ce e așa de greu capul meu ?

— Nu.

— Păi atunci de ce să ți-i eliberez ?

— Ca să nu mă consideri o proastă.

— De ce, adică, te-aș considera ?

— Crezi că nu știu de ce m-ai cocoțat pe stogul ăsta ?

— De ce te-am cocoțat ? Să aud.

— De aia : ca să pui capul pe genunchii mei.

— Numai de aia ? — întrebă Niko și se îndreptă. La naiba !

Acum erau atît de aproape, că Niko nu mai simțea mirosul de fîn, ci parfumul părului ei : astfel mirosea

fructul copt, care sub apăsarea degetului, eliberează tot soarele din el. Privindu-i buzele bosumflate, Niko se abținu cu greu să nu-și amestece respirația fierbinte cu a ei.

— Crezi că te-am urcat aici doar ca să-mi țin capul pe genunchii tăi ? Uite, sînt liberi.

— Și ce ?

— Acum ce mai ai de spus ?

— Nimic.

— Că sînt la fel ca toți bărbații ?

— Da.

— Că mă gîndesc numai la cum aș putea să duc de nas vreo fată ?

— Da.

— Că așa ca tine pot găsi oricînd ?

— Da.

— Că așa ca mine poți găsi oricînd ?

— Da.

— Ei, dacă-i așa, coboară de-aici, plecăm.

— De ce să cobor ?

— Așa.

— Coboară tu.

— Tu te-ai urcat prima, prima să cobori.

— Eu mă simt destul de bine aici. Coboară tu.

— Și eu mă simt bine. De ce să cobor ?

— Păi, atunci nu cobori, rămîi și nu mai bombăni.

— Nu bombănesc. Discut. Ce să fac altceva ? Să mă uit la stele ?

— Mai bine să te uiți la stele decît să vorbești astfel.

— Păi, eu mă uitam la stele, dar tu m-ai ridicat.

— Deci, eu sînt vinovată ?

— Dă-mi genunchii.

— Ca să te poți uita la stele ?

— Da. Și, drept pedeapsă, ai să mi-i dai goi.

— Ia uită-te la el !

Fără a mai ține seamă de ea, Niko îi îmbrățișă picioarele deasupra genunchiului și-și culcă capul pe ei în mare grabă. Rămase astfel, liniștit, pentru un moment, în timp ce mîna, care ridicase rochia și o ținea și acum mototolită în palma chircită, nu simțea pielea netedă și catifelată a coapsei. Întorcîndu-și fața către genunchii

ei îmbrățișați, Niko își petrecu mîna peste formele zvelte și, prin materialul rece al rochiei, buricele degetelor i se aprinseseră de căldura pielii. Păpădia se lupte, moale și mută : îi ținea mîna umedă, ce-i apucase rochia, să nu se urce pe pielea înfiorată ; îi împinse buzele fierbinți de pe genunchi, apoi își strecură palma ca o opreliște, cînd el începu s-o muște. Și Niko se prinse în acest joc pînă cînd, la un moment dat, îndreptîndu-se puțin, văzu buzele ei umezite atît de aproape de ale lui, încît pe dată le lipi de ale sale.

— Păpădio, șopti el, sărutînd-o apăsat.

— Păpădio, cine spunea că nu mai sînt păpădii ? — Apoi, sorbind primul sărut dăruit de Păpădie, asemeni unui fruct tare la suprafață, dar copt și moale în interior, simți cum lumea începe să se rotească, iar stelele să-i curgă în palme.

În noaptea aceea, întorcîndu-se acasă, lui Niko i se păru că are arcuri la genunchi : lumea se balansa, ca o barcă lovită. Păpădia nu numai că-i dădu voie s-o conducă pînă acasă, dar tot drumul se sprijini de el — bicicleta îi urma, ca un copil dus de mînă. Părul lor era plin de parfumul finului, însă Niko respira numai aroma Păpădiei.

— Păpădio — îi șopti el în păr.

— Da.

— Ești o păpădie înflorită.

— Niko — își ridică răsuflarea spre el.

— Da.

— Tu nu ești numai Niko, ești totul.

— Noi împreună sîntem ceva, Păpădio.

— Noi amîndoi însemnăm mult, Niko.

— Am să te aștept mîine, înainte de răsăritul soarelui.

— N-am să-ți mai dau drumul pînă la apusul soarelui.

— N-am să te mai necăjesc, trebuie să iei bacalaureatul.

— N-am să te mai las, trebuie să iei examenul.

— Acum mergem să visăm, nu știu dacă am să pot dormi.

— Hai, du-te, și să știi că păpădiile nu s-au trecut.

— Piec, știu că Niko înseamnă ceva.

— Chiar dacă e vară.

— O vară pustie.

— Pustie pentru alții, nu și pentru noi.

— Niko, sărută-mă.

Noaptea era un amestec de mii de parfumuri, însă Niko reținu numai unul singur.

— Păpădio — repetă el.

Însă acest nume nu-i amintea de floarea cu petale galbene, ci doar de o fată într-o rochie galbenă.

„Gata cu tine, Niko", își spuse el. Și începu s-o viseze înainte de a-și cufunda capul în perna care nu mai mirosea a Niko, ci a Păpădie.

CIRCUITUL UMBREI

La vreme de amiază lungă și fierbinte de vară, un om pășea pe străzile prăfuite, tăind orașul pustiu de la un capăt la altul. Omul purta o uniformă de feroviar ieșit la pensie, iar pe umeri i se odihnea, ca un samar croit pe măsura lui, un săculeț dintr-o țesătură rară, îmbîcsit de pămînt. Nu-l primise nici un autobuz : din gura sacului, ca dintr-un ghiveci de flori, țîșnea tulpina unui copăcel cu coaja fragedă. Asemeni unui jet de gaze, coroana copăcelului se lățea în sus, deasupra capului plecat al omului. Feroviarul Krume era tată a patru băieți. Ieșise la pensie : nu mai purta zilnic felinarul chior, iar în picioare nu i se mai vedeau saboții grosolani. Eliberate de presiunea caschetei de slujbaș, cele cîteva fire de păr fluturau răzlețe la orice boare de vînt.

Cu buzunarele doldora de aprobări emise începînd cu primăria orașului și pînă la conducerea cimitirului, feroviarul își purta povara cu o asemenea împăcare de sine, ca și cum copăcelul îi crescuse din umeri. Și, deși amiaza îi curgea pe față ca o lumină de soare topită, el nu băga în seamă depărtările întinse, care țineau pînă la marginea orașului.

Iar cimitirul era întotdeauna la margine de oraș. Cu cît orașul se întindea mai mult, cimitirul era împins tot mai departe : cei vii nu doreau să se amestece cu morții. Noii locatari erau ca vechii țărani : se foiau în voie prin casele lor, avînd în minte numai liniștea personală, fără a respecta prea mult tihna altora.

Cînd l-a îngropat pe Mitruș, în vara aceea cu măciulii vinete de ciulini prăfuiți, cimitirul era la Țîrnice, în partea de sud a orașului. „Negru ți-a fost scris, la *Țîrnice* * o să te îngropăm", îi spunea în gînd feroviarului Krume fiul său Mitruș. Asta se întîmpla în timpul războiului : între morminte și tranșee, parcă nu era nici o deosebire, și unele și altele se umpleau. Între cimitirul creștinilor și cel evreiesc, trecea un drum comun, cu șleauri adînci în pămîntul negru. Urma gara, cu șinele ei oarbe, iar în spatele cimitirului — cartierul Vodno, cu vilele solitare. Ieșind din fumul de cărbune și din mirosul de zgură, omul își spăla ochii, nu atît cu apa din Vodna, cît cu lacrimile care-l năpădiră îndată. Aici, pe întinderea cimitirului răscolit de cîrtița durerii, de acel gropar al liniștii veșnice, mirosea a flori smulse din rădăcină. Mirosea a ceară topită, a pămînt răscolit, a frunze uscate. Feroviarul Krume răsădi copăcelul pe mormîntul lui Mitruș. A murit vara, spuse el, o să-i țină umbră. De jur-împrejur, apăreau din mormintele bogate, creștine sau evreiești, monumente masive de marmură îngrădite cu grilaje de fier, înlocuitoare reci pentru pierderi fierbinți. Fiind sîmbătă seara, feroviarul Krume își bău aici rachiul obișnuit. Șapca ponosită, cu căptușeala îmbibată de transpirație, îi stătea pe genunchi ca o pasăre ucisă sub cerul posomorît.

Aici, fiindcă războiul se sfîrșise, cimitirul fu mutat în partea de răsărit a orașului, la Usie. Așezat de partea cealaltă a carierei de piatră, lîngă coastele galbene acoperite de vii, cimitirul avea acum alei adevărate, presărate cu nisip. Deasupra lor, se depusese un fel de praf alb, de la fabrica nouă de ciment, iar în spatele primului deal se împleteau gloanțele neîndemînatice de la exercițiile premilitare. Împins cît mai departe de larma orașului, noul cimitir nu-și găsi liniștea. Mai la vale de șesul pustiu, unde se săpau acum mușuroaiele cimitirului, se întindea aerodromul, un brîu verde de pe care se auzea zgomotul tăios al avioanelor ce decolau. Feroviarul Krume nu reuși ca, odată cu rămășițele lui Mitruș,

*) joc de cuvinte : Țîrnice, de la țrno — negru.

să aducă și copăcelul de pe mormîntul acestuia. Pomul, ce izbutise să-și întindă ramurile, rămăsese să țină umbră gropii descoperite pînă la venirea buldozerilor, care aveau să niveleze pămîntul vechiului cimitir, pentru construirea noilor blocuri. Cimitirul cel nou nu avea nici un copac, pămîntul era uscat și cenușiu. Feroviarul Krume luă pe umeri un nou puiet de la răsadniță și-l tîrî pînă la cimitirul de lîngă cariera de piatră. A murit vara, se gîndi el la Mitruș, o să-i țină umbră. Copăcelul avea coaja moale și vîrful fraged. În timp ce bătătorea pămîntul în jurul rădăcinii, vîrful tulpinii se apleca moale, ca un cap de copil cuprins de febră. Apoi, feroviarul Krume îl udă, și tot așa, în fiecare sîmbătă seara, venea să vadă dacă a prins rădăcini și dacă are umbră. Din oraș veni un autobuz roș, cu o coadă cenușie de praf. La ultima stație, aruncă afară cîteva femei bătrîne, cu basmale negre. Închinîndu-se cu mîinile lor uscate, femeile se răspîndiră prin cimitir. În fața mormintelor se aplecară ca niște lalele negre. Bătrînele își desfăcură apoi broboadele, își despletiră părul și începură să se tînguie. Feroviarul Krume se ridică din umbra copăcelului și se furișă afară din cimitir. Bocetele femeilor i se urcau pe șira spinării, ca niște omizi. Ca și mai înainte, deși ceva mai încet, copacul se prinse de pămîntul inert: scoase la iveală niște frunze pipernicite, care se acoperiră îndată cu praf alb de la fabrica de ciment, aruncînd o umbră scurtă, ce se învîrtea mai mult în jurul rădăcinii decît rămînea pe pămînt. După ce-și bău rachiul, feroviarul Krume umplu sticla cu apă și o turnă la rădăcină. Astfel se prinse și copacul acela, și tot așa primi umbră la cap cel de al doilea mormînt al lui Mitruș.

În sfîrșit, mai apoi cimitirul fu mutat în partea de nord a orașului, în Butel. Ca și alte dăți, copacul crescu și se ramifică, încît feroviarul Krume nici nu se gîndi că ar putea să-l ducă dintr-o parte în alta a orașului. După ce aduse osemintele lui Mitruș, adunate încă de la prima mutare, bătrînul mai veni o vreme la locul fostului cimitir de lîngă cariera de piatră, pînă cînd copăcelul dispăru: nu se îmbolnăvi, nici nu se uscă, fusese deodată smuls, cu rădăcină cu tot, ca o buruiană. Cu mormintele deschise și fără copaci, vechiul cimitir

semăna cu un mușuroi răvășit din care fusese culeș și cel din urmă oscior. Feroviarul Krume nu putu să privească nestingherit cum mașinile nivelează pămîntul săpat și răscolit de parcă nu existase nimic acolo.

Părăsind cimitirul din cauza bocetelor femeilor și a mașinilor care scormoneau pămîntul, feroviarul Krume ajunse la autobuz, de data asta gol. Reuși să se urce. Lipi biletul de buza de jos și se apropie de șofer. După atîția ani de muncă la calea ferată, feroviarul Krume reușise să ajungă doar pînă la gradul de focar pe locomotivă. Autobuzul porni; din cerul învăluit în înserare, începuse să cadă o bură de ploaie. În fiecare stație, se cără zdravăn noroi — coastele de lemn ale podelei îl curăța de pe tălpile călătorilor. Pe umerii oamenilor, respira prospețimea ploii. Ferestrele autobuzului începeau să se întunece, iar pe platforma din față cădeau tot mai multe bilete folosite. Ajunseră în oraș: străzile umede aduceau cu niște rîuri ce inundaseră furios localitatea, iar acum se liniștiseră. Abia cînd coborî la stația sa, feroviarul Krume observă pe podea, printre bilete și mîl, un buchet de trandafiri striviți..

Ocolind bălțile, atît cît îi permitea vederea slăbită, feroviarul Krume se întoarse acasă. Scuipă de pe buze biletul umezit, însă nu putu izgoni din gînd dorința de a răsădi pe mormîntul nou al lui Mitruș un alt puiet. Cu grija aceasta, grijă amînată pe a doua zi, închise poarta în urma sa și privi pe ferestruica luminată de la bucătărie. Bătrîna împletea pe pat, îl aștepta: ca să bea împreună ceaiul, să mai schimbe cîte un oftat înainte de culcare, și apoi să-și întoarcă unul altuia spatele în culcușul comun.

De cînd le murise Mitruș, primul urmaș, pierdere veșnică, trecuseră mulți ani, și multe se schimbară între timp. Apărură alți copii însă, îndată cum se ridicară, făcură aripi, părăsind cuibul părinților. Fiecare a învățat ceva, apoi și-a luat încălțările și a șters-o după cîte-o fustă. Din timp în timp, mai sosea cîte-o scrisoare, însă feciorii nu s-au mai întors. În timp ce-l petreceau pe poștaș, bătrînul cu bătrîna lui vedeau cum gardul de uluci rămîne tot mai știrb.

Din livadă rămăsese mai nimic : o pîrloagă plină de pietre și buruieni, încinsă de noile construcții : Școala medie de artă, Grădinița de copii, Policlinica orașului și alte blocuri, cu mai multe etaje. O cărare galbenă, uscată care străbătea livada verde, se lărgise acum ca o uliță, deși nu fusese amenajată în acest scop. Pe lîngă casele mici, se ridicară, înalte ca niște plopi, clădirile colorate, cu balcoane urîte, de unde zi și noapte cădeau zgomote noi. Lumea săpa în jurul ei, ca să se urce unul în capul altuia.

În schimb, feroviarul Krume rămăsese jos, așteptînd să fie și el înlăturat, deși abia i se vedea capul înălțat deasupra pămîntului. Se împăca, oare, bătrînețea lui cu întinerirea orașului ? Bătrînul feroviar nu se gîndea la asta și, ridicîndu-și capul spre cerul tot mai surd la rugăminți, se ruga să nu i se demoleze casa înainte de a părăsi lumea, el și baba lui.

Într-adevăr, peste tot se dărîma. Peste tot, înainte de a se construi, se dărîma, trebuia să se dărîme. Feroviarul Krume înțelegea asta, și nu numai că înțelegea, dar îi explica și bătrînei. Cu răbdare, de parcă era surdă, îi spunea că ce-i vechi trebuie mai întîi să se dărîme, ca să poată fi ridicat ceva nou. Chiar și în cazul cînd nu se construiește imediat, tot trebuie să se dărîme, fiindcă arată urît pe lîngă ceea ce s-a construit nou. „Și pe noi, oare", se informa bătrîna, privind spre acoperișul care începuse să lase să pătrundă apa la fiecare ploaie mai lungă. „Și pe noi", îi răspundea bătrînei feroviarul Krume, iar în sinea sa se ruga : „Numai de-ar fi cît mai tîrziu. Că o să dărîme, las' să dărîme, însă după noi". „Și cimitirul o să-l"..., întrebă bătrîna, închizînd ochii". „Și", răspunse bătrînul, dacă nu morții or să facă loc celor vii, atunci cine ?" Bătrîna se urcă în pat, gemînd, gîndindu-se dacă o să mai apuce ivirea zorilor la fereastră... „O să murim", se consola ea înainte de a adormi. „o să murim, bătrîne". „O să murim", se învoi bătrînul înainte de a-și lipi spinarea de ea. „O să murim, babo, numai de ne-ar da dumnezeu sănătate".

A doua zi, cînd se iviră zorile, bătrînul feroviar își dezlipi spinarea din așternut și se cățără pe acoperiș, ca

să îndrepte țiglele. De sus, ca din porumbărie, se uită la bătrîna lui cum întinde pe sîrmă rufele spălate, petic lîngă petic, pată lîngă pată. Cîndva, fiii ei foloseau bara de care era legată sîrma pentru a face gimnastică, iar bătrîna îi ocăra de fiecare dată cînd își întindea rufele. Cîndva, pe bara asta de fier, care lasă pete de rugină pe rufe, băieții se cățărau ca niște maimuțe ce nu vroiau să coboare pe pămînt. Acum, cînd, în sfîrșit, au coborît, nu mai sînt aici. I-a luat curentul vieții ; cum cobora cîte unul pe pămînt, cum îl lua curentul. Feroviarul Krume aranjă olanele pe casă, pregătindu-se pentru o nouă ploaie, și nu-i spuse nimic bătrînei, așa cum se uita la ea, în jos, unde întindea rufele pe sîrma ruginită. „Îmbătrînim, și ne schimbăm", gîndi el, coborînd de pe acoperiș. Apoi își spălă mîinile la pompa care, de ani de zile, tușea uscat, și o lăsă pe bătrînă să pună pe foc mîncarea ușoară pentru prînz.

În ultima vreme, de cînd nu mai aveau nici un copil cu ei, feroviarul Krume îi spunea bătrînei unde se duce. „Mă duc", îi spunea el, „să văd de casă : o dărîmă sau nu ?" Sau îi spunea : „Plec să mai văd de mormîntul ăla a lui Mitruș". Bătrîna, care nu mai ieșea de mult nicăieri, se învoia cu orice, numai să știe unde e. Ea, sărmana, nu mai avea nevoie de altceva, numai să știe că se întoarce. „Toți copiii au semănat cu tine", începea ea să-l afurisească, văzînd că în ziua aceea nu avea de gînd să iasă din casă : „Nici unul nu s-a mai întors ; și tu ai fost la fel : cînd ieșeai, nu mai știai de casă". Bătrînul feroviar își îndrepta cu nerăbdare șapca pe cap și tuși fără rost în curte, la aer curat. Știa că avea dreptate și, deși era neputincioasă, știa de asemenea că era fără putere în fața vorbelor ei. Ba chiar se liniștea de cîte ori pleca, fiindcă o lăsa pe ea drept garanție, îngrijindu-se să iasă mîncarea cît mai gustoasă — asta era o dovadă sigură că se va întoarce.

Și unde-ar fi putut rămîne el, un feroviar pensionat, care nu avea brațe tari, ca fiii lui ? Doar să cutreiere prin oraș, interesîndu-se de puținele drepturi pe care le avea pentru tot restul vieții, ca apoi să se întoarcă liniștit acasă, că grijile de mîine sînt mai mici decît cele

de azi. Singurul lucru sigur ce-l avea era un rest din ceea ce avusese : sticla cu rachiu, de pe vremea cînd era la slujbă, se transformase într-o ploscă micuță, fiindcă ieșise la pensie. Vecinul lui, deie-i dumnezeu sănătate, se ținea încă bine pe picioare ca să mai facă rachiu ; feroviarul Krume, cum ieși la pensie, se abonă la el : o dată la două seri, cîte o sticluță de tărie. La protestele bătrînei, care se mînia pe el, feroviarul Krume o lămuri că o ploscuță de tărie în fiecare seară nu numai că-i mai sănătos, dar e și mai puțină băutură decît într-o singură sticlă pe care o cumpăra, înainte, în fiecare sîmbătă. Și astfel, seara, înainte de a se-ntuneca, stînd la măsuța cea mică de sub streașină, cu privirea îndreptată spre noile blocuri care răsăriseră ca niște plopi în jurul său, el împărțea plosca în două, odihnindu-se după alergătură prin oraș din timpul zilei.

Însă blocurile care se ridicau ca niște plopi îi presau — la un loc cu căsuța și bătrîna lui — tot mai jos, spre pămînt. Cu toate astea, feroviarul Krume se reîntorcea de fiecare dată acasă cu sentimentul că merge să se odihnească, și dacă n-avea alt motiv, apoi singura promisiune i-o făcea jumătatea de ploscă. Căci, oricît i s-ar fi părut bătrînei că plimbările moșneagului ei sînt un fel de distracție, pentru el însemnau un șir de noi și noi dezamăgiri. Funcționarii din instituții îl ascultau din ce în ce mai puțin, tovarășii lui de pe băncile din parc deveneau din ce în ce mai plictisitori, străzile orașului se lungiseră parcă, străbătute pe jos. Feroviarul Krume începuse chiar să creadă că-și va obține drepturile de a-și păstra căsuța nedemolată sau de a primi un nou loc pentru mormîntul lui Mitruș, nu atît prin forța drepturilor ca atare, cît prin prezența sa agasantă. Funcționarii îi dădeau la ghișee fel de fel de adeverințe, de parcă i-ar fi eliberat certificatul de deces — așa de mult sperau să-l vadă pentru ultima oară. Însă bătrînul feroviar era insensibil la chipurile lor indiferente. Pentru el era important să-l mențină ceva în viață. Și ce putea fi acest ceva decît grija față de lucrurile deja moarte ?

Mitruș ere mort, ceilalți fii erau morți, casa era moartă. Într-o măsură mai mare sau mai mică, totul era

mort. Cît timp se afla afară, pentru bătrînul feroviar Krume toate erau cît se putea de clare. Însă, îndată cum ajungea acasă, lucrurile se schimbau, bătrîna vorbea despre ele de parc-ar fi fost vii. Cum puteau, oare, să le așeze în rîndul morților, cînd își doreau atît de mult să fie vii ? Orașul nu vroia să se amestece cu cimitirul, cei vii nu vroiau să fie în apropierea morților; în schimb, trăiau feroviarul Krume cu bătrîna lui care, dimpotrivă, se împăcau cu ei de parcă, într-adevăr, erau vii.

„Ai fost pe la Mitruș ?", îl întreba bătrîna, cînd se întorcea din oraș. „Am fost", răspundea Krume, de parc-ar fi fost la cineva și-și uraseră unul altuia rămas bun. „Cum e ?", întrebă bătrîna, iar glasul îi tremura, în speranța că nu e mai rău decît ieri. „Bine", răspunse bătrînul, „s-ar putea ca, în noul cimitir, să-i fie mai bine". „Ai răsădit copăcelul ?", îl întrebă din nou bătrîna, care-i știa de-acum toate mișcările mai bine decît ar fi fost ea în stare să le facă. „Astăzi n-am reușit", se strîmbă ca pentru el bătrînul", însă mîine am să reușesc". „Grăbește-te", îi spuse ea bătrînului, de parc-ar fi vorbit pentru sine, „sărmanul Mitruș, măcar umbră să aibă la cap". „O să aibă, măi femeie", o liniști bătrînul Krume, „azi n-am reușit, însă am să reușesc mîine, așa mi-au spus, așa mi-au promis". „Săracu' Mitruș", șopti bătrîna, fără să-l mai asculte pe moșneag, „măcar umbră de-ar avea și el la cap, de s-ar liniști și el odată".

Numai ea știa : cu cît osemintele nu-și găseau locul, cu atît în suflet nu-și afla liniștea. Bătrînul feroviar o auzea cum se întoarce noaptea în așternut, cum se luptă cu gîndurile negre. Gemînd așa, după o vreme se ridica din pat și o pornea desculță prin casă, pînă la cufăr : acolo, în întuneric, își rînduia cele de trebuință pentru moarte și stătea de vorbă cu copilul ei. Pe Krume nu-l lăsa inima s-o smulgă de acolo, ar fi fost inutil, ea se purta ca un somnambul pornit prin lumea lui. Cu cît își pierdea din puterea de muncă, cu atît mai mult cădea în astă lume. Înainte, barem, munca o ținea prezentă în lumea reală — copiii, grijile legate de ei nu-i dădeau timp să se gîndească la moarte. Însă, îndată ce copiii, unul după altul, au șters-o pe nesimțite, lăsînd

casa goală, tot așa și bătrîna rămase tot mai mult cu mîinile goale, fără griji și fără treabă. „Măcar unu'", spunea ca adesea, neștiind ce să facă cu mîinile, „măcar un nepoțel să-mi fi rămas".

Și astfel, cum vedea ivirea zorilor la fereastră, erau gata să sară din pat ca odinioară. Întorși unul la altul cu spatele, se prefăceau că dorm încă — ce treabă i-ar fi silit să se ridice din pat? Un ceai, un fel de mîncare, și din nou un ceai. Învățați toată viața să muncească pentru alții, acum li se părea că nu au ce face pentru ei înșiși — ceea ce mai cereau de la viață, de mult nu mai aveau în mîinile lor. Totuși, acum bătrînul se sculă primul : o porni spre piață, ca să acopere fundul sacoșei cu ceva verdețuri mai ieftine, apoi se întoarse acasă, să facă niște papară cu uncrop de ceai sau lapte acru. Bătrîna îl aștepta, să-l întrebe ce să pregătească pentru prînz, între timp dădu într-o apă-două niște cîrpe și mătură pe ici, pe colo.

Cam așa își începea ziua bătrînul feroviar Krume, așa începeau și hărțuielile sale prin oraș. Iar orașul se lățise ca o picătură de cerneală pe o foaie de sugativă. Cimitirul era din ce în ce mai departe. Bătrînul pensionar trebuia întotdeauna să învețe noile linii de autobuze care duceau la cimitirele noi. Cimitirul se muta dintr-o parte în alta, liniile de autobuz se schimbau peste noapte, iar serviciul stării civile își pierdea urma prin clădiri tot mai vechi și mai părăsite, astfel că omul trebuia să fie în permanență la curent cu orice mișcare. Dacă îi scăpa ceva, apoi greu mai putea să refacă legătura. De aceea bătrînul pensionar, îndată ce auzea pe băncile pensionarilor că s-a ivit ceva nou, începea să dea tîrcoale pe la ghișee, cerînd noi adeverințe. „Niciodată nu se știe", spunea el, „cînd o ștergi dintre cei vii".

Cu adeverințele acelea țepene în buzunarele sale moi, bătrînul feroviar își reîncepea hărțuiala prin oraș. Adeverințele noi cereau cereri noi, precum și noi ore de așteptare, însă funcționarii care le emiteau erau îndeajuns de înțelepți ca să nu se mute departe de centrul orașului, așa cum se întîmpla cu cimitirul. Și, într-adevăr, chinurile abia după aceea începeau : trebuia, în primul

rînd, găsită o mașină care să transporte osemintele, apoi un om care să le dezgroape, apoi un alt om care să sape o nouă groapă, și apoi, în sfîrșit, trebuia găsit un popă care să citească osemintele mortului. Toate acestea trebuiau potrivite să fie în aceeași vreme, fără întreruperi și scăpări.

Fără a-i mai spune ceva bătrînei, feroviarul Krume isprăvi ultima mutare a osemintelor lui Mitruș, fără nici o ceremonie. Nu mai avea nici răbdare, nici bani. Într-o noapte, cînd dădu pe git, pentru curaj, întreaga ploscă cu rachiu, adună pe ascuns oasele, le puse în torba de piață și se urcă în autobuzul care-l duse pînă în cealaltă parte a orașului. „Iartă-mă, Mitruș", șopti el pe drum, în timp ce autobuzul străbătu centrul orașului, pornind-o spre capătul celălalt. „Iartă-mă, Mitruș", repetă tot drumul, ținînd torba pe genunchi, de parc-ar fi ținut leagănul unui nou născut. Niciodată pînă atunci feroviarul Krume nu se simți atît de vinovat față de primul său fiu, nici chiar atunci cînd l-a trimis, tuns în cap, să slujească în armată străină, spre a-și ușura povara din casă, cu o gură mai puțin la masă. In seara în care mutase oasele lui Mitruș în cimitirul nou, bătrînul feroviar se jură că niciodată n-o să le mai dezgroape sau să le îngroape, chiar și dacă s-ar dărîma orașul din temelii.

Iar acum, după toate aceste mutări, ducea în spate un nou copăcel, ca să-l sădească. Săculețul cu rădăcina îi stătea pe umeri ca un samar, cu care era obișnuit — bătrînul feroviar își aminti că tot așa purta băieței în spate cînd se urca cu ei pe Vodna. Tulpina fragilă îi atîrna deasupra capului, tremurînd la fiecare pas, de parcă o secure lovea mereu în coaja tînără. Umbra tulpinei era atît de mică, încît abia îi cuprindea capul înfierbîntat. Iar amiaza strălucea, răspîndind lumină pe ulițele pustiite.

Bătrînul feroviar străbătuse orașul de la o margine la alta, purtînd în spate copăcelul pentru cel mai nou mormînt al fiului său mai mare. Străzile i se deschideau în față, cu gropi și hîrtoape uscate, iar autobuzele orașului îi închideau în nas ușile, căptușite cu gumă. Și

astfel, abia spre seară, fostul feroviar, tată a patru copii, răsădi copăcelul la mormîntul proaspăt al fiului său mort demult. Stropi mai întîi cu sudoare rădăcina, apoi se așeză sub tulpina care mai tremura încă, oftînd : „Din nou ai umbră, Mitruș, fiule".

După cimitir, puteai afla unde începe și unde se termină marginea orașului. Soarele intră sub pămînt, îngropînd praful de sînge al orașului. Feroviarul Krume înălță capul spre cer și simți cum acesta i se așeză ușor pe umeri, pînă aproape de mormîntul fiului său Mitruș.

ULTIMUL DRUM, PE PLOAIE

Încă de departe, Niko observă că toate ferestrele casei sînt luminate. Chiar și becul de la intrare, pe fațada turtită, se chiora ca un ochi lovit, atrăgînd privirea spre vița de vie sub care se aștepta să afle oaspeți gălăgioși în jurul mesei. De aceea, înainte de a da brînci la portița de la intrare, Niko avu sentimentul că sosește a doua zi la un praznic, unde cheful se stinsese cu puțin timp mai înainte. Însă, cînd dădu drumul portiței să scîrțîie în urma sa, putu să constate că, sub chioșcul de viță, e pustiu, de parcă începuse toamna.

„N-or fi, oare, gata ?" — se întrebă Niko privind spre casă. Însă, în afară de luminile aprinse la ferestre și de cea de la intrare, dinăuntru nu răzbătea nici un fel de zarvă, iar casa arăta de parcă își petrecuse de-acum oaspeții. Niko se urcă pe cele cîteva trepte și se trezi în fața ușii cu geam mat. Prin el nu putea vedea nimic, în afară doar de niște umbre diforme ce se mișcau, cu un zumzet surd. Niko deschise ușa fără să mai bată și, în același moment, mai mult cu genele decît cu ochii, stabili că înăuntru lumina e mult mai puternică.

Odaia era plină, dar liniștită. Oamenii, cu ceafa îndreptată spre tavan, își ridicară privirea de la masă, și Niko observă fără mirare că majoritatea dintre ei îi erau necunoscuți. Unchiul lor, singurul care stătea în picioare, umplea pahărele cu rachiu dintr-o sticlă ce semăna cu o lampă de petrol. Întorcînd ochii spre el, i se văzură pleoapele roșii, ca de conjunctivită. „A plîns", gîndi Niko și-și spuse că e ceva neobișnuit cînd i se întîmplă unui bărbat așa ceva.

Bănuia că ceea ce fusese trecuse, iar el întîrziase. Era de neiertat. Aştepta liniştit reproşul, însă unchiul îl conduse pînă la masă şi, din ochi, îi făcu semn să dea mîna cu oamenii. Le întinse mîna tuturor pe rînd, evitînd să le întîlnească privirile şi neştiind ce să rostească, însă îi veni în ajutor tăcerea oamenilor, care îi strîngeau doar degetele.

Traseră un scaun şi-i făcură loc la masă. Discuţia reîncepu asemeni unui zumzet de muşte la geam. Se discuta în şoaptă, fără nici o legătură cu locul spre care se îndreptau privirile. „Ăştia or fi rudele de partea cealaltă", gîndi Niko şi începu să scotocească prin buzunare după ţigări. Cîteva bătrîne şopteau ghemuite, fără a-şi mai dezlipi privirea de la el.

Unchiul veni din spate şi, cu mîna întinsă peste umăr, îi lăsă pe masă un pachet de ţigări şi un păhărel de rachiu. Niko vru să se întoarcă, să-i mulţumească măcar din privire, însă acesta nu-i acordă nici o atenţie. Toţi oamenii de acolo păreau într-o dungă, iar Niko nu mai ştia ce să creadă despre unchiu-su : acesta ar fi fost în stare să-l bată, să-l omoare cînd ar fi aflat că fumează sau bea, iar acum îi oferea ţigări şi rachiu !

Apoi, în pragul uşii care ducea în alte odăi, apăru Bogoia Nikov, tatăl lui. Capul îi era aplecat şi ţeapăn, ca la vite cînd au jugul pe gît. Niko îi căută privirea, în speranţa că îl va destinde. Însă nu reuşi nimic, atîta doar că ţigara, încă neaprinsă, se zdrobi între degetele de la mînă.

Toţi se uitară la el, iar cîteva dintre bătrîne începură îndată să bocească, amintind, printre altele, şi de anii lor. În timp ce bocetele se înălţau deasupra mesei, Bogoia Nikov se aşeză la masă şi trase spre el un pahar plin — ochii i se scufundară în rachiu ca nişte musculiţe. Atunci unchiul îi făcu semn lui Niko să se ridice şi o porni înspre uşa prin care venise Bogoia Nikov.

„Asta o fi", gîndi Niko. Se ridică de pe scaun fără a-l mai da deoparte şi se gîndi că şi-a lăsat ţigara în scrumieră. Însă ce ar fi putut face cu ea ? N-ar fi putut s-o ascundă, aşa cum nu pricepu nici semnul pe care i-l făcu unchiul, n-avea nici vreme să şovăie. În fond, trebuia mai demult să-i fie clar, însă un fel de greutate pe dinăuntru

îi se împotrivea tot timpul. Cînd o porni spre uşa care rămăsese deschisă în urma lui unchiu-său, Niko se simţi ca un condamnat, resemnat că nu va mai fi iertat niciodată.

„Acum am s-o văd", gîndi Niko, forţîndu-se să păşească. Mergea în spatele unchiului, iar pe lîngă el defilau pereţi, uşi, tablouri, ferestre, lucruri de care era sigur că de-acum înainte nu vor mai vorbi de existenţa sa. „Acum ai s-o vezi", îi răsuna de peste tot lui Niko, iar el nu mai ştia dacă aceasta se datora sentimentului de teamă.

Apoi se pomeniră în ultima cameră. Covorul era luat de pe podea, pereţii i se părură goi, astfel că Niko simţi deodată că cineva făcuse cu el o glumă proastă — îl adusese într-o odaie care, de fapt, era părăsită. Doar cîţiva oameni stăteau pe duşumelele goale, cu spatele negru întors către uşa deschisă. Între picioarele lor, apăreau, parcă înfipte, picioarele unui pat de fier.

Oamenii se depărtară, şi atunci Niko o văzu : nu era moartea, ci bunica lui. Era doar bunica lui, Rodna, aceeaşi bunică pe care o ştia de cînd se ştia pe sine, sau poate de mai înainte, o bătrînică cocîrjată, care-şi scotea în fiecare dimineaţă marama neagră ca să-şi pieptene părul cărunt, a cărui lungime Niko credea că e fără sfîrşit. O cuvertură uzată îi ajungea pînă sub bărbie, şi acum ea se odihnea, complet întinsă. Vîrfurile tălpilor formau două ridicături în cuvertură, dînd impresia că bătrîna încălţase nişte papuci şi se lungise puţin, ca să-şi tragă sufletul, în timp ce cineva o acoperise, de parc-ar fi căptuşit o suprafaţă din scîndură.

„Ea nu se odihnea în felul ăsta", gîndi Niko. Se aşeză pe-o parte, îşi aducea genunchi aproape de bărbie şi începea să pufnească din buze ca un deşteptător stricat, care măsura vremea în dezacord cu timpul din lume.

Oamenii din preajmă murmurau din buze :

— Sărmana de ea, îşi pierduse minţile în ultimul timp, spunea că o să-şi lase moşneagu', fiindcă o înşală cu o turcoaică tînără, pe neica Nikola, care-i mort de aproape un sfert de veac.

— Trecuse de optzeci ? Cred că trecuse.

— Asta-i un fel de nebunealã ce te cuprinde la bătrîneţe. Viaţa i se sfîrşise înainte de a-şi da sufletul.

— Mult timp s-a mai chinuit, săraca. Murea cu încetul.

— Ce rost mai avea să trăiască aşa? Viaţa la anii ăştia nu-i altceva decît un fel de moarte înceată.

— Ascundea sub pernă bucăţi de pîine, se temea de foame şi de amintiri.

— Parcă pe noi nu ne aşteaptă acelaşi lucru?

— Da, a spus ceva înainte de a muri? Ce spune omul despre viaţă înainte de a o părăsi?

— Îşi pregătise singură totul pentru moarte, şi bani de înmormîntare, totul.

— Îţi aminteşti cum ne adusese astă iarnă papară din beci?

— Într-un vas de lemn. Singură pusese la murat pesmeţii cu ardei iuţi.

— Şi ne amăgea că papara e scumpă, că o cumpără de la prăvălie.

— Hei, pe toţi ne aşteaptă acela lucru, nu eşti nimic înainte de moarte.

— Uite cît e de liniştită, de parcă nu s-ar fi chinuit cînd şi-a dat sufletul.

— Parcă doarme. În fond, ce ştim noi despre moarte? Că e ca un fel de somn adînc şi fără sfîrşit.

— Cînd s-a întîmplat asta, vreau să spun, cînd a căzut în somnul ăsta adînc?

— Aseară, pe la şapte. Unii erau la film, alţii se plimbau, ceilalţi, în parc.

— Aseară, la şapte. Păi, unii sînt cu nevestele lor.

— Sărmana, defel nu le putea suporta pe nurori.

— Vroia numai cu ai ei? Putea prea bine s-o vegheze oricine.

— Se culca să-şi dea sufletul, şi din nou se ridica? de cîte ori n-a făcut aşa?

— Începea să i se învinetească podul palmei, însă era caldă; nu murise.

— Ce ţi-e şi cu viaţa asta, nici nu trăieşti, dar nici sufletul nu-ţi iese.

Prin gene, lui Niko i se limpezi o imagine îndepărtată:

Într-o amiază de vară, cînd uşile erau larg deschise, în faţa curţii stropite proaspăt şi cînd cei mari se întorceau de la lucru, împroşcîndu-se la pompă din cap pînă în picioare, în bucătărie fu aşezată masa pentru prînz, iar la mijloc — un vas de lemn plin cu salată. Farfuriile zăngăneau sub strălucirea risipită a soarelui ce se strecura printre crengiile părului, în gardul din jurul curţii ţîrîiau cosaşii, pe trotuar cineva îşi tîrîia clămpănind papucii de lemn, orologiul oraşului azvîrlea deasupra acoperişurilor lovituri scurte, ca nişte pumni de seminţe pe pietre.

Bunica zorea să umple farfuriile, ca să se răcească înainte de a se aşeza lumea la masă. Cei veniţi de la slujbă intrau în casă cu tălpile îngălbenite, cu picături de apă pe nas şi pe burtă, copiii fură aduşi de pe uliţă, cu strigăte şi ghionturi trase sub şolduri.

Atunci, ăla mai mic, vrînd să iasă de sub masa care-i fusese ascunzătoare de joacă, se lovi cu căpuşorul de marginea ascuţită. Deasupra mesei, a zornăitului de farfurii şi furculiţe, peste oalele ce abureau cu mîncare, se înălţă din locul loviturii un ţipăt ascuţit.

— Vai, ah, — strigară femeile, — ce-o fi păţit copilul?

Copilul urla, lacrimi-şiroaie îi curgeau pe obraji. Toate celelalte zgomote, mişcări şi priviri se retraseră în amiaza fierbinte.

— Nimic, — spuseră bărbaţii şi se aşezară în faţa farfuriilor — aşa cresc copiii.

— Ah, cum nimic, — se aplecară femeile — şi-a spart capul copilul.

Bunica lăsă oala cu mîncare neîmpărţită în farfurii, îşi şterse de sorţ palmele şi-l smulse pe copilul leşinat de plîns din mijlocul celorlalţi.

— Frumuseţea bunicii, — îl sărută ea pe cucuiul roşu ce se înălţase în creştetul copilului. — Cine, cine l-a bătut pe puişorul bunicii?

Copilul se înecă în suspine, lacrimi şi oftaturi, şi nu reuşea să-şi tragă sufletul, ca să i-l arate pe cel care i-a făcut cucuiul din cap. Abia reuşi să-i arate ceva nedefinit cu mînuţa, şi căzu într-un nou val de plîns.

— Cine te-a bătut, cine? — îl liniști bunica cu o ploaie de pupături. — Hai, spune bunicii, cine? Nu cumva el? Ei, lasă c-o să-i arate ea, bunica, să mai bată altă dată copilul!

Și, ținînd într-o mînă copilul lipit de șorț, bunica începe, cu cealaltă mînă, să lovească în marginea mesei.

— Na, ca să te înveți minte să mai bați copilul! Na, na, na!

Plîngînd, cu gura strîmbă, copilul privea cum, pe colțul tare de lemn, se năpustește palma ciolănoasă a bunicii. Încet-încet, începură să se moaie țipetele și suspinele. La masă, lumea mînca deja, însă copilul duse la gură prima îmbucătură numai după ce fu convins că marginea de lemn a mesei primise o bună bătaie. Că și masa avea un cucui!

A doua zi, înainte de a se lumina de ziuă, au început alergăturile prin oraș — nedormiți, cu buzele plesnite de rachiu, cu puchini la ochi și cu palmele transpirate.

Medicul legist veni pe motocicletă în fața porții, semnă actul de deces înainte de a se uita în coșciug, apoi trase peste cap un păhărel, în sănătatea celor vii, și dini nou ambală motorul, de ghidonul căruia atîrna sacoșa pentru piață.

În casă fură aduse niște lumînări, pe poartă fu prins un anunț mortuar a cărui culoare neagră se lipea de degete, iar copiii de pe stradă se vînzoleau pe la intrare, privind speriați la becul care ardea, uitat, deasupra. Soarele abia se ridicase, și ardea pleoapele cu strălucirea-i albă.

Cu o hîrtie împăturită în buzunar, în care se vorbea despre moartea bunicii, Niko fu trimis la Administrația cimitirului, dincolo de rîu. Găsi biroul închis — o fostă prăvălie cu ferestrele prăfuite, camuflate cu carton de ambalaj, asemeni unui birou de avocat, al cărui proprietar fusese arestat pentru un anumit delict sau era plecat prin țară ca să-și cîștige existența.

Un bătrîn ce locuia lîngă biroul Administrației privi la Niko pe deasupra ochelarilor și-i spuse că funcționarul se întoarce îndată. Niko începu să se foiască prin fața prăvăliei, unde cîndva picurase pe piatră seu de la grătar, apoi, de la o vreme, se așeză chiar pe pragul de

la intrare. După un timp, apăru un tip — nebărbierit, cu mărul lui Adam ieșit proeminent la mijlocul gulerului cămășii descheiate. În vreme ce cu o mînă descuia ușa, cu cealaltă ținea o bucată de plăcintă învelită într-o hîrtie unsuroasă.

Niko intră în urma lui, fosnind între degete actul de deces. Omul însă nici nu-l băgă în seamă: scoase un ziar din buzunar, așeză plăcinta pe el, apoi se apropie de telefonul de pe masă. Începu să-și aranjeze masa de parcă urma să servească prînzul, trăgînd cu coada ochiului la amprentele ce apăreau pe stratul de praf și bolborosind ceva la adresa femeii de serviciu. Cînd fu gata și cu asta, trase spre el ziarul cu plăcinta, și Niko se gîndi că va începe îndată să mănînce, cînd deodată telefonul zbîrnîi. Niko stătea pe un picior și privea la chipul omului care-și schimba fulgerător expresiile, ca la aparatul automat de fotografiat. Cînd lăsă receptorul jos, omul era topit, ca plăcinta din hîrtie. Temîndu-se ca să nu tragă din nou spre el ziarul cu plăcinta, Niko tuși și fosni apăsat între degete hîrtia.

Funcționarul ridică, în sfîrșit, privirea spre el: pleoapele îi erau roșii și umflate, iar privirea i se opri asupra lui Niko ca asupra unei ciudățenii. „Și ăsta a băut astă noapte", gîndi Niko, „numai că nu din același motiv ca mine".

— Ce-i? — întrebă slujbașul, aruncînd o privire nemulțumită înspre ziarul cu plăcinta.

Niko îi întinse țidula, iar funcționarul o citi fără grabă, scoase din sertar un dosar, apoi citi din nou hîrtia și muie tocul în călimară. Aceasta pocni din capac ca o limbă. Înainte de a scîrțîi din peniță, funcționarul desenă cîteva mișcări cu mîna prin aer, așteptînd, probabil, cu satisfacție să înceapă prima linie a manuscrisului. „Păcat", începu Niko să se gîndească cu o răutate obosită, „îi lipsesc doar mînecuțele de saten și o chelie strălucitoare în creștet".

— Blagorodna Eftimova — se auziră mormăite silabele pe lîngă tocul de scris.

— Efremova — îl corectă Niko. Funcționarul îl măsură cu o privire scurtă și neîncrezătoare, apoi verifică în actul de deces greșeala făcută.

— Efremova. Bine. Născută în 1878 la Ţîrkvina, lîngă Veles. Nu lîngă Veles, ci lîngă Titovo Veles. Cine v-a scris acest act de deces ?

— Nu ştiu. O tovarăşă de la primărie, mi se pare.

— Phi, femeile ! La nimic nu se pricep.

— Păi, cînd s-a născut bunica era doar Veles.

— Asta cade. Acum se numeşte Titovo Veles. Ce parcelă doriţi ?

— Poftim ?

— Ce categorie ? Mai scumpă, mai ieftină ?

Slujbaşul îi explică categoriile şi preţurile, ajutîndu-se de tocul pe care-l ţinea în mînă, apoi trecu nişte cifre şi un cifru, iar jos — o ştampilă, după care îi întinse o nouă ţidulă. Niko împături hîrtia, fără a se mai uita ce scrie în ea, salută şi plecă cu sentimentul că n-am mai dori niciodată să mai calce pe aici. În urma sa, în loc de răspuns la salut, plăcinta rece trosnea în contact cu dinţii flămînzi ai funcţionarului.

Omul acesta, slujbaşul, îşi lua micul dejun în timp ce repartiza parcele la cimitirul cel nou. La întoarcere, aruncînd o privire pe trotuarul care se pierdea sub paşi, asemeni unei ape curgătoare, întîlni un hamal desculţ cărînd în spate un sicriu. Un sicriu negru cu înfloriturî de staniol pe margini. Hamalul, cu fruntea asudată şi mîinile tumefiate, îl opri :

— Tovarăşe, pe unde vine asta ?

Niko luă hîrtia din mîinile lui negre şi citi adresa : Iosif Şveştarot nr. 36. Îi arătă pe unde s-o ia, se opri, privi la sicriul cu margini de staniol, apoi o coti pe prima stradă.

Sicriul era pentru bunica lui. Niko îşi imagină cum hamalul va intra cu el în curte şi cum, în aceeaşi clipă, se va porni, ca un tăiş, un val de ţipete şi bocete, care vor ridica în sus casa, smulgînd-o din amorţeala în care căzuse. Dorea să evite asta, la fel cum n-ar fi vrut să vadă cînd o aşază în sicriu, un lemn între scînduri, şi cînd îi iau luminările ca să-i bată capacul în cuie, deşi nici n-ar fi fost nevoie, fiindcă şi aşa ar fi stat închis sub greutatea pămîntului de deasupra,ce urma s-o ţină acolo pe veşie.

Se învîrti în jurul casei, ca un delincvent în jurul cadavrului conştiinţei sale. „Oare m-am revanşat îndeajuns faţă de această pierdere", se întreba Niko, „oare am plîns destul pentru o viaţă care s-a stins, ca a mea să se înteţească ? Ce repede dispare din noi nevoia de cei cărora le datorăm viaţa !".

Penitent mut, Niko încetă să se mai învîrtă în jurul amînărilor şi se îndreptă, în sfîrşit, spre poarta deschisă, cu necrolog în loc de lauri. Avea presentimentul că momentele dramatice trecuseră. Acum, cînd ei nu se mai aflau aici, cu aceleaşi fisuri şi pentru tristeţe şi pentru minciună, omul se putea preda sentimentelor sale, fără grija că acestea vor ieşi la iveală.

În faţa porţii, se aflau din nou copiii : desculţi, slinoşi, cu genunchii negri. Unii se jucau cu bile, în umbra îngustă a streaşinei casei, alţii stăteau în faţa porţii deschise şi priveau, cu gurile căscate, în curte. Cînd intră, Niko avu sentimentul de vinovăţie — întîrziase.

Din casă începuse să se iasă : cele două uşi de la intrare fuseseră larg deschise şi, în spatele oamenilor care coboriseră de-a lungul celor cîteva trepte, se vedea o parte din sicriu. Negru şi uşor pentru aceşti umeri, plutea pe deasupra capetelor, ca un trunchi găunos lăsat în voia valurilor.

Inexplicabil de liniştit pentru orice emoţie, Niko aşteptă ca plutirea uşoară a sicriului pe umeri să ajungă în dreptul lui. În urmă, din casă veneau vaietele femeilor. Niko apucă de un capăt al sicriului şi văzu o privire recunoscătoare în ochii unuia ce se spetea ducînd şi care îi era rudă, la fel ca şi ceilalţi din jur.

În stradă, îi aştepta un autobuz. Instalară sicriul în lada de metal de sub bănci, şoferul trînti capacul lîngă picioarele bunicii lui Niko, apoi se îngrămădiră cu toţii înăuntru, în timp ce caroseria jupuită tremura la accesele de astmă ale motorului.

Aşa începu ultimul drum al bunicii lui, prima şi ultima călătorie cu autobuzul a bătrînei. Într-adevăr, ea nici acum nu era cu ei, fiindcă stătea întinsă sub scaunele lor, totuşi călătoria se făcea pentru ea. Iar ei discutau : cu ochii umezi, nedormiţi, nişte pasageri ce se gîndeau că tot aşa vor fi şi ei petrecuţi cîndva.

Niko însă se regăsi pe sine. Privind pe geamul care reflecta trecerea prin oraș, el simți cum își găsește un sentiment anume în toată această neliniște. Chiar din clipa cînd îl împinseseră spre geamul autobuzului, Niko observă pe manșeta de la cămașă o pată neobișnuită : nu știa dacă e de la smoala sicriului sau de la ceeea ce avea închis în sinea sa : oricum, nu putea și nu avea cum s-o șteargă.

De fapt, încercase doar o singură dată. Enigmatică și greu de șters, Niko o simțea ca pe un semn deosebit, care-l obligă la ceva ce pînă acum aminase. Iată de ce, atunci cînd se dădură jos din autobuz și cînd în fața lor apăru poteca galbenă a cimitirului, Niko apucă simplu de o margine a sicriului și, abia atunci, află că aici se va sfîrși despărțirea lui definitivă de viață. „Asta e adevărul", gîndi Niko. Clisa moale i se lipea de pantofi pas cu pas, însă lui i se păru că ar putea duce la nesfîrșit acest sicriu ușor, nu numai pînă în vîrful dealului galben. Nu dădu nimănui voie să-l schimbe, ținea sicriul pe brațe, de parcă ar fi dus un copil, privirea nu și-o mai dezlipea de pămînt, în timp ce în spate simțea cerul înnourat.

„Asta e adevărul", repetă Niko. „Cîndva, tu m-ai purtat pe mine, acum te port eu pe tine. Tu m-ai purtat ani de-a rîndul, pe cînd eu — o singură dată. Acesta este momentul de rămas bun. Altfel eu nu mai știu. Am să te duc pe brațe pînă la locul numit de veci, așa cum și tu m-ai dus de atîtea ori, și nimeni nu va mai avea de-a face cu tine, fiindcă acolo, jos, totul e mort, iar tu vei pleca odată cu vremea".

— E tînăr — spuse cineva în spate. — De aia rezistă.

Se aflau în fața gropii, iar groapa era o gaură ce aștepta lacomă să-și primească pămîntul sterp.

„Mi-a fost bunică" gîndi Niko. „Și o altă bunică nu voi mai avea".

Deodată, din pînza de nori începu să picure. O ploaie rară, măruntă, călduță. Picăturile se prindeau de marame ca lacrimile de porii pielii, iar cerul se lungi pînă aproape de geana orizontului.

Niko se dădu într-o parte, simțind că nu mai are ce să vadă. Sicriul nu se mai vedea, doar lopețile groparilor care turnau rapid pămînt peste capac, ce răsuna de parc-ar fi fost gol.

— Ne-ai părăsit, măicuță — spuse unchiul, fără a-și lua privirea de la groapă.

Groparii presărară pămîntul cu lopețile, iar unul dintre ei împlîntă o placă de scîndură, care urma să fie inscripția. Bogoia Nikov stropi mormîntul proaspăt, apoi întinse sticla buzelor uscate ale groparilor.

Ploaia se înteți.

— De ce o stea ? — întrebă cineva de pe margine. — De ce nu o cruce ?

— Dați încoace, serviți rachiu — rugă cineva din partea opusă.

— Ei, altele sînt acum vremurile — răspunse cineva din același loc. Apoi nici bătrîna nu dorea cruce sau popă.

— Ce-ar fi avut de cîștigat de la ei ? — întrebă cineva de pe margine.

— Să nu pierdem autobuzul — își aminti cineva.

— Asta n-are nici o importanță — încheie cel de pe margine. — Moartea se împacă cu crucea, nu cu steaua cu cinci colțuri.

— Îndreaptă floarea aia — strigă cineva din spate. — În curte la ea, întotdeauna erau flori.

— Aici e altceva — șopti cineva. — Aici e capătul vieții.

Începea să miroasă a pămînt reavăn, a vie tăiată, a flori stropite. Niko se simțea însă străin.

ÎN AVAL ȘI ÎN AMONTE

— Mergem la pescuit! spuse doctorul.

— De acord! aprobai eu.

În schimb, el nu spuse nimic: se înțelegea de la sine că avea să meargă, fiindcă nu erau zori de ziuă ca să nu-l afli lîngă rîu. Înalt, cu umerii înguști, cu părul tras pe deasupra tîmplelor, stătea chiar lîngă firul apei, ca un trunchi de copac, pe picioarele sale subțiri, cu cracii pantalonilor suflecați deasupra genunchilor, după ce se udaseră bine, în timp ce, în spatele lui, luna nu fusese încă stoarsă pînă la alb.

Cînd se întîmpla ca noaptea să rămînă mai mult la masă lîngă vreo sticlă, iar a doua zi nu-l mai găseam la rîu, lîngă mănăstire, mă străduiam să aflu un prilej de a o întreba discret pe soția lui dacă nu cumva dormea încă.

— A, nu — răspundea ea. — Ahă, de cînd a pornit-o sus! — „Sus" însemna înălțimile munților, pante cu fînețe, cu păduri de un verde închis. Pînă am reușit să-l înțeleg, găseam totul ciudat. Curios mi se păru odată, cînd, sculîndu-mă pe întuneric, îl observai sus, în foișorul de veghe, privind undeva, în zare.

— Hei, Stoiane, tu ești acolo? — încercai să mă conving dacă este el sau nu cumva am vedenii.

— Ce faci acolo?

Nu-mi răspunse. În fața lui, se desfăcu acea spărtură prin care aurora își trimite ziua.

— Nimic — veni într-un tîrziu răspunsul, și eu, într-adevăr, credeam astfel pe atunci, fiindcă nu puteam să-mi închipui că el abia acum admira frumusețea naturii, cînd, de fapt, era localnic și putea s-o facă demult.

Dimineața o pornirăm devreme, ca de obicei, deși nu era duminică. El, doctorul și cu mine.

O luarăm îndată pe rîu, la vale.

— Nu trebuie să pierdem timpul cînd soarele încă nu încălzește.

Își suflecă cel dintîi pantalonii și păși în apă, ținînd lîngă el un băț care nu-l ajuta cine știe ce.

Doctorul și cu mine, echipați și dotați cu cele de trebuință, ne poticnirăm pe mal și începurăm să ne zuruim mulinetele.

Primul trase, se înțelege, el. Pînă la genunchi în valuri, smulse deodată bățul, deasupra apei, începu să pîească un pește. Era un păstrăv frumos, lung aproape pînă la cot.

Doctorul și cu mine o poniram pe ambele maluri, unul în dreptul altuia, în timp ce, printre noi, apa gîlgîia lingînd pietrele. El însă mergea pe rîu, mai bine zis, prin mijlocul albei, pînă la brîu în valurile care-l trăgeau în alunecușul pietrelor de dedesubt.

— Nu se prinde așa peștele, — rîse el — pe uscat. Și se uită la picioarele mele. — Dac-o s-o duceți tot așa, o să vedeți ce-o să fie.

Curînd malurile deveniră abrupte, de parcă erau tăiate, și trebuia mers pe sus sau de intrat în apă. Scoțîndu-mi încălțările, mi le legai la brîu, alături de torba în care nu se zbătea nici măcar un solz de pește, apoi pășii cu tălpile goale prin apă.

Era rece, rece ca gheața, însă curînd nu-i mai simții fiorii, fiindcă eram nevoit să mă mențin pe firul apei, împotriva valurilor care mă abăteau. Apa era verde, nespus de limpede, dar și mai verzi erau pietrele de pe fund. Verdele era de la mușchi, cleios și alunecos ca un spate de pește. Abia reușeam să-mi țin tălpile deasupra lor, valurile mă împingeau, iar torba acum nu mai era chiar așa de goală, firul de nailon fugea mereu din fața mea către ridicăturile dintre valuri, unde, dacă nu altceva, mă așteptau rotunjimile unor pietre mari, lipicioase.

Cînd, într-un tîrziu, el spuse să ieșim, pășind primul pe mal, băgarăm de seamă că e aproape vremea prînzului și că sîntem vineți de răcoarea apei.

— N-a fost rău, nu-i așa ? — rîse el.

— Măi, măi, — își învîrti capul doctorul, — șase ore într-o apă ca asta, cine știe dacă n-o să fie rău. Dar torbele ne erau pline, vii.

Aprinserăm un foc și de undeva apăru o sticlă. În timp ce jăraticul se pregătea, iar tigaia începuse să sfîrîie deasupra flăcărilor, sticla se roti într-un triunghi rotunjit, iar la sfîrșit rămase culcată în iarbă lîngă el.

Cînd ne ridicarăm de lîngă focul deja trecut, soarele se proptise în greabănul culmii, iar umbra era răcoroasă.

— Acum să mai facem încă o tură, — spuse el — apoi ne întoarcem. Trebuie să ducem ceva și acasă, nu-i așa ?

Apa era la fel de rece. La fel cum era cînd ieșisem din rîu. Între două dealuri care se înălțau deasupra clocotului apei, cerul apărea de-acum palid-vînăt.

— Da' unde-i doctorul ? — întrebă el, ținîndu-și torba plină pe șold.

— Mi se pare că a plecat — observai eu.

— Unde-a plecat ? — se miră el. — Cînd a plecat ?

— Păi, cred că atunci cînd a trecut pe aici mașina spitalului.

— Și cum, a plecat cu ei ?

— Ne-a chemat și pe noi, însă eu n-am vrut să mă urc.

Trase o înjurătură.

— De-aia nu-mi plac mie învățații ăștia : își bat joc de tine tocmai atunci cînd ar trebui să fie mai atenți.

O pornirăm la deal, de-a lungul rîului : pînă acasă, ne aștepta un drum de mai bine de douăzeci de kilometri. Cerul continua să fie palid, fără o scînteie de stea, însă aici, între cele două înălțimi, se întunecase. Pe drum, apărură lumini.

— Hai să dăm o raită pe acolo — spuse el cînd o luminiță din fața pașilor noștri se transformă în silueta cocoșată a unei căsuțe. Intrarăm în baracă și ne așezarăm pe o bancă, lîngă o masă din scînduri ce lăsau între ele spații căscate.

El comandă cîte o mastică dublă și dădu la prăjit cîțiva pești, ca gustare. Apoi comandai eu două mastici duble și scostei cîțiva din peștii mei pentru gustare.

— Nu te pripi așa, — rîse el — e prea devreme pentru tine să risipești în felul ăsta peștele. Apoi, ca să nu rămînă dator, mai comandă cîte un rînd și-i dădu chelnerului cîțiva păstrăvi.

În seara aceea tîrzie, cînd ne aflam în baracă, la lumina chioară a unui abajur strîmb, aplecați unul spre altul, deasupra paharelor care se umpleau mereu, obosiți, dar încălziți bine, el îmi vorbi într-un fel anume, cum nu-l mai auzisem pînă atunci — deschis, ca de la om la om, fără justificări :

Fusese partizan, curier, un fel de capră sălbatică pe potecile munților, o legătură de nădejde, dar și o speranță politică de viitor, însă, după eliberare, nu mai putu să fie la fel. Trăncănise ceva și, o vreme, nu mai fu luat în seamă, apoi văzuseră că nu fusese ceva intenționat, îl trimiseră oamenii acolo de unde îi era locul, dar el rămase copilul satului, fiu al pășunilor de pe munte, nu mai putea să fie ceea ce fusese, asta o înțelesese el înaintea altora.

— Acum ar vrea să mă trimită la o școală politică — și rîse de parcă nici el nu credea așa ceva. — I-am refuzat, am refuzat o pîine mai bună.

Încerc să-i răspund, însă el îmi face semn cu mîna să tac și mi se apropie de față.

— Nu pot să învăț — îmi șoptește el, de parcă mi-ar fi spus cine știe ce taină. — Cum să încep eu acum să învăț...

— Dar nu-i greu — îl întrerup și încerc să-i explic că, într-adevăr, nu-i chiar așa de greu.

— Ei, las-o moartă — îmi spune, cu liniștea și zîmbetu-i cunoscut. — Nu mai sînt pentru așa ceva. Asta-i pentru voi, ăștia mai tineri. Nu mă prind eu la astfel de treburi. Dac-ar fi fost vorba de altceva, mai treacă-meargă...

Cînd ieșirăm din baracă, pămîntul, care nu se vedea, ni se legăna ușor sub picioare. Sau poate că genunchii uitaseră măsura îndoirii lor. În întuneric, se vedea, totuși, cărarea șerpuită a drumului ce ținea susurul apei.

— Iar doctorul ne-a părăsit așa... Ce zici ? — spuse el și se miră de ceea ce rostise.

Nu știam ce să-i răspund. Era neplăcut..., îl cunoșteam de mult pe doctor, și știu că nu și-a bătut el capul ca s-o facă intenționat.

— Poate că-l ajunsese băutura ? încerc eu să găsesc mai degrabă o explicație decît să-i iau apărarea.

Din spatele nostru, o lumină verzuie se plimbă mai întîi pe înălțime, apoi trecu pe lîngă noi. Îndată, de după cotitură se auzi zgomotul unui motor și camionul se opri cînd ne ajunse din urmă.

— Stoiane, haide — strigă cineva din camion. — Haide, urcați-vă sus să vă ducem !

— Nu, — spuse el — noi mergem pe jos.

— E departe — răcni vocea, acoperind motorul.

— Pe jos, pe jos !

— E tîrziu.

— Haide, bre, dați-i drumul, cînd vă spun ! țipă el mai puternic decît bîzîitul camionului și, în timp ce mașina se îndepărtă, Stoian înjură și mormăi :

— Pe jos o să mergem, ca să-i facem în ciudă doctorului !

Apoi se întoarse spre mine :

— Auzi, totuși, ce facem, mergem pe jos ?

— Pe jos — îi răspunsei, știind că l-aș fi jignit în vecii vecilor dac-aș fi pus la îndoială justețea pasului pe care-l făcusem și care ne costa mai multe mii de pași.

— În ciuda doctorului, o să mergem pe jos, iar mîine, așa, de-ai dracului, n-o să-i spunem — se hotărî el, și amîndoi ne puserăm pe rîs. Ne mai ajunseră alte cîteva camioane, Stoian le dădu drumul fără noi și, îndată ce se îndepărtau puțin între cele două înălțimi, rămîneau doar hohotul nostru de rîs. Se amesteca cu gîlgîitul rîului.

În noaptea aceea, cu înălțimi negre pe margini, cu drumul albicios licărind în depărtare, în noaptea aceea am ajuns acasă abia după ora două. Torbele aninate pe șolduri ne erau pline, stomacurile goale, rîsul ne uscase gîtlejurile, eram frînți. Însă mulțumiți.

Cînd, a doua zi dimineață, înainte de răsăritul soarelui, mă sculai ca să-mi umezesc amăreala oarbă din gît,

de la izvor îl văzui jos, lîngă rîu. Încă nu se luminase prea bine, însă el era, sigur. Mă lăsai jos, pe iarba înrourată, și începu să-l privesc cum trage la undiță.

— Ei ? — întrebă el de la o vreme, fără a se întoarce să vadă dacă sînt eu. — Cum e, ești obosit ?

— Puțin, mormăii.

— Asta-i bine, — spuse el și se aplecă să arunce din nou undița, — e bine cînd omul nu se simte obosit și cînd are motive.

Cred că așa ceva spusese, apoi aruncă undița în valuri și așteptă ca acestea să i-o ia din apa nu prea adîncă. Deodată, o scoase nemulțumit și mormăi :

— Nu cade nimic pînă n-o iei prin apă. — Apoi se întoarse spre mine. Pentru prima dată, și mă întrebă mirat :

— Cum, nu ai undița cu tine ? Zîmbind, pornii să-mi iau undița. Și abia cînd ajunsei pe la mijlocul urcușului, în fața ochilor îmi apăru chipul lui cu un zîmbet. Soarele terminase de tivit greabănul culmii, iar jos, în umbra rîului, ce gîlgîia neîncetat, pașii puteau să o ia și în amonte și în aval.

CHALAZION

Mă simt, nu știu cum, ca înainte de examen. Parc-aș intra înăuntru și aș rămîne cu ochii închiși, numai să se termine odată cu așteptarea asta chinuitoare ; de cîte ori se deschide, pentru un moment ușa, ca să intre sau ca să iasă cineva, ceva parcă mă strînge de gît și de toate articulațiile. Am rămas singur. Și fiindcă nu mai pot da înapoi, trebuie să rămîn, nu fiindcă ușile ar fi zăvorîte, însă fișa mea medicală se află înăuntru. S-ar putea ca acolo să fie notat ceva vital pentru mine, nu mai pot pleca de aici, am zărit cîteva semnături și parafe aplicate în dreptul unor cuvinte latinești ce se refereau la pleoapa de jos a ochiului meu stîng.

Totuși, nu pot spune că mi-e teamă. Dimpotrivă, sînt atît de conștient, că fiecare mișcare pe care o fac mi se pare nefirească. De fapt, asta s-ar putea să fie din cauza oboselii la care am ajuns, probabil, tot așteptînd zile în șir pe la ușile cabinetelor medicale. Nu am curajul să cred că ar fi vorba doar de un semn de nerăbdare, n-am făcut nici un pas ca să pun capăt acestei așteptări.

Fiindcă pe bancă, ca de obicei, nu se află nici un loc liber, stau și mă mut de pe un picior pe altul, simțind cum mi se scurg ultimele picături de răbdare, nu numai din genunchi, ci și din brațe. Nici nu știu ce să mai fac cu mîinile, unde să le mai pun ; le înfund în buzunare, însă ele ies de acolo pe nesimțite, cu palmele transpirate. Din cînd în cînd, mă plimb pe parchet, împlîntîndu-mă tocurile la fiecare a treia plăcuță, însă loviturile pașilor mei seamănă prea mult cu acul care numără secundele. Din nou sînt nevoit să mă opresc, de data asta cu fața

îndreptată spre peretele pe care se află fixată o bucată de tablă bombată, cu cuvintele „Fumatul interzis".

Și, în sfîrșit, cînd sora mă cheamă, nu mai simt în mine acea epuizare insuportabilă deși nu sînt sigur dacă sînt eliberat de teama de necunoscut. Mergem pe un hol îngust, înspre capătul lui tot mai întunecat, în schimb cu parcă n-aș mai dori să se întrerupă într-adevăr această așteptare. Totuși, fiindcă de zile întregi tot aștept să se întîmple cu mine ceea ce trebuie să se întîmple, mă las tîrît în direcția asta. Capătul holului se termină cu niște uși de sticlă mată, deasupra cărora scrie „Sală de operație". Mă gîndesc, zîmbind fugar, ce s-ar întîmpla dacă s-ar înlocui acest „de operație" cu „operativă", ce sens ar căpăta încăperea din spatele acestor uși. Între timp, observ un loc liber pe bancă și găsesc că-i mai înțelept să stau jos. Presimțind că n-am să stau prea mult aici, am o senzație plăcută, eliberat așa, pasiv, pe scîndura asta tare și netedă. „Mi-e indiferent, în acest moment al soartei", gîndesc eu.

Curînd, prin ușa liniștită, cu geamuri mate, apare o soră cu niște papuci în mînă. Nu prea pricep ce rost or avea papucii ăștia așa de mari, demodați, cu căputele cusute aiurea și care, aruncați de soră pe podea, încep să tremure ca o bucată de carne diformă. Între timp, sora ne poruncește oficial să ne descălțăm și să luăm în picioare papucii ăștia ; mă execut, în timp ce ea zîmbește, și simt dorința de a-i spune că o parte din ei i-ar putea subînchiria.

Cea de a doua parte a misiunii pe care o are sora nu mi se mai pare deloc amuzantă. Ea ține într-o mînă o pipetă cu picături și începe să întrebe pe fiecare (abia acum observ că șchioapătă) : „Cine este cel care are la ochi un „chalazion" ?

Mă uit la pipetă de parcă n-aș pricepe despre ce este vorba. Între timp, fără a mai aștepta vreun răspuns, sora se îndreaptă spre mine. Nedezmeticit încă, ridic capul la apelul ei și privesc în sus, cît pot de sus, așteptînd prima picătură. „Deci, eu sînt ăla cu *chalazionul*, conchid fără durere, clipind după prima picătură și așteptînd ca ochiul să mă usture. Însă picăturile par lipsite de gust, iar eu mă liniștesc cu totul.

Totuși, cred că acum o să înceapă, în sfîrșit. Deși mi se spune să clipesc cu amîndoi ochii, trag din cînd în cînd cu ochiul din care mi se prelinge picătura, îl întorc în așa fel, încît îmi văd și pleoapele care tremură în păienjeniș față de lumina pe care încă mai pot s-o mai văd. Nu că m-aș teme, dimpotrivă, mi se pare că ar fi mai bine să suport totul fără să mă uit. Dar mă interesează să aflu cum o să decurgă în continuare acest, haide să-l numesc astfel, începutul sfîrșitului.

După a treia picătură, care mi-a umezit pleoapele pînă la aversiune, sora îmi poruncește să-mi scot paltonul. Mă execut cu ajutorul ei (simt atingerea moale a mîinilor goale de femeie), se înțelege că, cu ochii mijind, transferînd pe furiș portofelul din palton în buzunarul de la pantaloni. Și în timp ce mîna mi-e încă la buzunarul de la spate, o aud cum îmi dă permisiunea să deschid ochii, ca să pot porni. Ușa cu geam mat rămîne tăcută în spatele meu, ca să observ imediat în dreapta mea altă ușă, larg deschisă. Lumina zilei nu străbate pînă în încăpere, aici domină una gălbuie, obositoare.

Fără să reflectez dacă așa trebuie să arate o „sală de operație", pătrund înăuntru împins de vorbele discrete ale sorei, aflată în spatele meu, nu îndrăznesc să deschid normal ochii (o fi sugestia picăturilor ?), astfel că lumina aceea îmi amintește de iluminatul din provincie, atîta doar că lipsesc musculițele de noapte, cu bîzîitul lor concentric. În schimb, în încăpere e nefiresc de liniște.

Împingînd la papucii de gumă, ale căror capete din spate nu reușesc cu nici un chip să le potolesc ca să nu mai plescăie neîndemînatic pe parchet, am senzația bucuroasă că înăuntru nu e nimeni. Nimeni, în afară de penumbrele gălbui care parcă îmi strîng ochii într-o mijeală mioapă. Între timp, înainte de a distinge unele detalii din încăpere, sora nu-mi permite să rămîn în prag (ceea ce n-am făcut-o decît din politețe), ci mă conduce în mijlocul camerei, unde zăresc o masă albă de operație.

Aceasta e, de fapt, un pat, destul de îngust și la fel de tare pe cît e de alb, ceea ce-mi amintește neplăcut de un sarcofag. Însă ceea ce mă miră sînt cele cîteva trepte de lemn ce se înalță de la podea pînă la pat. Îmi

aranjez pe scăriță papucii de gumă și mă gîndesc (în timp ce pe buze mi se desenează un zîmbet ironic) că toată treaba asta seamănă exact cu ultimii pași pe treptele spînzurătorii. Dar în loc să mi se tragă scara de sub picioare, sora mă ajută să mă întind.

„E mare *chalazion*-ul ?", întreabă un glas de bărbat dintr-un colț, și eu, deodată, îmi dau seama că, în tot acest timp, din direcția aceea se auzeau niște glasuri șoptind. Dar nu mai reușesc să privesc într-acolo, infirmiera mă acoperă cu un cearșaf. Cu un cearșaf alb, scorțos și cu o deschizătură de mărimea unei nuci deasupra ochiului.

Astfel acoperit, reușesc doar să văd că deasupra mea se apleacă o pereche de ochelari concavi sub care mișună două mustăți negre ca o pată. „Mda, mda", mormăie doctorul (că despre el era vorba), întorcîndu-mi pe dos pleoapa ochiului, încît îmi dădură lacrimile. Apoi îl cheamă și pe al doilea să vadă (e clar, sînt doi, asta trebuia s-o știu mai de mult), iar mie mi se pare, de sub cearșaf, cum mă apasă greu două respirații. Mă întrebară de cînd am *chalazionul* ăsta, de ce n-am venit mai demult, dacă mă jenează ; încerc să fiu spiritual, le răspund, prefăcîndu-mă indiferent, dar în același timp pîndindu-i să văd ce au de gînd să facă cu mine.

Pot spune că n-am simțit nici o durere cînd m-a pătruns vîrful ascuțit al injecției și sînt mulțumit că mi se permite apoi să închid ochiul. Barem să nu mai văd nimic. Închid strîns ambii ochi sub cearșaf, deși prin acesta și prin pleoape pătrunde o lumină puternică, aprinsă deodată de sus. Se vede treaba că e prea puternică, fiindcă simt cum încep să transpir tot, fierbinte și înăbușitor.

Simt, de asemenea, cum pleoapa bolnavă e întoarsă cu o pensetă și rămîne așa fără a-mi pricinui nici o durere. Doctorii discută deasupra mea despre o cunoștință comună, un coleg de-al lor aflat undeva „pe teren" și care n-a reușit să plece încă la specializare. Cel cu ochelari și mustăți, ce pare a fi șef , are nevasta medic, cumnatul — tot medic, în timp ce cel de al doilea are un frate la liceu, însă speră ca și acesta să aibă chemarea umană de a da la medicină.

Cîtă vreme primul val de sudoare mi se usucă pe nesimțite pe corp, rămînîndu-mi doar niște urme pe la subsuori și sub nas, doctorul întrerupse discuția pentru un moment, spre a cere ceva de la soră. Presimt că sfîrșitul abia acum începe, după ce au trecut toate aceste pregătiri rituale, vreau să zic operația propriu-zisă, fără să știu cum ar trebui, în definitiv, să mă simt. Sînt convins că din pricina injecției n-o să mă doară, însă ce pot face, din nou un val de transpirație îmi scaldă corpul, reușind să pătrundă aproape pînă la suprafață, prin cearșaf.

Ceea ce simt sînt doar mișcările cuțitului care străjește, de parcă ar tăia ceva pe o scîndură care doar mă atinge. În realitate, mai mult aud decît simt.

„Uf, ce mult a putut să se dezvolte", spune doctorul. „Ia uitați-vă, ce groapă a rămas în loc. Și ce mult curge din ea !".

Simt pe obraz, chiar și prin cearșaf, respirația lui, gîfîită în unele momente, de parcă ar efectua o muncă fizică grea, nu prea pricep de ce, la fel cum nu pot pricepe de ce doctorul își îndeamnă colegii lui mai tineri să treacă, dacă vor, în locul lui, în acest caz deosebit de „chalazion". Îmi dau seama, după scîrțîitul podelei, că se face un fel de rocadă mică, și chibzuiesc, fără a fi tragic, că pentru ei omul este doar cazul cutare sau cutare (sub denumire latinească, în mod obligatoriu).

În definitiv, meditez eu mai apoi, ce aș putea fi altceva, din moment ce sînt acoperit cu un cearșaf ce are doar o deschizătură pentru ochiul meu bolnav ? Sub pînza albă, într-adevăr, se simte un fel de respirație ce se combină cu o intensă transpirație. Însă asta e ceva cu totul normal, și nu trebuie să i se acorde nici o atenție, în afară de deschizătura aceea, se înțelege, prin care se zărește o pleoapă bolnavă, întoarsă pe dos cu penseta.

Totuși, nu mă simt prea bine sub cearșaful ăsta, alb și deasupra și dedesubt. Deodată, mă întreb : oare cum oi fi arătînd sub el, doar cu gumarii cei negri în picioare, care acum se află jos, și stau așa, supradimensionați, mortuari, înălțați cu vîrfurile spre tavan, lîngă acest alb imaculat...

Mă pufnește rîsul, îmi vine să rîd cu glas tare, deși imaginea asta nu-i deloc de rîs, mai ales dacă ai privi-o de undeva de sus, nu așa, culcat, cum stau eu acum. Mă abțin să nu rîd și reușesc să transpir din nou, de data asta nu mai știu a cîta oară.

În fine, scrijelarea aceea de pe scîndură încetează, cearșaful se dezlipește cu înfiorare de mine și de ochii mei închiși. Sora îmi înfășoară capul cu un pansament fără sfîrșit, în timp ce eu încerc, cu celălalt ochi, lăsat liber, să recuperez ceea ce am omis să observ la intrare.

Doctorii s-au retras din nou într-un colț, lumina de sus s-a stins, încăperea seamănă din nou cu o intersecție de provincie luminată chior, în care doar masa de operație albește. Coborîrea mea pe trepte e, de data asta, mult mai împleticită.

În timp ce ies (nici eu nu știu cum) pe un balcon, simt că lumina zilei e greu de suportat cu un singur ochi. Însă, ceea ce e mai jalnic, încep să-mi imaginez, pipăind cu frică pansamentul bombat de pe față, cam cum arată ochiul îngropat sub grămada de tifon.

Trebuie să-mi iau foaia de observație, îmi spun în sinea mea. Altminteri, nici marea nu m-ar putea primi fără identitate.

MELCI

În fiecare dimineață cînd merg la băcănie după pîine și lapte, găsesc în drum niște urme ciudate de pete proaspete, de parcă cineva puternic, dar atacat de oftică, și-a scuipat plămînii bucată cu bucată, pînă la capăt. Vehiculele, în goana lor aspră, nocturnă, calcă melcii ce au ieșit la roua zorilor. Oare ce-o fi prezicînd asta?

Nu sînt superstițios, abia acum îmi dau seama. Discut doar cu mine însumi, îmi descînt creierul, cum ar spune bătrînii pe la noi. Și asta n-o fac fiindcă am prea multă vreme, prea mult timp liber ce-i rămîne omului după ce-și termină toate treburile în viață. Mie mi se trage asta, să mă iertați, încă de pe timpul cînd eram închis, în lagăr, în detenția ultimului război, cînd nu era nimeni, nici picior de om cu care să fi putut schimba o vorbă sau măcar să mă cert, și atunci îmi rămînea doar să meditez singur.

Și poate că gîndurile nu mi s-ar fi oprit acum la melci, de nu i-aș fi găsit stîlciți în fiecare dimineață, îndată ce ieșeam din casă. Și n-aș fi înțeles despre ce-i vorba, deși mereu îmi puneam întrebarea, dacă, odată, n-aș fi văzut un melc întreg, unul dintre aceia plesniți de asfalt, cum se tîra spre iarbă, de parcă toată noaptea ar fi grăbit înspre ascunzătoarea salvatoare dintr-o pădure imaginară. Era un spectacol oribil, melcul acela transformat într-un amestec bidimensional de cochilie, carne și mucozitate — parcă îți vedeai, în propria palmă, o parte din propriile intestine.

Dar să lăsăm asta, să negăm orice prezicere, chiar și pe aceasta, de excepție, sub formă de întrebare. Asta

îmi mai lipsea, acum, la bătrînețe, după o viață trăită în întregime ca ateu, într-o mișcare mereu progresivă, de la sărăcie pînă la pensie — ca, la sfîrșit, să fiu declarat superstițios. De-ajuns că bătrîna mea tovarășă de viață, de cîte ori mă întorc de la piață, cînd uit ceea ce mi-a spus să cumpăr și-i aduc ceea ce nici n-a visat, mă așteaptă cu făcălețul în mînă.

— Cu cît îmbătrînești, tot mai mult te prostești!

Dar să lăsăm și asta, mi-am propus să vorbesc despre altceva. Cînd am amintit de melcii de pe drum, am vrut prin asta să arăt cît adevăr e în vorbele că omul, la bătrînețe, dă în mintea copiilor, că eram un om normal, care merge la serviciu, așa cum face toată lumea — altfel aș fi observat melcii aceia zdrobiți pe drum și aș fi ajuns la concluzia că e un semn, că prezice ceva? Cînd are treabă, omul se îmbracă adecvat sarcinii ce o are de îndeplinit, se înclifteză, se aranjează și dă fuga să și-o rezolve. Fără menajamente, plecăciuni, fără încurcături și bătaie de cap. În schimb eu, de la o vreme încoace, observ toate amănuntele, chiar și pe cele lipsite de sens, fără să-mi dau seama că nu mai am nici o înrîurire asupra perspectivei vieții.

Fie cum o fi, în ziua aceea nu m-am mai dus după pîine și lapte la prima băcănie, ci direct la Administrația cimitirului din oraș, de unde primisem o înștiințare. Înainte, cînd mă duceam zilnic la serviciu, asemenea înștiințări mi se adunau prin buzunare și le găseam doar cînd îmi dădeam costumul la curățat, pînă într-atîta eram preocupat de problemele majore de care depindea lumea întreagă. Iar acum, îndată ce am primit înștiințarea, fără să mai chibzuiesc la ce se referă, am pornit-o în grabă — poate și pentru a dovedi că nu e adevărat, că omul, cu cît îi scîrțîie mai mult balamalele, cu atîta are mai puțin chef de mișcare. Sau chiar și invers, nu?

În orice caz, la Administrația cimitirului m-au primit într-adevăr cu atenție. Strecurîndu-mi un scaun, de parcă se pregăteau să-mi comunice o veste tristă, îmi oferiră o țigară și cafea, ca să-mi dovedească cît de comune sînt interesele noastre, apoi deschiseră pe masă scoarțele unor registre mari, ca să-mi dovedească că socoteala cu-

rată e dragoste trainică. Eu ședeam pe marginea scaunului, ca o ștachetă de sărituri ; strivii țigara, fiindcă se apropia de filtru, și mă holbai în registru ca într-un pat desfăcut, în care în loc să văd vise frumoase, vedeam numai bufnițe. Și, pun mîna pe inimă, nu pricepui absolut nimic.

Și astfel, lipsit de grai, m-am întors acasă ca un cîine prigonit, cu coada între picioare, și, acoperit pînă peste cap, am început să meditez. Ce-oi fi meditat eu în cele cîteva zile și nopți, în timp ce bătrîna mea mă ruga să înghit măcar o ceașcă de ceai, nu vă mai spun ; în fond, ce poate fi mai plictisitor decît cugetările unui om proscris ? „Cu cît îmbătrînești, tot mai mult te prostești !". Asta n-ar fi prea strașnic dacă v-ar spune-o nevasta cu care v-ați culcat și pe-o parte și pe alta, toată viața, ce vă face însă dacă v-ar spune-o lumea aceea pe care vă propuseseți s-o schimbați ?

A doua zi, cum se crăpă de ziuă, m-am smuls de sub plapumă și — direct în pantofi. Nici prin minte nu mi-a trecut ca să-i șterg barem de praf, cum o făceam de fiecare dată cînd ieșeam în oraș, nici să mă bărbieresc înainte de a mă spăla cu apă rece pe față, nici să dau drumul la radio. Ca niciodată pînă atunci, am ieșit în goană și m-am înghesuit în primul autobuz. Deși am mers aproape jumătate de oră, n-am dat nici o atenție orașului prin care treceam în zorii zilei.

Poate că arătam ca unul care se grăbește la spital, în realitate eu mergeam la cimitir. Am intrat acolo ca în orașul meu natal, pe care-l părăsisem demult, însă știam unde mă conduc străzile lui — puteam nimeri acasă și cu ochii închiși. Numai că acest oraș, față de celelalte, era părăsit, viața lui se mutase sub pămînt. Părea doar ciudat cine avea grijă de plantele și florile de acolo, din moment ce rădăcinile lor nimeni, niciodată nu le văzuse sub pămînt.

Cu cît mă apropiam, cu atît întețeam pasul — îmi doream întotdeauna ca acela care-mi cunoaște pașii să mă aștepte cu un licăr în ochi. De data asta, nu mă puteam aștepta la nimic în afară de un mușuroi care se recunoștea deasupra pămîntului doar prin proeminența goală.

Scîndura, pe care se mai vedeau încă numele și anul, fusese înfiptă în pămînt ca o cazma de gropar uitată.

Sărmana mea mamă nu avusese curaj în clipa morții să ceară să fie îngropată cu cruce. Tata crezuse doar în mîinile sale, iar ea, din clipa în care rămase văduvă tînără, cu părul alb și maramă neagră, își vărsă lumina ochilor în războiul de țesut, zi și noapte, pînă cînd reuși să ne pună pe picioare. Cum a trăit după aceea, cînd noi ne-am împrăștiat prin lumea albă să ne căutăm singuri pîine și dreptate, abia dacă reușea cîte unul dintre noi s-o vadă și s-o întrebe. După război, cînd ne-am adunat de pe unde ne împrăștiaserăm, a trăit și ea, la bătrînețe, mai omenește, stînd cînd pe la unul, cînd pe la altul.

Numărînd anii care se scurseseră de la moartea ei, în față îmi apărea numai figura mea, ce mă întreba cînd și de ce o uitasem ? Oare era atunci cînd o pornisem în viață, iar ea, în loc să plîngă, stropea cu apă înaintea mea, ca să-mi fie drumul mai ușor ? Sau de cînd murise închizînd ochii pentru totdeauna, neputînd să ne mai recunoască nici după chip, nici după nume ? Sau poate de atunci cînd, într-o iaarnă, ne gătise un fel de papură cu moare de varză, ardei iuți și pîine uscată, al căror gust parcă îl simt și acum la rădăcina limbii ? S-ar putea ca de atunci... Începînd de astăzi, n-o voi mai uita. Ciudați mai sîntem noi, oamenii : toată viața ne îndepărtăm de mamele noastre, iar cu cît ne apropiem mai mult de moarte, cu atît mai des ne flutură pe buze numele lor. Oriunde ne-am aflat în lume, cînd viața începe să ne doară, o chemăm în ajutor. O fi cumva din cauza neputinței în fața morții, ce ne transformă din nou în niște copii, și de aceea nu putem găsi un alt nume ?

Citindu-mi numele de familie pe mormînt, mi-a venit deodată să gem ca de un junghi ascuns, și atunci am țipat cu glas tare : „O, mamă, măiculița mea !". Nimeni, de la cel mai mic melc și pînă la păsări, nu m-a auzit, de mult nu mai rostisem astfel numele ei. Ușurat astfel, m-am așezat în genunchi și am început să nivelez mușuroiul mormîntului. Mi-era rușine să mă uit împrejur, însă știam că nu exista nici unul atît de părăsit ca acesta.

Și cu cît mai mult mă rodea conștiința, cu atît mi se întărea intenția șovăielnică.

M-am ridicat, am fixat bucata de scîndură în capătul mormîntului și am pornit-o înapoi. N-am întors capul, știam că am să revin. Fără a-mi mai șterge noroiul de pe pantofi, l-am lăsat să se macine în praful orașului. De aici, din depărtare și de sus, orașul semăna cu un furnicar tixit, mișunînd în fum, deasupra căruia îngălbenea ziua pe sfîrșite.

Am plecat mai întîi la poștă, de aici m-am dus la bancă, cu răbdarea unui țăran care vine la oraș doar cînd e lună nouă sau lună plină. Mi-am scos toți banii de pe carnetul de C.E.C.; paralele le-am pus în buzunar, iar libretul gol l-am aruncat în rîu. „Așa", făcui eu. La fel cum face orice mamă cînd își trimite copilul ca să scape de sărăcie, ca apoi să-l aștepte cu belșug.

Am mers apoi la Administrația cimitirului și le-am pus pe masă toți banii. Ei n-au mai fost așa de amabili ca data trecută, ci surprinși că m-am hotărît atît de repede. Totuși, au numărat atîta cît e nevoie, iar ceea ce le-a rămas mi-a împins înapoi, apoi mi-au scris o dovadă pe care mi-au înmînat-o parafată cu o ștampilă și cu un zîmbet. Deși nu-mi oferiseră nici scaun ca să stau jos, nici cafea și țigări, de data asta am plecat de acolo mai mulțumit. Le-am urat: „Vă las cu bine" în loc de „la revedere", fiindcă, probabil, nu mai aveam nevoie unii de alții.

Și astfel, obosit, însă satisfăcut, am ajuns acasă plin de sentimentul că făcusem o treabă bună. Putea să se întîmple acum orice, aveam o rezolvare pentru sine. Aruncînd pantofii după ușă, apucai de pe poliță plosca, trîntii dovada pe masă și mă răsturnai pe divanul din bucătărie. Soția mă privi de parcă se uita la un străin sau la un musafir impertinent.

— Haide — o îndemnai eu. — Ce mai aștepți, taie salata, ce fel de sărbătoare e astăzi? — Apoi am întors capul spre calendarul ei bisericesc ce stătea pe dulap sub sticlă, alături de fotografiile nepoților. — Sfînta Varvara, cea de iarnă sau de vară? — Știam că o să se enerveze fiindcă suisem tălpile pe masă și că foiam degetele în ciorapi, de aceea o tachinam pentru credința ei, care o îndepărta tot mai mult de mine, speram în felul acesta să mențin un oarecare echilibru. Acum ea mă privea nu ca o străină sau ca pe un musafir impertinent, ci ca pe omul care-i mîncase și ficații — cu manierele lui, pe care nu le avea, cu dragostea lui, care creștea ca o buruiană, cu întreaga viață, care acum ni se scurtase.

— Din nou ai făcut cine știe ce prostie — spuse ea. Niciodată nu putea să vorbească fără să mă împungă cu ceva, totuși se întoarse cu spatele și tăie o bucată pentru mine. Eu — gîlț o dată din ploscă și începui să zîmbesc, uitîndu-mă la dovadă, știam că îndată ce va pune salata pe masă o s-o observe. Știam și ce o să creadă și ce o spună cu limba ei, care devenise tot mai iute în răutate, în comparație cu forța ce-i era mereu mai greoaie în șubrezenia trupului.

Și într-adevăr: nu-mi isprăvii bine gîndul, că ea și făcu „A!". Asta însemna că ea înțelesese: dovada era în loc de bani, iar banii fuseseră dați pentru familia mea, iar ei nu-i mai rămînea nimic altceva de făcut decît să ridice glasul chiar și pînă la vecinii de deasupra. Și cînd mai văzu că dovada e de la Administrația cimitirului, țipătul ei sfîșietor de o clipă fulgeră pînă în tavan, unde se lovi și se reîntoarse în albul ochilor — ceea ce însemna că totul îi este clar. Totul e clar și totul e gata — nu pierduse nici ideea de a se lupta.

— Așa, va să zică, — spuse ea epuizată — pentru cavoul ei ai dat banii, toți banii noștri economisiți, pentru cavoul calicei ăleia, banii pe care i-am rupt de la gură, pe care i-am ascuns de la copii, pe care i-am smuls de la nevoile casei, pentru bufnița aia calică, stai-ar cavoul în gît, să dea dumnezeu să n-aibă parte de el!

Apoi se așeză pe scunul dintre masă și dulap și rămase așa de parcă eu aș fi înghesuit-o acolo. De-ar fi fost altcineva în locul meu, sigur ar fi crezut că — gata cu ea, moarte clinică. Cre! I-ar fi luat mîna să-i vadă pulsul și ea ar fi alunecat ca o căpșună putredă, i-ar fi tamponat fruntea cu palma și ar fi văzut nu că e caldă, ci frige, asemeni cenușei ce ascunde cărbuni încinși, i-ar fi cercetat privirea sub pleoapele închise și ar fi dat peste

niște bulbi tulburi, răsturnați în sus. Însă eu, știind-o și de mumă și de ciumă, și de mamă și de soție, și de mâr și de vierme, am rămas indiferent, fără să mișc nici un deget. După cîteva gîturi din ploscă, am jumulit ceva din salată, apoi am plesnit cu palma dovada de pe masă — ce eram eu în casă, bărbat ca un leu sau o ceapă degerată ?

— Da. — spusei. Începusem să jubilez, deși numai printr-un zîmbet. — Am dat bani, draga mea soțioară. Însă nu ca să-i cumpăr cavou, ci pentru loc de veci.

Și văzui îndată cum învie, în același timp, din toate încheieturile, de parcă nici ea nu știa de ce.

— I-ai cumpărat loc de veci ? — repetă ea. De fapt, se întrebase mai mult pe sine decît pe mine — pentru că între răspunsul meu anterior și întrebarea ei de mai tîrziu continua să rămînă enigma tulbure a geloziei de femeie. — De ce să-i cumperi loc de veci ?

— L-am cumpărat pentru mine — spusei eu, cu ploșca pe buze. Apoi, ca să-i fie mai clar, după ce înghiții un gît bun, îmi continuai fraza : — Am cumpărat mormîntul ei pentru mine. E clar ?

Bănuiesc că i-a fost clar, fiindcă nu numai că înviase de-a binelea, dar se și ridică și, cu coatele în lături, o porni spre mine.

— Și eu ? — spuse. — Și eu, unde ?

Aplecîndu-se este divan ca un melc ieșit din cochilie, eu mă mișcai, ridicîndu-mă în sus, căci ce ar putea să adune melcul în scoica sa decît corpul său ?

— Eu — spusei — calic lîngă calic. Iar tu, unde vrei.

Și nu mă mai uitai cum trece vijiind acea volbură de furie prin cameră, poate ieșise pe fereastră, poate pe ușă, poate călare pe o mătură. Știam de mult, aveam experiență pe propria piele : nu se poate să faci ceva bun, ca imediat să nu se strice altceva. De aceea nici nu m-am mișcat de pe divan, am stat cu stomacul meu răcit lîngă fundul cald al poloștii. Chiar mă pufni rîsul privind la bărdăcuța ce mă ademenea mereu s-o duc la gură. „E-hei", făcui eu în sinea mea. „Ce ți-e și cu viața asta !

oriunde te-ai mișca, ești nevoit să faci ceva, amăgîndu-te cu gîndul că săvîrșești fapte mari și importante. Dacă omul ar trăi cît timp și-ar putea face de lucru, ar putea ajunge pînă la sfîrșitul lumii".

Și, trăgînd din ploscă, mijii ochii, să văd cum dispare lumina zilei. Îmi amintii de un unchi de-al meu, un om tare înțelept. El se întorcea întotdeauna acasă cu un lucru terminat, dar și cu unul abia început.

JUCĂRIA

În fiecare din noi, chiar și în cei maturi, trăiește un copil. Ghemuit, ca o jucărie uitată, a cărei cheiță de întors a fost demult aruncată.

Odată format pentru totdeauna și pus să stea în genunchi la colț, el te liniștește. Mînuțele îi sînt strînse în niște pumnișori înverșunați, iar palmele continuă să-i fie lipite de lumina jocurilor încîntătoare.

Nu ne gîndim niciodată, atunci cînd ne ocărîm copilul, că lovim și în celălalt, aflat în noi. Căci frîul seriozității ne amăgește cu speranța unui succes în viață, nu ne dă voie să stăm în fața aceluia pentru a cărui prețuire ne-am pierdut sensibilitatea, deși fără el noi n-am mai fi fost ceea ce sîntem.

Și totuși, cîteodată, cînd sîntem singuri, în afara orașului sau în timp ce ne aflăm în altă societate, drumul ne duce pe căile spinoase ale copilăriei trecute — acea jucărie uitată, chiar dacă nu are suflet, încearcă să dezmorțească copilul din noi, chiar dacă acesta niciodată nu va mai reînvia.

Și atunci ne cuprinde un fel de neliniște, asemeni unui gîdilat abia perceptibil sub coaste. Parcă am aștepta să se întîmple ceva, nu știm ce anume, în schimb presimțim că va fi de o importanță de neprețuit. Și — nimic! În timp ce începem să ne obișnuim cu acele gingașe furnicături, ne venim în fire, ne îndreptăm neînduplecați, tare și ferm, cu un strigăt de seriozitate în rădăcina privirii.

Odată, în timp ce mă întorceam de la un drum lung, i-am cumpărat copilului meu o jucărie. Mă aflam singur

în acele locuri străine, departe de orașul natal, pierdut într-o societate necunoscută, ca un ac fără ață. Aveam un sentiment de totală părăsire, parcă eram despercheat, ca un ciorap rupt, și așteptam să mă tragă ceva afară de acolo scoțîndu-mă de urechi.

În fiecare seară, cînd mă duceam la culcare în hotelul rece, cu plafonul înalt, mă opream îndelung în fața unei vitrine luminate cu geam galben. Viu colorată de mulțimea jucăriilor, îmi amintea de caleidoscopul de la iarmaroc, prin care puteai să privești în schimbul unui ou încondeiat, în timp ce călușeii se învîrteau, ocupîndu-ne maidanul de joacă.

Printre jucării, asemeni unui șarpe printre cristale, șerpuia de parcă se lingușea o linie electrică circulară. Trenulețul, ca un șoricel viu, alerga sprinten pe șine și se îndoia asemeni cracilor de pantaloni. De n-ar fi fost geamul, m-aș fi aplecat să-l privesc mai de aproape, așa de mult semăna cu o linie ferată adevărată.

Copii fiind, — înainte, în timpul și după război — nu știam alte jucării, în afară de arșicele procurate de la miei tăiați de Sf. Gheorghe, de bilele din argilă arsă, de cercurile scoase de la butoaiele vechi și de mingile pe care noi, copiii din mahala, le meșteream singuri din ciorapi de mătase bine strînși. Era o adevărată avere să ai o minge de gumă, tăiată dintr-un cauciuc de mașină sau o trotinetă străină, cu roți și pneuri. Sărmană copilărie, cum ne-ai lăsat pe toți cu dorințe neîmplinite!

Reușind să cumpăr trenulețul la baterie, cu banii pe care reușisem să-i economisesc în drumul acela, n-aș putea să spun dacă mă gîndisem numai la fiul meu, care avea acasă mormane cu jucării. Duceam cutia ca pe un dar prețios — mă uitam numai la fotografia de pe capac și umblam cu ea de parcă avea înăuntru castroane de porțelan.

Și, deși îmi dădea mereu ghes, nu m-am apucat niciodată s-o desfac. Ba nici chiar să mă ating de panglica cu care era legată, ca o cutie cu bomboane. Îmi amînam mereu această plăcere, aproape cu spaimă, de parcă în cutie s-ar fi aflat închis un gîndac care urma să se prefacă într-un fluture.

Curînd, în drum spre casă, am fost nevoit să mai rămîn într-un oraș, n-am putut nici să dorm din cauza pustiei mele de jucării, cumpărată, de fapt, lui fiorul-meu. Deși o așezasem pe noptiera de lîngă pat, acolo unde trebuia să stea telefonul sau măcar ceasul deșteptător, cît mai aproape de mine, ca pe o sumă de bani ținută sub pază, n-am putut să închid un ochi și nici cutia n-am deschis-o.

Am ajuns astfel acasă curat, de parcă ieșisem dintr-o baie cu leșie. Deși transpirația mi se adunase din belșug în ultimele zile, adierea vîntului ce bătea dinspre Șara mă mîngîie pe ceafă, îndată ce coborîi din tren în zorii zilei. Pe drum cumpărai covrigi calzi. Pe stradă mirosea a năut prăjit.

Cu sfoara de la cutie într-o mînă și cu covrigii în alta, alergam spre casă, ca să-i bucur pe ai mei. Îmi imaginam cum încă dorm, cum am să intru în vîrful degetelor și cum am să-i trezesc abia după ce voi termina de montat jucăria în mijlocul camerei.

Trenulețul va alerga pe șine, ca un șoricel într-o colivie, iar ei, cu ochii cîrpiți de somn, n-or să știe unde se află. Apoi or să mi se arunce de gît, soția, fiica și fiul, iar eu n-am să mă pot elibera de ei pînă n-am să le împart și celelalte cadouri. Se înțelege că o să vorbim cu toții deodată, fiecare cu bucuria lui.

Totul se petrecu așa cum prevăzusem, de parcă purtam în geantă un scenariu întreg, inspirat și scris în străinătate, în așa fel ca orice amănunt să fie prevăzut și el, nemairămînînd decît să se joace totul după cum era scris.

Am intrat, așadar, în vîrful picioarelor. Am închis apartamentul pe dinăuntru și am băgat cheia în buzunar. Descult, am început să pășesc ușor, fixînd călciiul de la un picior în fața degetelor celuilalt și, cu pachetele în mînă, am intrat în camera unde toți dormeau. Cînd mă așezai pe covor, cu picioarele încrucișate turcește, mi se păru că din toată călătoria, de cînd cumpărasem jucăria, aceasta îmi era cea mai arzătoare dorință și-mi producea cea mai mare satisfacție.

Primul lucru de care mă apucai, se înțelege, fu să desfac cutia cu ultima jucărie pe care o cumpărasem.

Trăsei, așadar, de panglică, și nodul se desfăcu singur. — fu prima înghițitură din satisfacția ce începea să mă cuprindă. Apoi începui să desfac hîrtia în care era înfășurată cutia și aici începui să strîmb din nas : hîrtia era de lux, însă țiplată, așa că foșnea, ca frunzele uscate toamna.

Atunci se petrecu primul lucru neprevăzut în scenariul meu, pus la punct cu atîta migală. Soția mea se trezi și, cu ochii încă mijind, rămase cu gura căscată de uimire. Abia reușii s-o opresc să nu țipe de bucurie, însă pentru asta a trebuit s-o reduc la tăcere, prinzînd-o într-o îmbrățișare caldă — într-adevăr, ea era caldă, alintată de somn.

Însă femeia, tot femeie, cum să închidă gura ? Și, în plus, soția mea, în general, nu știe să șoptească : cînd te aștepți să vorbească, ea începe să țipe ; cînd te aștepți să rîdă, ea chicotește. Ce chinuri am avut cu ea pe băncile parcurilor, pe la colțurile caselor sau prin holuri, pe vremea cînd eram prieteni și făceam dragoste !

Probabil că și hîrtia în care fusese învelită cutia — în timp ce noi ne îmbrățișam — continua să foșnească sub picioarele mele sau sub poalele cămășii ei de noapte. Nu se poate ca totul să fie stană de piatră, cînd soția îți aprinde urechile cu respirația ei fierbinte. Așa că, la un moment dat, îl zării pe fiul meu cum stă în pat și se freacă cu pumnișorii la ochi.

Începînd din acel moment, totul o porni pe dos, pe lîngă scenariu. Fiul meu se dădu jos din pat și, cu plînsul în barbă transpirat de somn, începu să se amestece printre hîrtiile jucăriei încă nedespachetate pînă la capăt. Soția începu să răscolească prin geantă, căutînd cadouri pentru ea și pentru fată. Doar fiică-mea, atentă și cu tact, continua să doarmă, oricum pîndind un moment ca să ne facă o surpriză.

Așa că, în loc de a mi se oferi satisfacția să montez singur linia ferată și să dau drumul la tren în timp ce ai mei dorm, începui s-o aranjez nervos, împreună cu fiu-meu. Acesta, abia sculat din pat, — smiorcăind, puchinos, ud tot — se îmboldea să-mi la locul la montarea și punerea sub tensiune a liniei.

Vîrf la toate le puse nevastă-mea, care, mulțumită de controlul efectuat prin geantă, începu tot mai deschis s-o țină pe-a ei. Astfel, după părerea dumneaei, eu n-aș fi avut nici o tangență cu jucăria și, deci, trebuia să-l las pe fiu-meu s-o monteze și să-i dea drumul singur. Așa cum știa și se pricepea, fără ajutorul meu, chiar și fără instrucțiunile în limba străină pe care le țineam în mînă.

Însă eu nu mă ridicai de pe covor nici în ruptul capului. Asta nu fiindcă nu puteam concepe că fiul meu ar fi în stare să-și monteze singur jucăria, ci mai mult fiindcă m-aș fi lipsit de plăcerea la care mă gîndisem tot drumul.

Și astfel, de cîte ori luam în mînă o parte din jucărie, fiul meu mi-o smulgea pe loc. Pentru el nu era important să știe cum se montează jucăria, cît era preocupat să se lupte pentru dreptul lui. Așa că, de cîte ori refuzam să-i dau partea luată în mînă, căutînd să-l lămuresc că ar fi mai bine s-o montez eu, el izbucnea în plîns. În felul acesta, el deveni un realizator încăpățînat și fără experiență, în timp ce eu mă transformai într-un spectator neputincios.

Soția mea, care își scutura poalele în jurul nostru, chicotea în spatele meu ca o vrăjitoare pe mătură :

— Phi, ia te uită, nu mai știi care-i tatăl și care-i fiul !

Și, într-adevăr, avea dreptate. Ambiția fiecăruia era mărginită de încăpățînare, nici unul nu ceda — fiecare aștepta să greșească celălalt, spre a-i lua lucrul din mînă și a-l continua. Cine mai știe cum arătam și ce ne spuneam unul altuia din moment ce soția nu mai contenea să chicotească în spatele nostru. Noi sîntem, ca să spun așa, o familie modernă : fiecare este perseverent și are încăpățînarea lui. Fiecare trăgea în partea lui, participînd astfel la formarea unui paralelogram armonic — forță ce susținea familia noastră unitară.

În sfîrșit, după multe chinuri și certuri, jucăria fu gata — trenulețul o porni, fiu-meu sări în sus de bucurie, fetița se trezi, nevastă-mea încetă să mai rîdă de noi. Mă ridicai. Puteam acum să mă pregătesc spre a merge la slujbă.

Și de data asta poate pentru totdeauna, lăsasem copilăria din mine să se joace în făptura fiului meu, care nu se mai gîndea să se dezlipească de jucărie. Sărmana copilărie, niciodată nu te mai saturi de joacă ! De aceea în fiecare din noi, chiar și în cei mai în vîrstă, se află un copil. Odihna jocului nu e trecătoare ca viața, ea începe demult și nu se sfîrșește în copilărie. E ciudat, dar frumos. Nu-i așa ?

CAPUL DE BRONZ

Ca orice om important, și eu am fost dotat cu cap. Așik colegul meu de școală, astăzi sculptor afirmat, mă chema neîncetat să-i pozez.

— Ca amintire ?

— Ca amintire !

Și mi-a sculptat capul, ce să vă spun, o minune ! Întîi din lut, apoi din ghips, iar la urmă mă pisa să mi-l toarne din bronz.

— Hai, nu fi nătărău ! — mă lovi el cu podul palmei, după ce isprăvi capul în faza de lut. — Pentru numai o sută de mii de dinari poți avea un cap pe vecie. De spart, n-o să se spargă, orice i-ar face cineva. Ai să fii ca academicienii, nemuritor. Or să te privească și copiii, și nepoții, și strănepoții, întreaga națiune, ce mai ? Și, în fond, ce-i o sută de mii de dinari ? Ar trebui să te gîndești și ce o să fie după moarte, nu ? Uite, eu, n-am pretenție la nici un dinar. Privește numai ce bine ți l-am reușit, parcă ți l-aș fi dat jos de pe umeri !

Și, într-adevăr, capul arăta de parcă mi l-ar fi dat jos os de pe umeri : un gît vînjos ca de taur, mai întîi veneau urechile ca niște frunze de laur, apoi creștetul turtit ca un fes albanez și o frunte boltită de intelectual, iar între aceasta și maxilare — nasul cu mustăți și gura încadrată de riduri, din belșug. Ce mai, eu, ibidem. Ar fi fost mare păcat ca un asemenea cap să nu rămînă urmașilor. Așik avea perfectă dreptate.

Și pe lîngă faptul că arătam astfel, nu puteam închide ochii în fața propriului meu orgoliu, n-aveam inima aia. Și, într-o zi, golindu-mi buzunarele pentru dulceața glo-

riei, m-am întors acasă cu capul sub braț. Unii poate credeau că-i o pălărie, însă eu știam că duc nemurirea-mi.

Înainte de a vă spune că soția mea s-a făcut pămînt la față cînd m-a văzut cu propriul meu cap în mînă, trebuie să recunosc că ea îmi este o treia tovarășă de viață cu acte în regulă. Și, cu mîna pe inimă, vă spun că tare greu mai găsesc înțelegere la soții. Deși mă străduiesc, ele mă suportă cît timp primesc, îndată însă ce trebuie să dea ceva, fie și pe plan spiritual, se fac nevăzute. Asta, ultima, care promisese cel mai mult, începuse să se obrăznicească la fel ca și celelalte îndată ce-mi născu primul copil. Aflînd în el un aliat siamez, mă lăsă să sap singur în galeriile existenței zilnice.

În felul acesta, nici un loc pe care-l alegeam pentru capul meu de bronz nu-i era pe voie ; sau i se părea prea sus, sau prea frapant, sau lipsit de gust. Iar locuința noastră era mică, o singură cameră, de fapt era ceva provizoriu. Așteptam ca, prin relațiile pe care le aveam, să obțin o locuință nouă, corespunzătoare cerințelor noastre. În cele din urmă, am căzut de acord că nu există un loc mai bun pentru cap decît pe etajera cu cărți, numai că soția dorea s-o mutăm deasupra televizorului, iar eu deasupra divanului.

Însă eu nu-s de ieri, de alaltăieri : și capul mi-l dau, însă nu suport să bat în retragere. Le cunosc eu prea bine pe femei : dacă nu te apreciezi singur, sînt în stare să te calce imediat în picioare. Chestiunea e că ultima mea soție îmi este și colegă, ne-am luat fiindcă aveam aceleași concepții, aceleași ambiții sociale și am acceptat să intrăm într-o locuință cu o cameră și să dormim pe același divan, pînă va veni să ne scoată delegatul Primăriei de acolo.

Am reușit, în fine, s-o conving că deasupra divanului ar trebui să stea capul, simbolizînd în felul acesta dragostea noastră dacă nu pentru totdeauna, atunci măcar pînă își va face și ea un portert similar. Și astfel, cum intra vreun oaspete în camera noastră, de pe peretele opus îl întîmpina capul meu energic și impresionant. Cred că nici Mozart la pian nu stătuse mai demn.

Așa, deci, capul mi-l instalasem. În schimb, viața cu soția devenea tot mai grea. Cu cît rămînea ea tot mai des

acasă cu copilul, cu atît rămîneam cu tot mai des afară cu prietenii. În primul rînd, fiindcă toate drumurile noastre treceau pe la bufet, așa mi-e serviciul, apoi fiindcă creanga iubirii noastre începuse să se usuce și era riscant să mai stăm amîndoi în același timp pe ea.

Ei, cum era, cum nu era, noi, în schimb, ne certam din ce în ce mai des. Am început, mai întîi, să schimbăm replici mușcătoare, apoi am ridicat glasurile pînă în tavan, după care, la sfîrșit, fiecare am regretat că ne-am împletit soarta unul cu altul. De obicei, cearta începea fără nici un motiv anume, fără să aibă vrea cauză. Cel mai adesea era fiindcă lipseam tot mai des, întîrziam la masă, mă întorceam la ore mici acasă, îmi uitam obligațiile. În jurul nostru, din ce în ce mai mult, aerul se îmbîcsea de pulbere gata să explodeze.

Odată, cînd m-am întors acasă după miezul nopții, nu-mi propusesem să caut ceartă cu luminarea. Stătusem mai mult, ca de obicei, la bufetul teatrului, pînă cînd ne-au scos afară pompierii, ca să închidă. Pahar după pahar, unul mai bun decît altul, m-am „făcut" bine. Mi-am scos cizmele și am pășit în vîrful degetelor, deși aveam senzația că-mi crescuseră niște aripioare pe umeri și că plutesc prin nori. Îmi venea să îmbrățișez pe toată lumea, ca să nu mai vorbesc de ai mei.

Așa că, m-am aplecat să-mi sărut copilul. Fiecare tată, care se respectă, face la fel cînd se întoarce acasă. Ehei, s-au dus vremurile alea cînd nevasta te aștepta acasă ca să-ți scoată ciubotele de la intrare. Cel puțin, așa știu că era în filmele istorice și din poveștile populare. Așa că abia am reușit să sărut fructul căsniciei noastre, că de pe pernă mă și săgetă privirea de vulpe a ultimei mele soții legale.

— Aa, a sosit domnul ! — mă luă ea în primire dintr-un unghi de pîndă. — De nu era capul ăsta de bronz, noi și uitaserăm cum mai arăți. Și mai ai curajul să te atingi de copil !

Și astfel, în noaptea aceea am ajuns la ceartă — nevasta mă așteptase pe ascuns în viesparul ei ca să mă împungă cu limba ei otrăvită. Jignit pînă în măduva oaselor, nu numai că am uitat de intenția de a-mi săruta copilul, dar începui să mă clatin de parcă mă apucase un

fel de leșin. O pînză neagră îmi acoperi ochii și mă simții pur și simplu scos din propria-mi piele.

Nu știu cum îmi căzu în mînă capul meu de bronz, însă îndată ce-l simții în palmă, chiuind de bucurie, îl aruncai pe fereastră.

— Na-ți capul, na-ți chipul meu, ca să nu-l mai uiți ! mă revărsai eu spre nevastă-mea. Și fără a mai aștepta să aud cum bufnește ghiuleaua de bronz în buruieni, începui să arunc tot ce-mi cădea în mînă : farfurii, jucării, ziare.

Cînd accesul de furie îmi trecu, mă lăsai pe pat, străbătut de oboseală, și începui să mă scufund, cu tavan cu tot, în apele albe ale somnului beției. Simțeam cum nevastă-mea, în celălalt capăt al odăii (în locuința noastră provizorie, sau, cine știe, definitivă, pînă la sfîrșitul vieții), nu scoate nici un piuit. Așa îți trebuie, gîndeam în sinea mea, iată un mod de a o face să tacă ! Însă nu mă simțeam satisfăcut, ci murdar, decepționat, și mi-era silă de mine. De n-aș fi simțit nevoia să dorm, m-aș fi ridicat să-mi închei socotelile cu soția. Așă, înainte de a adormi, îmi amintii de o vorbă bătrînească că omul, la un pahar, la început e ca un leu, apoi nu face nici cît o ceapă degerată. Așa și eu : fusesem la început ca un leu, iar acum mă simțeam ca o ceapă degerată, aveam sentimentul de „homo duplex".

A doua zi, cînd m-am trezit, lîngă pat am găsit o sticlă goală de apă — cînd, oare, oi fi băut-o ? În odaie nu era nimeni — soția dusese copilul la grădiniță și acum, în mod sigur, era la serviciu. Mă uitai în oglindă — limba îmi era albă : făcui îndată legătura cu apele albe din somnul beției și cu sticla goală de lîngă pat. Mă bărbierii, îmi făcui o cafea și mă îmbrăcai cu o cămașă curată. Nu doream să mă gîndesc la nimic din ceea ce se petrecuse ieri, poate că totul se va șterge, ca și cum nu se se întîmplase nimic.

Dar, cînd ieșii afară, mă izbi în ochi strălucirea verdeței din aceea dimineață proaspătă de vară, și îmi amintii îndată de capul meu de bronz. De ce nu l-aș căuta — doar am dat atîția bani pe el, în plus și Așik pusese mult suflet ca să-i iasă cît mai artistic. Mă uitai cu precauție dacă nu îmi urmărește cineva tentativa și o cotii în spa-

fele casei. Nimeni n-o să-mi vadă căința, cu atît mai puțin soția. Iar capul, dat jos nu numai de pe umeri, dar și de pe etajeră, în mod sigur că mă așteaptă în tufe, ca un coif din războaiele trecutului.

În spațiul verde dintre cele două blocuri, nu era nimeni. Asta îmi dădu și mai mult curaj ca să-mi înfăptuiesc intenția. Cînd am ajuns chiar sub fereastra noastră, pășii în iarbă și, șutînd o minge imaginară, mă apucai de căutat. Aproape sigur că, în timpul nopții, capul nu s-a micșorat pînă la mărimea unei mingi, totuși privirea mea era fixată continuu spre vîrful pantofilor. Probabil, gîndeam eu, datorită greutății sale, s-o fi scufundat pînă la jumătate în pămînt — îmi amintesc destul de bine că aseară căzuse ca o ghiulea.

Continuai apoi să caut la rădăcinile tufelor, prin coșurile cu gunoi, chiar și în firida hidrantului. Mă uitai în urmă, să văd cît de mult mă îndepărtasem de fereastră : imposibil să fi aruncat bila de bronz atît de departe — în cazul ăsta, ar fi fost cel puțin un nou record balcanic la aruncări. Din nou, nimic. Transpirat de atîta aplecat, nu puteam să pricep unde îmi dispăruse capul.

Deodată, dădui nas în nas cu paznicul parcului. Mergînd cu un baston, ca pensionarii, împungea cu vîrful hîrtiile și trăgea după sine furtunul de stropit. Însă mie mi se păru ca un cosmonaut care adună pe lună eșantioane de corpuri străine și, oricum, se pricepe la multe alte lucruri. De aceea, fără prea multă ezitare, îl întrebai dacă nu mi-a găsit capul.

— Capul ? — se cruci cosmonautul-paznic. — Ce fel de cap ?

— Capul meu — îi explicai eu, sper, destul de sugestiv. — Astă noapte l-am aruncat pe fereastră și acum nu reușesc în nici un chip să-l găsesc.

— Nu știu — mă liniști cosmonautul paznic, care căpătă deodată chipul unui infirmier ieșit demult la pensie. — Noi n-am găsit capul nimănui.

— Păi nu-i vorba de capul cuiva, ci de al meu personal — năvălii eu asupra lui. — Uite, ca ăsta — îl arătai eu pe cel adevărat, făcînd o mișcare cu mîna deasupra umerilor, de parcă mi-aș fi tăiat gîtul cu sabia.

— Se înțelege însă că din bronz, nu din ghips sau din lut. Mi l-a făcut Așik, știți, cunoscutul sculptor.

— Nu știu — mă temperă paznicul parcului, cosmonautul de pe lună și infirmierul pensionar. — Noi n-am văzut nici un fel de cap, nici din bronz și nici din așik.

Deci, totul era clar — rămăsesem fără cap. N-avea nici un sens să caut mai departe, din moment ce el, cu bastonul acela ascuțit nu dăduse de cap prin iarbă. Pleoștit, amărît și sleit de puteri, mi-am luat coada între picioare și m-am îndreptat spre oraș.

Nu știu dacă v-ați simțit vreodată așa ca mine — să-ți pierzi propriul cap, fie el și din bronz. În orice caz, e un sentiment mai mult de stupizenie decît de neplăcere. Totuși, nu-mi pierdusem complet speranța că-l voi găsi. Poate mi-l luase vreun admirator, sau, de ce nu, poate vreo admiratoare — a doua variantă îmi convenea mai mult. Astfel că, într-o zi, cineva va suna la ușa locuinței mele cu o singură cameră, eu mă voi ridica somnoros, iar pragul va fi pășit de o știmă, sirenă sau rusalcă cu o tavă mare de argint în mînă. Ea îmi va zîmbi fermecător, datorită personalității mele, ca om și ca artist, apoi, ușor-ușor, va dezvălui tava pe care se va afla capul meu de bronz. Se înțelege că o voi îmbrățișa, pregătit să pășesc într-o nouă viață, însă capul se va răsturna peste degetele noastre și noi vom tresări ca doi poli electrici opuși. Pe deasupra acestei scene va străbate, ca un liliac în amurg, chicotul sarcastic al ultimei mele soții legale.

Cam așa ar putea să se sfîrșească povestirea mea despre capul de bronz pe care l-am dobîndit și l-am pierdut din vina mea — conducîndu-mă după rațiunea că orgoliul este mai important decît orice. Însă sfîrșitul nu era aici — povestirea continuă.

Iată cam ce ar mai trebui să adaug, pentru ca povestirea să fie cît mai aproape de realitate. Ceea ce am să vă spun, se înțelege, nu va încheia povestirea : cum Asik mi-a turnat din nou un cap — mai întîi în lut, apoi în ghips și, la urmă, în bronz, va anunța însă un final veridic. Atît în raport cu capul, cît și cu mine, precum și de asemenea, sper, față de cititor.

Capul meu de bronz era, deci, iremediabil pierdut. Începusem să mă împac cu acest gînd, de asta știa și soția

mea, și toți ceilalți erau în cunoștință de cauză. Nici o admiratoare sau măcar vreun biet admirator nu mi-a înapoiat capul pe tavă. Cînd, într-o zi, în timp ce începusem să meditez în ce alt mod aș putea să-mi procur nemurirea, prin bufetul nostru de la serviciu străbătu, ca un curent, zvonul că soția mea, chiar în acea noapte, luase și-mi ascunsese capul de bronz.

„De ce-o fi făcut-o ?" mă întrebai eu, nedumerit. Cînd noaptea, tîrziu, mă înapoiai acasă, mă cuprinseseră niște fiori de moarte la gîndul că ultima mea soție legală, ascunsă după ușă, ca o mătură de vrăjitoare, m-ar putea aștepta ca să-mi înapoieze capul de bronz pierdut, lovindu-mă cu el în cel adevărat, însă nemuritor. Care dintre cele două capete ar putea fi mai tare ? Cel încăpățînat ? Care ar rezista mai mult ?

Și iată că povestirea mea nu se mai poate termina. Mai bine să rămînă neterminată, cu neprevăzutul pe care-l poate aduce viața. Omul este produsul atît al propriei sale voințe, cît și al mediului în care se mișcă. Din păcate, nu am cunoștințe suficiente. Totuși, pot să spun cu satisfacție că drumul pînă la capul meu de bronz trece prin îndărătnicia și originala mea căpățînă.

Chipul unei generații în proza lui Dimitar Solev

Dimitar Solev, prozator, critic literar și eseist, este, pe drept cuvînt, unul dintre cei mai înverșunați militanți pentru modernizarea literaturii macedonene contemporane. Avînd în personalitatea sa o predispoziție motrice, alături de o practică asiduă în domeniul prozei, autorul „Circuitului umbrei" s-a angajat cu multă abnegație și spirit critic să urmărească procesul evolutiv și problematica situațiilor, lăsînd urme vizibile în mișcarea literară. Ca redactor al revistei „Razgledi" („Colocvii"), *de la apariție și mulți ani după aceea, va apărea adesea și în calitate de autor al unor texte angajate, cu care se va identifica în programul foarte important și de largă influență al acestui organ.*

Eseurile lui Solev : „Problemele prozei", „Timp și expresie", „Creativitate și caracter", „Adevărul ca paradox", *din deceniul al cincilea, și* „Preocupările romanului și preocupările pentru roman", „Critica în impas", „Situația lui 1965" *ș.a., scrise în deceniul al șaselea, cu sentimentul unei participări interioare, relevînd aspectele diverse ale unor probleme, au fost în centrul unor impresionante valuri ce cuprinseseră literatura macedoneană din acele perioade. Pronunțîndu-se în eseistică, în critică, și în polemică împotriva unei continuități liniare și a tendinței de a ignora realitatea literară contemporană universală, în numele unei autonomii regionale, pe de o parte, și anticipînd deviza că scriitorul trebuie să se regăsească în epoca în care trăiește, pe de altă parte, Solev a condus lupta pentru destrămarea comodității anacronismului, pledînd pentru acele producții literare în care, chiar și în formă nefinisată, se observa pătrunderea unei noi sensibilități reale.*

Prin această manifestare a lui Solev, se relevă înțelegerea intimă a imperativului acțiunii largi manifestate în mediul din

care face parte, motivînd înăsprirea sentimentului față de fenomenul esestic al cuvîntului, motivînd, de asemenea, cunoașterea ipotezei de evoluție. „Opera literară contemporană — arată Solev — nu poate fi completată fără conștiința de sine, fără cîteva gînduri, fără o critică despre noi înșine. Aici ar trebui să ne simțim cu toții datori. Și poeții și eseiștii. Și prozatorii și criticii literari". Și, într-adevăr, prozatorul arată și sensul istorismului și forța de penetrație în specificitatea operei, atît în raport cu problematica generală a posibilității acestora. La Solev pot fi văzute aceste însușiri nu numai în perioada nouă, raportate la diferite concepte și orientări literare, dar și în faza bresei poetice a modernismului.

În spiritul celor arătate trebuie înțeleasă și tendința de modernizare ce caracterizează proza lui Dimitar Solev. Deschis față de experiența pe care o putea descoperi în exemplele literaturii contemporane, în sensul procedeelor prozei, a nivelului exprimării, dar, înainte de toate, în raportul față de realitate, Solev nu s-a risipit pe planul originalității scriitoricești. În fond, el nu a înțeles în mod abstract și formal, tendința spre nou, nici nu și-a însușit-o ca o aplicare a unor idei cosmopolite la nivel național; nu și-a însușit niște modele literare actuale, ci a adoptat totul ca pe un proces în care, pînă la forma actuală, se poate ajunge pe cale organică — numai prin lupta pentru receptarea materialului concret de viață, într-o manieră care-l va ridica deasupra cadrului local, ajungînd pînă la sfera valorii universale. Și această idee a fost formulată de Solev însuși: „Atîta timp cît știu că realizez doar o formă acceptată și exploatată, raportul meu față de munca de creație nu poate fi altul decît străin, formal, de reproducere". S-ar exagera însă dacă am afirma că Solev a cîștigat această bătălie pentru formă, la fiecare încercare, cu succese izolate. Însă, s-ar putea spune, fără nici o rezervă, că proza sa, decisă spre această orientare, a prins cu curaj problematica existențială a spațiului său, a vremii sale — în ea pulsează viața.

Opisul prozei lui Dimitar Solev cuprinde patru volume de povestiri și două romane. Indiferent însă de genul abordat, se poate vorbi despre creația sa ca despre un întreg, în care sînt reunite mai multe aspecte importante ale identificării artistice a unei lumi.

Solev este scriitorul mediului urban, poate cel mai puternic și mai profund deconspirator al vieții orașului din întreaga literatură macedoneană. Acest mediu este exprimat prin fizionomia

multiplă a orașului Skopje, prin mentalitatea lumii de acolo — lucruri care, sub lovitura marilor evenimente și a modificărilor rapide de viață, își schimbă permanent imaginea. Multe unghiuri din această ambianță, pe care autorul le readuce imaginar în proza sa, nu mai sînt pe harta topografică: au fost șterse toate, ca să-l parafrazăm pe scriitor, și ceva din război, și ceva din cutremur, și ceva din seismele vieții. Continuă însă să existe prin patima lor pitorească, prin istoria lor umană, în amintirile păstrate din copilărie și tinerețe, de parcă au incitat pana să le salveze de la uitare. Căci psihologia industrială a noului oraș, care se înalță pe scheletul celui vechi, pare a trăda o agreabilă expansiune a civilizației.

Povestirea „Circuitul umbrei" este, poate, cel mai expresiv exemplu al acestui demers de transpunere a tematicii urbane contemporane din proza lui Solev. În expansiunea sa permanentă, orașul celor vii nu se mai oprește în fața „orașului" celor morți. Îi răpește spațiul. O dată și apoi încă o dată... Bătrînul feroviar, mutînd osemintele fiului său dintr-un loc veșnic în altul, săvîrșește încă ceva, ce nu este trecut în actul birocratic al morții, însă este păstrat în sufletul omului: plantează simplu un pom la mormîntul fiului său, irosindu-și ultima picătură de vlagă bătrînească. Spre a avea umbră cel mort! „Dacă morții n-ar da loc celor vii, atunci cine ar mai face asta?" — se întreabă bătrînul feroviar, ironizînd existența. Imaginea orașului este prezentată în cele mai relevante aspecte ale destinului uman, printr-un complex de excepție, de împlinire a vieții. Legînd strîns linia vieții și a morții, a existenței umane și a deplasării mediului său ambiant, a unei lumi ce se stinge și alteia care îi ia locul cu o logică nemiloasă, prozatorul inspirat atinge o mare adîncime în proiecția și concentrarea excepțională a motivelor. Apropiată de această este și povestirea „Melci", în care purtătorul acțiunii, la început mirat de situație, dar la sfîrșit mulțumit de rezolvarea problemei, achită pretențiile administrației de a cumpăra locul de veci al mamei sale, rămînînd, în felul acesta, liniștit că și-a asigurat un debarcader la sfîrșitul călătoriei prin viață. Starea sa sufletească nu va mai fi tulburată de cerințele vieții ce sînt legate de propria-i pungă și-și va revolta la culme soția pentru investițiile făcute la capitolul „moarte".

Amintind de semnificația excepțională a concentrării conținutului într-o situație densă, a cărei narare asigură substanța unei mari capacități de tensionare, Solev va aprofunda tema sa pînă

la esența existenței. Astfel, va schița cu măiestrie și vă realiza puternic cîteva cercuri tematice pe coordonatele unei perioade deosbit de lungi, reîntorcîndu-se la vremea de dinaintea războiului, surprinzînd profilul vieții de mahala și etica breslei, încadrate de obiceiuri burgheze patriarhale. Apoi, dominat de o obsesie creatoare, scriitorul se oprește la anii războiului, arătîndu-ne răvășirea aspră a vieții, ale cărei trăsături memorate vor rămîne strivite de pasul orb, nimicitor al măcelului. Deosebit de dragi îi sînt lui Solev temele și anii de după război, din vremea refacerii vieții și, în același timp, din prima fază a transformării ei revoluționare. Și, desigur, aici, în producția unei importante dimensiuni, vom întîlni și acel domeniu tematic mobil care se poate desemna prin noțiunea unei realități nemijlocite, în care scriitorul deosebește profilurile conștiinței din cadrul curentului difuz al transformării realității.

Schimbărilor fundalului social-politic al acestor evenimente le răspunde proza printr-o schimbare a mediului în care se transmite acțiunea. Anumite perioade ori cercuri tematice se suprapun aici cu anumite cicluri din viața omului. Astfel, războiul — cu copilăria, perioada de după război — cu adolescența, contemporaneitatea — cu vîrsta maturității. În funcție de ordinea acestei coincidențe, se schimă și felul cum este abordat materialul narativ. N-am fi remarcat că este vorba de o intenționată sincronizare dintre fazele vieții omului și etapele de timp, dacă inspirația scriitorului n-ar fi fost vizibil legată de experiența trăită, de drumul parcurs de acesta. Exprimîndu-ne metaforic, am putea spune, în acest sens, că figura centrală cu care ne întîlnim în proza lui Solev este chipul unei generații, al generației sale, pe care o urmărim pe treptele unor schimbări de viață. Totuși, aceasta nu înseamnă că chipurile din proza lui Solev au fost forțate să îndeplinească o anumită funcție, nici că au primit trăsăturile lui individuale. Dimpotrivă, ele sînt dezvoltate pe o scală bogată și eterogenă. Observația noastră privește coerența acestei lumi narative, îndeminarea dosebită de a rotunji țelurile artistice, de a se lega pe nesimțite într-o reprezentare generală, unică, continuînd dimensiunea importanței sale primare.

O prezență vitală întîlnită în proza lui Solev este arta afirmată în perioada de timp din vremea noastră, prin problemele animate de suflul autorului, care îi depășesc însă cadrul. Cu alte cuvinte, cuprinzînd viața cu pasiunea cercetătorului și cu spiritul analistului, scriitorul îi activează conținutul cu un mare sentiment particular pentru problematizarea ei artistică. Multiple sînt problemele tratate aici, însă s-ar putea spune că toate au o linie centrală, coordonată a reflectării constante a veacului. Aceasta naște o întrebare cardinală, pusă întotdeauna de la om în raport cu viața și de la viață în raport cu omul.

Așezată între limitele referitoare la existență, atinsă de nedreptăți, limitată sau amenințată în libertatea ei de factorii externi și de suprafactori, viața umană e supusă unor grele încercări în căutarea măsurii sale. Iar individul, admițînd valorile ei umane sărăcite, se află în situația care-i justifică vorbele, ce au în esența lor aceeași idee, ca și cuvintele unui povestitor popular citat de Solev într-una din povestirile cuprinse în volumul „Melci" : „O să vă provoace în așa fel, încît pînă la urmă o să vă placă". Incisiv față de condiția social-istorică, cu un sentiment de relativitate față de manifestările vieții, extrăgînd ideile și problemele din însăși natura materialului narat, Dimitar Solev apare, în proza sa, discret, însă, limpede, plin de substanță, neinventiv, cu observații precise, abia perceptibile. Aceste trăsături le putem vedea concretizate chiar din primele sale povestiri, cum ar fi de exemplu „Gardul". Aici se întrepătrund două motive : cel al oprimării naționale cu cel al oprimării sociale. Din context se subînțelege că primul, într-o măsură sau alta, îl condiționează pe al doilea. Să tragem o linie nepărtinitoare, liniștită, asemeni gardului prin care sărăcimea privea la lumea bogaților. De ambele părți, vedem semnele unei libertăți limitate, niște limite de viață pauperizată în esența ei. Într-o parte, se află copilul-prizonier al bogățiilor materiale, de cealaltă parte — copilul sărăciei, cu un spațiu larg în fața picioarelor sale desculțe. Scriitorul a avut nevoie doar de cîteva tușe pentru a-și situa obiectul, doar de cîteva nuanțe în intonație pentru a sugera un raport, pentru a prinde într-un medalion o întreagă lume. Cum se mișcă însă întreaga problematică în restul prozei lui Solev ?

În prima sa culegere de povestiri, „Zăpezile topite", războiul este circumstanța umană și factorul dominant. Privit cu ochii copilăriei, acesta se îngrămădește cu imaginile sale apocaliptice, în care principiul morții triumfă asupra principiului vieții. Războiul, în aceste povestiri, nu apare în dimensiunile lui largi, cu patos epic. „Sfîrșitul primăverii", „Pantomima" sînt narațiuni pline de atmosfera dramatică a războiului, de alarmă și de refugiați. Forța care ține și cerul și pămîntul într-o sub-

ordonare întunecată lansează o prigoană împotriva vieții, o prigoană în fața căreia bate o inimă mică de copil, cu sentimentul de jertfă nevinovată. În felul acesta, se pune capăt ciclului unei vîrste : fără primăvara vieții, o generație intră prea devreme în lumea unor ani mai vîrstnici („Pe înserat, fără nimeni"). La nivelul acelor ani mai vîrstnici, poziția jertfei pasive se transformă, în proza lui Solev, într-o poziție umană activă, apărînd viața, libertatea.

În cea de a doua carte a sa, în romanul „Pe arșiță", scriitorul afirmă pe neașteptate maturizarea tinerilor pînă la sarcinile arzătoare ale mediului lor. Romanul vorbește de un atentat săvîrșit de o grupă de tineri asupra unui trădător, slugă a ocupanților. Tratarea acestui obiect nu se conduce după tehnică acțiunii, nici după dinamica conflictului extern. Întreaga întîmplare e privită din interior, cu ochii eroilor. Pe plan psihologic, este descrisă linia tensiunii și diagrama intensității. Eroii romanului, ieșiți de sub aripa părintească, intră direct în spațiul incandescent al vieții. Impulsurile tinereții, clocotul primei iubiri și viziunea spaimei se vor împleti cu speranța, înflăcărînd unica ei nuanță cu răsuflarea naturii umane. Acțiunea lor, biruie importanța aspectului fizic, felul de a se răfui cu dușmanul. Strigătul de moarte „Mamă !", ieșit din gura trădătorului, este un semn că acțiunea de distrugere a răului reușește să elibereze și un glas din adînc, ce răsună asemeni desprinderii de existența umană. Acțiunea continuă prin fuga de urmărire a atentatorului. La sfîrșit, unul dintre ei, epuizat de oboseală, se va prăbuși, amestecîndu-și respirația cu aroma și zvîcnirea țărînei. Această stare va rămîne ca un moment ce durează o veșnicie, sentimentul primar este impregnat de o largă dependență, în care se confirmă sensul determinării și valorii urmei modale.

Cele două vîrste, copilăria și adolescența, ca niște vremuri corelate din trecut și prezent, le vom întîlni apoi în romanul „Scurta primăvară a lui Mono Simonikov". Aici apar într-o încleștare dramatică, în spațiul ocupat de aceeași personalitate : conștiința tinereții face apel la conștiința copilăriei, datorită răspunderii unora de felul cum evoluează soarta altora. În copilărie, Mono cunoaște prigoana partizanilor de către ocupanți. Cuprins de teamă și mînat de instinctul autostăpînirii, el va alege alternativa ce va însemna salvare și pentru alții. Astfel, el va fugi cu soldații, însă va fi ajuns de vestea morții

vechiului său prieten, recent partizan. Sentimentul de vinovăție îl răscolește în subconștient și izbucnește în anii tinereții, marcînd implicațiile complexului său. Căutîndu-se în contemporaneitate, Mono este obsedat permanent de trecut. Se întoarce, așa cum poate, reexaminînd în sine, demascînd și depășindu-și vina, capabil apoi să revină la timpul în care trăiește.

În cartea de povestiri „Iarna libertății", este din nou prezentă tema copilăriei din timpul războiului, însă Solev pune aici principalul accent pe tinerețe, care „se poate consolida cel mai mult în contemporaneitate". Sînt primii ani de libertate și de neînțelegere a ei, sînt anii mizeriei de după război, de mișcare socială revoluționară, de voluntariat în munca de activist de entuziasm constructiv, de ședințe ale organizației de tineret de accentuare a spiritului colectiv, este vremea Informbiroului și a consolidării libertății în Iugoslavia. Igor, Niko, Veti, Ațo Pa și ceilalți, pe care-i întîlnim într-o compoziție liberă a fabulației, au crescut pe acest fundament social-politic („Prima iarnă după eliberare", „Ședința", „Ultima jertfă a războiului", „Plaja sălbatecă" ș.a.), în acest spațiu de afirmare au intrat cu toții purtînd jarul energiei lor vitale. Sub imperativul necesităților ei își croiesc drum fie intelectual, fie simplu — intuitiv, pe baza unor subiecte autentice. Se înțelege că, în dezacordul dintre lumea intimă și cea exterioară, ei plătesc și prețul maturizării.

În sensul tratării tinereții și contemporaneității în proza sa Dimitar Solev va da în textul „Dileme în jurul lui Mono Simonikov" astfel de explicații : „Societatea socialistă pe care am construit-o pînă acum, în comparație cu perfecțiunea, nu e nici un fel de minune, ca să nu fi dus la nici un fel de ciocnire între ea și membrii care o alcătuiesc. Numai societatea care și-a epuizat toate forțele dezvoltării ar putea, imaginar, să fie ideală pentru om".

Cu un astfel de spirit se va cufunda Solev în toate albiile umane, actuale și foarte actuale, pentru a privi din interior curentul mișcării lor în majoritatea povestirilor ce alcătuiesc volumul „În aval și în amonte" — titlu ce simbolizează viața însăși. În povestirea „Chalazion", scriitorul schițează excepțional de frumos două linii principale pe care sau, mai precis, printre care vede manifestarea vieții, adică felul omului de a se plasa printre ele. Prima povestire oglindește linia conservării integrității personale, păstrarea contactului nemijlocit cu lumea și na-

tura, utilizarea lucrurilor mărunte pentru o viață abundentă, conservarea talentelor umane pentru bucurie și tristețe, pentru plîns și rîs. Chalazion" este, totuși, indicativul celei de a doua linii. Lumii întregi i se întîmplă ceva similar cu pacientul acoperit de pe masa de operație, din a cărui identitate rămîne doar evidentul „chalazion".

Cum arătam mai sus, prozatorul privește materialul narativ contemporan în general prin prisma anilor maturi, cînd omul își examinează experiența de viață pentru a-și demarca sensul viitor al modului de a trăi.

O bună parte din povestirile celei mai noi cărți, intitulată „Melci", cuprind personaje ce poartă amprenta primei linii de care vorbeam. Pe acest traseu se mișcă toți eroii din po[illegible]stirile „În numele vieții", „Rapsodul popular în autobuz", „Oaspetele e așteptat la prezentare", „Jucăria de la subțioară", „Melci", toate pînă la rusticul Doneț Berdanc care, vizitînd cu un anumit prilej orașul, nu mai vrea să-și amintească de asta, pentru că acolo văzuse, înainte de toate, corupția vieții urbane de astăzi. Este vorba de convulsiile unei lumi cu o mentalitate de consum, care, în avîntul ei, se mișcă, de fapt, spre un gol imens. Pe drum, simțurile se pierd, seva se usucă, stratificarea dispare, iar volumul omului se chircește : în loc să fie un gospodar cu agoniseală, el se transformă într-o funcție-standard, care înlocuiește valoarea identității sale spirituale. Voio Pap sau Momcilo Lapred, de exemplu, cu mitul succesului și al prestigiului, preiau, printre eroii acestei cărți, rolul de „gardă moartă" a standardului. Și, ca o completare la cele spuse, am putea aduce următorul pasaj din povestirea „Podul de lemn al copilăriei" : „Nimic nu poate înlocui nevoia, cu atît mai puțin conștiința. Nimic nu e în stare să înlocuiască viața, nici chiar amintirea despre ea".

Opisul prozei lui Solev ne arată refuzul scriitorului față de maniera de a se situa pe un teren adoptat, față de însușirea unei tehnici narative deja cunoscute. Solev este un cultivator atent al propriei sale narațiuni, un autor al raporturilor deschise față de perfecționarea stilului și a procedeelor scriiturii.

Linia centrală din proza lui Solev afirmă ironia față de lumea relevată artistic, și cînd e cufundată într-o tristețe amară (în proza despre copilărie), și cînd e colorată de persiflare (despre anii tinereții), și cînd umorul se ridică la nivelul satirei

despre anii maturității). Derulînd banda vieții umane, el menține, prin această scală, un mod de mișcare a spiritului, în raport cu realitatea, care însă, se află permanent în sfera afirmării valorilor umane.

Cu alte cuvinte, în proza sa, spiritul critic de a privi lumea nu se închide într-o filozofare intelectuală. Ea este deschisă și flexibilă la bucuriile vieții, însă, e pătrunsă pînă în ultima granulă de momentele grele ale soartei umane. Excepție fac paginile dedicate dragostei, pe care Solev o tratează ca pe un moment din tinerețe în ambianța naturii. De asemenea, în mai multe texte este exprimată, cu o forță de inspirație unică, măreția umană raportată la vitregiile vieții. De exemplu, în povestirea „Marinar în permisie", Mitruș manifestă suveran ascensiunea independenței sale, însă viața, parcă, nu poate suporta provocările : îl predă pe Mitruș morții. Ne rămîne doar o impresie puternică despre năzuința unei personalități... Iar moartea, ca una din temele frecvente aici, nu e niciodată ultimul pas în gol. Fiindcă omul lasă urme după sine, indiferent dacă acestea sînt mai mult sau mai puțin importante. „Cît timp exiști și te miști, ceva tot ai să faci, amăgindu-te că ai săvîrșit fapte mari. Iar dacă omul ar trăi atîta timp cît își găsește de treabă, ar ajunge să prindă și sfîrșitul lumii" — este una din ideile ce se degajă din proza lui Solev. „Pentru viață nu este, oare, mai caracteristic să cauți decît să găsești ? — se întreabă și, în același timp, își răspunde aceeași proză. În orice situație, la orizontul vieții licărește neîncetat un semn : semnul speranței. Ea este mobilul lumii din această proză. De aceea am considerat necesar ca deasupra ei să așezăm inscripția : Dum spiro, spero.

PETAR BOȘKOVSKI

SUMAR

În loc de prefață — Ștefan N. Popa 5
Gardul 12
Pe înserat, fără nimeni 16
Pantomima I 21
Prima iarnă după eliberare 29
Marinar, în permisie 38
Ședința 48
Vară nebună 59
Ultima jertfă a războiului 68
Întîlnire pe ploaie 77
Plaja sălbatică 84
Aromă de pepene tăiat 94
Păpădia din parc 105
Circuitul umbrei 117
Ultimul drum, pe ploaie 128
În aval și în amonte 139
Chalazion 145
Melci 151
Jucăria 159
Capul de bronz 165
Chipul unei generații în proza lui Dimitar Solev — Petar T. Boškovski 172